cogito

JEAN BAUDRILLARD

tam ekran

Çeviren: Bahadır Gülmez

YKY

Jean Baudrillard *Tam Ekran'da* gerçeğinin yerini almaya başlayan sanal dünyanın günümüz yaşantısına, politikasına, ekonomisine ne yönde etki ettiğini artık Türk okuruna da yabancı olmayan biçemiyle irdeliyor.

Baudrillard'ın 1987-1997 arasında yazdığı çeşitli metinlerden oluşan bu kitabın Fransızca başlığı *Ecran Total*. *Ecran Total* Türkçeye "Tam Ekran", "Topyekûn Ekran" vb biçimlerde çevrilebileceği gibi, Fransızca bir terim olarak güneşten korunma kremleri söz konusu olduğunda "tam koruma" deyişiyle de karşılanabiliyor. Biz bu kitapta ecran'ın "perdeleme, gölgeleme" işlevini göz önüne almak yerine, ele alınan konular açısından, bilgisayar dilinde kullanılan terimi, yani *Tam Ekran'ı* yeğledik.

TAM EKRAN

Jean Baudrillard Fransız sosyolog ve felsefeci. 1929'da Reims'te doğdu. Alman Edebiyatı üzerine eğitim gördükten sonra, Karl Marx'ın yapıtlarını Fransızcaya çevirdi. Nanterre Edebiyat Fakül-esi'nde ders verdi. Mayıs 68 olaylarında aktif bir rol oynadı. Liberation'a yazılar yazdı. Yazılarını *Ecran Total* (Tam Ekran) adlı kitapta topladı. Birçok kitabı Türkçeye çevrilen Baudrillard'ın başlıca yapıtları: *Amerique (Amerika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991); La societe de la consommation: ses mythes, ses structures (Tüketim Toplumu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997); Le erime parfait (Kusursuz Cinayet, Ayrıntı, İstanbul, 1998); Le Miroir de la production: ou I'illusion critique du tnaterialisme historique (Üretimin Aynası ya da Tarihi Materyalist Eleştiri Yanılsaması, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998); Cool Memories (Siyah 'An'lar 1-2 1980-1990, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999); De la stiduction (Baştan Çıkarma Üzerine, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001).*

Bahadır Gülmez Üniversite eğitimini Fransız Dili Edebiyatı dalında yaptı. Fransa'da, çağdaş anlatımlar ve modern edebiyat alanında yüksek lisans ve doktora yaptı. 1989 yılında doçent, 1994 yılında profesör oldu. 1985 yılından bu yana Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde çalışmakta ve halen Devlet Konservatuvarı Müdürü olarak görev yapmaktadır. Bu üniversitede, Metin İncelemeleri, Estetik, Çeviri, Sanat İletişimi gibi dersleri yönetti. Bahadır Gülmez'in Türk şiiri incelemeleri, (1992 yılında Milliyet Gazetesi Edebiyat Ödülü) edebiyat, sanat alanında yayınlanmış çok sayıda makalesi ve bilimsel yayınları bulunmaktadır. Çevirilerinden bazıları şunlardır: *A. Artaud, Le Theâtre et son double (Tiyatro ve İkizi, YKY, 1993); Le Oezio, Poison d'or (Altın Balık, İletişim Yayınları, 1998); J. Browers, Bezenken Rood (Rouge Decante) (Damıtılmış Kırmızı, İletişim Yayınları, 1998); J. Ladavetine, Demain la Veille (Yarın Dündür, İletişim Yayınları, 1998).*

Tam Ekran

ÇEVİREN:

BAHADIR GÜLMEZ

İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları -1521 Cogito -108

Tam Ekran / Jean Baudrillard

Özgün adı: Ecran total

Çeviren: Bahadır Gülmez

Kitap Editörü: Orçun Türkay Düzelti: İncilay Yılmaztürk

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel Baskı: Şefik Matbaası

Çeviriye temel alınan baskı: Ecran total, Editions Galilee, 1997 1. Baskı: İstanbul, Temmuz 2001 2. Baskı: İstanbul, Mart 2002 ISBN 975-08-0278-0

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. Yapı Kredi Kültür Merkezi İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 80050 İstanbul Telefon: (O 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23 http://www. yapikrediyayinlari.com _ e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

İnternet satış adresi: http://www.estore.com.tr/bulvar/yky

İçindekiler

History reproducing itself becomes Farce.
Farce reproducing itself becomes History.

Tekerrür eden Tarih Fars olur.
Tekerrür eden Fars Tarih olur.

AIDS: Bir Virüsün Salgın Gücü mü Yoksa Korunma Yöntemi mi?

AIDS, elektronik virüsler, terörizm... Eğer bir beden, bir sistem, bir ağ, bütün negatif öğelerini dışarı atar ve bir basit öğeler bileşimine dönüşürse, virüsün hastalık yapabilme gücü kendini gösterir. Virüsten ileri gelen bulaşma, bu anlamda, fraktal duruma ve dijital duruma sımsıkı bağlıdır. Çünkü bilgisayarlar, elektronik makineler birer soyutlamaya, sanal makinelere, beden olmayan bedenlere dönüştüğünden, virüsler içlerinde alabildiğine yayılırlar (bu makineler, geleneksel mekanik makinelerden çok daha dayanıksızdırlar). Çünkü beden, beden olmayan bir bedene dönüştüğü için virüsler onun her tarafını sarar.

Klasik tıp, bedeni bir biçim olarak değil de, bir formül olarak tasarlayan günümüz beden patolojisine karşı artık hiçbir şey yapamıyor. Kanserli beden, onun genetik formülünün iyi çalışmamasının kurbanı olan bedendir. AIDS'li beden, hasarlı bedendir, bağışıklık ağları, antikor ve kontrol ağları etkilenmiş bedendir.

Bu yeni ortaya çıkan patolojiler, özellikleri, kuralları belirlenmiş, nasıl bir örnek teşkil ettiği tanımlanmış bir bedenin hastalıklarıdır, kuralı belli ve örneği olan hastalıklardır.

İnsanoğlu, elektronik ve sibernetik makine olarak tasarlanırsa, virüslerin ve virütik hastalıkların etki alanına dönüşür, tıpkı elektronik virüslerin etki alanının bilgisayarlar olması gibi.

Böyle olması durumunda, artık ne bir tıbbi önlem ne de terapi etkili olabilir, hastalığın sıçramaları "sanal olarak" bütün ağları sarar, simgesizleştirilmiş mekanik diller, simgesizleştirilmiş bedenler gibi virüslere karşı direnç gösteremez. Arıza, geleneksel mekanik aksaklık, eskiden kalma tıbbi bir onarımın etki alanı içindeydi, ama şimdi, ani güçten

düşmelere, ani anomalilere, antikorların ani "hainliklerine" karşı (her tür bilinçli korsan saldırılar dışında bile) çaresiz kalmıyor.

Virüs kökenli hastalık, kapalı devrelerin, entegre devrelerin, uygunsuz birlikteliklerin ve zincirleme tepkilerin patolojisidir. Ensestin patolojisidir, geniş ve metaforik anlamda ensestin.

Benzeriyle yaşayan benzeriyle yok olup gidecektir. Değiş-tokuşun, karşılıklı ilişkide bulunmanın, ötekiliğin olanaksızlığı, bu gizil, şeytansı, kavranılamaz bir başka ötekiliği doğurur, bu Mutlak Öteki'nin adı virüstür, basit öğelerden ve alabildiğine yeni bir nüksedişten oluşur.

Bizler ensestçi bir toplumun içindeyiz. AIDS'in önce, eşcinsel ve uyuşturucu kullanan çevrelerde ortaya çıkmasının nedeni, kapalı devre işleyen grupların ensestçi özelliğindendir.

Hemofili, akraba evliliği yapan kuşakları etkiliyordu, yani aynı toplum içinden evlenenleri. Uzun süre servi ağaçlarını vuran garip hastalık bir çeşit virüstü ve bu virüsün nedeni yazla kış arasındaki düşük ısı farkına, mevsimlerin iç içeliğine bağlandı, yani Benzer'in hayaleti bir kez daha vurdu. Her benzerlik zorlanımında, farklılıkların tekrar yerlerine iadesinde, şeylerin kendi görüntüleriyle olan her benzerliğinde, varlıkların ve kodlarının birbirine karıştırılmasında, bir virüsün ensestçi bulaşma gücünün tehdidi, bu öylesine güzel makineyi çalışmaz hale getiren şeytansı bir ötekilik tehdidi vardır. Kötülük ilkesinin başka biçimler altında hortlamasıdır bu (işin içinde ne töre ne de cezai ehliyet vardır, çünkü Kötülük ilkesi, kısacası, tersinirlik ilkesinin ve kara baht ilkesinin eşanlamlısıdır. Tamamen pozitifleştirme, yani simgesizleştirme yolunda olan sistemlerde, kötülük, bütün biçimleriyle, temel dönüşlülük kuralına eşdeğerdir sadece).

Pozitif olma durumunun aralıksız üretimi halinde, ürkütücü bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Çünkü eğer negatif olma durumu, kriz ve

eleştiriyi doğurursa, mutlak pozitiflik de krizi damıtma yetisi olmadığından felaketi doğurur. Negatif ve eleştirel öğelerini takibat altında tutan, dışlayan, başından savan her yapı, her sistem, her kitle, tersinirlik ve tam bir iç patlamayla bir felaket tehlikesiyle karşı karşıya kalır, tıpkı her biyolojik bedenin bünyesindeki bütün mikropları, basilleri, parazitleri, yani bütün biyolojik düşmanlarını takibat altında tutarak ve dışarı atarak kanser tehlikesiyle, bir başka deyişle, kendi hücrelerini yiyip bitiren bir pozitivistlik tehlikesiyle karşı karşıya kalması gibi; biyolojik bünye de, aynen, artık işsiz kalan kendi antikorları tarafından yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

AIDS'in (ve kanserin), modern patolojimizin ve her tür öldürücü virüsün prototipi olması mantıklıdır. Bedeni, yapay protezlere ve aynı zamanda da genetik fantezilere teslim ettiğimizde, onun savunma sistemlerinin düzenini bozar, biyolojik mantığını parçalarız. Kendi işlevlerini dışarıya karşı çoğaltmaya mahkûm edilen bu fraktal beden, aynı zamanda, kendi hücrelerini önüne geçilmez bir biçimde içten küçültmeye mahkûm edilmiştir. Bedende artık hastalığın bir organdan bir başka organa sıçraması söz konusudur: İçerde olan sıçramalar ve biyolojik sıçramalar, bir ölçüde, adına protezler, ağlar, hatlara bağlanmalar dediğimiz dış sıçramalarla simetriktir.

Fazlasıyla korunaklı bir ortamda, beden bütün savunmasını yitirir. Ameliyat salonlarında, korunma o şekilde düzenlenmiştir ki, artık orada hiçbir mikrop, hiçbir bakteri yaşayamaz. Oysa, orada bile, kesinlikle temiz olan bu ortamın dibinde, gizemli, anomalik, virütik hastalıkların doğduğu görülür. Çünkü virüsler direnirler ve boş bir yer bulur bulmaz hızla çoğalırlar. Aslında, mikroplar olduğu sürece virüs yoktu. Eski enfeksiyonlardan arınmış bir dünyada, "ideal" klinik bir dünyada, elle muayene edilemeyen, önlenemez bir patolojik durum ortaya çıkar, bizzat dezenfeksiyondan doğan bir patolojidir bu.

Üçüncü tip bir patoloji. Nasıl ki toplumlarımızda, yasaksız, yaptırımsız ve yatıştırılmış bir toplumun paradoksundan kaynaklanan yeni bir şiddetle uğraşmamız gerekiyorsa, aynı şekilde, yeni hastalıklarla da uğraşmamız gerekiyor ve bu hastalıklar yapay, tıbbi ya da bilişimsel kalkanla gereğinden fazla korunan bedenlerin hastalıklarıdır. Bunlar, bütün virüslere, en "sapkın", en beklenilmedik zincirleme reaksiyonlara karşı çok duyarlıdırlar. Aksaklık ya da anomiye bağlı olmayan, ama "anomaliye" bağlı olan bir patoloji. Aynı şey kitle için de geçerlidir, orada da aynı nedenler aynı sapkın etkilere, öngörülmedik aynı işleyiş bozukluklarına, anomalilere ve çeşitli terörizmlere neden olurlar; bunlar hücrelerin genetik düzensizliğine benzetilebilir, orada da aynı aşırı koruma, aşırı kodlama, aşırı çerçeveleme söz konusudur. Toplumsal sistem, biyolojik beden gibi, protezlerinin teknolojik karmaşıklığına orantılı olarak doğal simgesel savunmalarını yitirir. Tıp, bu adı olmayan patolojiyi önleyebilmek için epey zorluk çekiyor, çünkü o da aşırı koruma sisteminin, bedeni dört elle sarılarak koruyan ve hastalıkları önleyen bir sistemin içinde yer alıyor. Nasıl ki terörizm sorununa görünürde siyasal bir çözüm yoksa, aynı şekilde, AIDS ya da kanser sorununa da görünürde biyolojik bir çözüm yoktur -ve neden aynıdır: Çünkü bunlar anomalik semptomlardır, belli bir şiddet tipidir ve sistemin kendi içinden kaynaklanan, bir şiddet ya da tepkisel bir bulaşıcılık etkisiyle kitlenin siyasal anlamda aşırı biçimde çerçeve içine alınmasına, ya da sadece bedenin biyolojik olarak aşırı biçimde çerçeve içine alınmasına karşı koyan belli bir yeni hastalıklar tipidir.

Bununla birlikte, virüs bulaşma gücünün bu yeni biçimi, belirsiz bir biçimdir ve AIDS buna örnektir. AIDS, yeni bir cinsel yasak için kanıt teşkil eder, ama artık bu törel bir yasak değildir: Etkisini cinselliğin toplum içindeki dolaşımı üzerinde gösteren işlevsel bir yasaktır. Modernliğin tüm emirleriyle bağlarımız kopmuş durumda. Oysa cinselliğin de, para gibi, enformasyon gibi, dolaşımı serbest olmalıdır. Her şey akıcı olmalıdır, ivme kaçınılmazdır. Virüs tehlikesi bahanesiyle cinselliği azletmek, doların

kanseri anımsatan patlamasını bahane ederek uluslararası ilişkileri durdurmak kadar anlamsızdır. Hiç kimse bunu ciddi ciddi düşünmüyor. Oysa, bir anda, AIDS'le, cinselliğe tutuklama çıkartılıyor. Sistemin içinde varolan bir çelişki değil midir bu? Acaba bu kararsızlığın esrarlı bir maksadı var mıdır ve bu maksat, çelişkili bir biçimde, cinsel özgürlüğün aynı derecede esrarlı bir maksadına bağlı mıdır?

Kendi aksaklıklarını, kendi fren yapma düzenlerini yaratan sistemlerin, kendi ilkelerini aşmak amacıyla kendi kendilerini denetlediği bilinir. Hiçbir toplum, kendi değerler sistemine yalnızca karşı koyarak sürdüremez yaşamını: Toplumun bir değerler sistemi olması gerekir, aynı zamanda onu kaçınılmaz biçimde yadsıması ve ona karşı kendi durumunu belirlemesi gerekir. Oysa biz en az iki ilkeye dayalı yaşıyoruz: Cinsel özgürlük ilkesi ve iletişim-enformasyon ilkesi. Ama her şey, sanki tür kendi bünyesinden, AIDS tehdidi yüzünden, cinsel özgürlük ilkesine karşı bir ilaç yaratmış gibi ve kanser yüzünden de (ki bu hastalık genetik kodun bozuk çalışmasıdır, yani sonuçta bir enformasyon patolojisidir), sibernetik denetimin en güçlü ilkesine karşı bir direnme yaratmış gibi olup bitiyor. Peki ya bütün bunlar, zorunlu sperm, cinsiyet, gösterge, söz akışının reddedilmesi, zorunlu bir iletişimin reddi, programlanmış bir enformasyonun, uygunsuz cinsel biraradalığın reddi anlamına geliyorsa? Ya bunlarda, akışkanlığın, devrelerin, ağların büyümesine karşı hayati bir direnç varsa -öldürücü yeni bir patoloji pahasına olduğu kesin, ama sonuçta, bizi daha ciddi bir şeylerden koruyacak mıdır? AİDS'le ve kanserle, kendi sistemimizin bedelini ödüyoruz, *ölümcül* bir biçim altında, AIDS virüsünün *beylik* bulaşma gücünü başımızdan savıyoruz.

Hiç kimse bu baştan savarak kurtulmanın etkililiği konusunda önyargıda bulunamaz, ama şu soruyu kendimize sormamız gerekir: Kanser neye karşı, hangi daha kötü olasılığa karşı direniyor, genetik yasanın bütüncül hegemonyasına karşı mı? AIDS neye karşı direniyor? Hangi daha kötü olasılığa karşı direniyor, cinsel bir bulaşıcı hastalığa, bütüncül bir

uygunsuz cinsel biraradalığa mı? Uyuşturucuyla da aynı sorun var: Her tür dramatikleştirmeyi bir yana bırakarak, uyuşturucunun bizi nelerden koruduğunu, onun, daha berbat bir kötülük karşısında (rasyonel bir sersemleştirme, toplumda karşılıklı bağımlılık biçimlerine yatkınlık, evrensel programlama gibi) nerede sızma noktası oluşturduğunu kendimize sormamız gerek. Terörizm hakkında da bir o kadar şey söylenebilir: Bu ikincil, tepkisel, ani bir tepkinin boşalımı şeklinde gelişen şiddet, bizi, uzlaşım denilen bir salgın hastalıktan, bir lösemiden, büyüyen siyasal bir yozlaşmadan ve Devlet'in görünmez şeffaflığından korumuyor mu? Her şey ikircikli ve her şey tersine çevrilebilir. Bütün bunlardan sonra, insan kendini, deliliğe karşı, en etkili biçimde nevrozla koruyabiliyor. Bu anlamda, AIDS, tanrının bir cezalandırması değildir, tam tersine, bütüncül bir uygunsuz biraradalık tehlikesine karşı, ağların yayılması ve hızlı ulaşım özelliği kazanmasıyla tam bir kimlik kaybına uğrama tehlikesine karşı, türün savunmaya dayalı bir boşalımı olması muhtemeldir.

Eğer AIDS, terörizm, borsanın çöküşü ve elektronik virüsler polisten, tıptan, bilimden ve uzmanlardan başka, ortak imgelemi de harekete geçiriyorsa, bunun nedeni, rasyonel olmayan bir dünyanın olayları değil de başka bir şey olmalarındandır. Sistemimizin mantığını temsil etmelerindendir, adeta bu sistemin olağanüstü kristalleşme noktaları olmalarındandır. Güçleri, ışıma gücüdür, medya aracılığıyla doğan imgelem dünyalarındaki etkileri ise başlı başına virütiktir.

Bunlar, hepsi birbiriyle ilintili, aynı bulaşıcılık protokolüne itaat eden içkin olgulardır ve hastalık bulaştırma etkisiyle bu etkinin gerçek yansıması birbiriyle karşılaştırılamaz. Bu şekilde, tek bir terörist edim, tüm siyasayı terörist hipotezin ışığında bir daha gözden geçirmeye zorlar, bu şekilde, istatistiksel olarak zayıf da olsa, AIDS'in bir kez bile ortaya çıkmış olması, bütün hastalıklar ve insan bedeni yelpazesini, virüs taşıma ve yetersiz bağışıklık hipotezi ışığında bir daha gözden geçirmeye zorlar. Bu şekilde, Pentagon'un belleklerini bozan ya da Noel kutlaması ağlarının

tümünü istila eden ufacık bir virüs, bilgisayar sistemlerinin güvenilirliğini yıkmaya yeter ve bütün verileri, sızma, önceden hesaplanmış yanlış bilgilendirme, tehlike ve kuşku çerçevesinde bir daha gözden geçirmeye zorlar. Bu da nesnel anlamda mizahi bir şeydir.

Bu, en uç olguların ve genelde felaketin ayrıcalığıdır, zira, bütün bu virütik süreçler, kesin biçimde felakete (törel anlamda değil de, şeylerin anomalik seyrinde) bağlıdır. Bütün bu birbiriyle çağdaş süreçlerin birbirinden ayrılamaz özellikte olması, ayrıca bu dışmerkezli olgularla sistemin tamamının bayağılığı arasında bir yakınlık olması, felaketin gizil düzenini oluşturur. Bütün uç olgular kendi aralarında tutarlıdırlar ve böyle olmalarının nedeni, sistemin bütünüyle tutarlı olmalarındandır.

Bu da demektir ki, sistemin rasyonelliğinin kendi urlarına karşı koyacağına güvenmek yararsızdır. Uç olguları ortadan kaldırma yanılsaması bütüncül bir yanılsamadır. Tam tersine, sistemlerimiz ne kadar daha karmaşık olursa, bu olgular da o kadar uç noktada olacaklardır. İyi ki de öyle, çünkü onlar sonuçta sistemin en tepe noktasındaki terapiyi, homeopatik terapiyi sağlayan olgulardır. İyi'nin Kötü'ye karşı stratejisi yoktur artık. Şeffaf, homeostatik ya da homeo-akışkan sistemlerde, yalnızca Kötü'nün Kötü'ye karşı stratejisi vardır: O da en kötünün stratejisidir. Olası tek strateji ölümcül bir stratejidir ve burada bir seçim yapmak bile söz konusu değildir, biz bu stratejinin gözlerimizin önünde akışını görürüz. Sonuçta, AİDS'in, borsa çöküşlerinin, bilgisayar virüslerinin homeopatik bir bulaşıcılık gücü vardır. Borsa çöküşleri, terörizm, bilişim virüsleri, borç vb, felaketin su yüzüne çıkmış kısımlarıdır ve bunların onda dokuzu sanallığın içinde gömülüdür.

Bütüncül felaket, her enformasyonun her yerde hazır olmasının, bütüncül bir şeffaflığın yaratacağı felaket olsa gerek; bereket versin ki bilişim virüsü bu şeffaflığın etkilerini zayıflatmaktadır. Bu virüs sayesinde, enformasyonun ve iletişimin ucuna, doğru bir hat boyunca gitmiyoruz, ki

gitmek ölüm olurdu. Bu öldürücü şeffaflığın uru, onun için aynı zamanda bir alarm sinyali görevi görmektedir. Bir akışkanın hızlanmasına benzer bu biraz: Hızlanma, akışı durduran ya da yok eden burgaçlar ve anomaliler yaratır. Kaos, onsuz, mutlak boşlukta yitip gidecek olan şeylere sınır teşkil eder. Bu şekilde, uç olgular, kendi gizil dağınıklıkları içinde, düzenin ve şeffaflığın en uç noktalarına doğru bir yükselişe geçmesine karşı, kaos sayesinde koruma görevi görür. Söz konusu felaket, yani gerçek felaket, onlar sayesinde sanal kalmayı sürdürür. Eğer somutlaşsaydı, bu her şeyin sonu olurdu. Zaten bugün, hatta onlara rağmen, belli bir düşünce süreci için sonun başlangıcı söz konusudur. Cinsel özgürlük konusunda da durum aynıdır: Belli bir haz alma sürecinde artık sonun başlangıcına gelinmiştir. Eğer cinsiyetlerin bütüncül bir istenmeyen biraradalığı gerçekleşseydi, cinsiyet, eşeysizlik fırtınasına tutularak ortadan kalkardı. Borsa çöküşü ve ticari değiş-tokuşlar da böyledir. Spekülasyon, uç bir olgu, bir taşkınlık olarak, gerçek değiş-tokuşların tümüyle serbestleşmesine ket vurur. Değerin anlık ultra-dolaşımını yansılayarak, ekonomik modeli elektrikli sandalyeye oturtarak, aynı zamanda, bütün değiş-tokuşların serbest dolaşımı durumunda ortaya çıkacak felaketi de elektrikli sandalyeye oturtur -çünkü değiş-tokuşların bu bütüncül serbestliği, değerin gerçekten felaket niteliğinde bir hareketliliğidir.

Yerçekiminin tamamen ortadan kalkmasının, varlığın dayanılmaz hafifliğinin, evrensel bir istenmeyen biraradalığın, süreçlerin bizi boşluğa sürükleyecek bir çizgisellik izlemesinin doğuracağı tehlike karşısında, felaket olarak adlandırdığımız bu ani çevrintiler, bizi felaketten koruyan şeylerdir. Bu anomaliler, bu en uç olgular, tamamen kaybolmaya karşı genelçekim ve yoğunluk bölgeleri yaratırlar. Toplumlarımızın lanetli kısım konusunda kendi özel biçimlerini bu şekilde ortaya koyduklarını hayal edebiliriz, tıpkı nüfus fazlalıklarını okyanusta intiharla temizleyen kabileler gibi, -birilerinin homeopatik intiharı, bütünün homeostatik dengesini sağlıyordu.

O halde, felaket, türün hayli ılımlı bir stratejisi olarak ortaya çıkabilir, daha doğrusu, gerçek ama yerleşmiş virüslerimiz ve en uç olgularımız, ekonomide olduğu kadar politikada, sanatta olduğu kadar tarihte de bütün süreçlerimizin motoru olan sanal felaket enerjisinin dokunulmaz kalmasını sağlayacaktır. Zaten enerji, kendisi, kavram olarak, bir *felaket* biçimi değil midir?

1 Haziran 1987

Hepimiz Transseksüeliz

Bugün artık bir tür yapay yazgıya teslim edilen eşeyli bedenin mutasyonunu izlemek ilginçtir. Bu yapay yazgı transseksüelliktir. Yapay yazgıyı doğal düzenden bir sapma anlamında değil de, cinsiyet farklılığının simgesel düzenindeki bir mutasyon sonucu ortaya çıkan şey anlamında alıyoruz. Transseksüeli de anatomik cinsel değişim anlamında değil (sadece bu anlamda değil), travestinin en geniş anlamında, cinsiyet göstergelerinin yerine başkasını koyma oyunu anlamında ve cinsel farklılığın önceki oyununun tersine, *cinsel kayıtsızlık oyunu* anlamında alıyoruz.

Transseksüelin iki anlamı var: Hem cinsel kutupların birbirlerinden farksızlaşma oyunu, hem de haz duymaya kayıtsız kalma, haz duyma olarak cinsiyete kayıtsız kalma biçimi. Cinsellik haz duymayla ilgilidir (bu cinsel özgürlüğün ana motifidir), transseksüellik ise, ister anatomik olarak cinsiyeti değiştirmek anlamında yapmacıklık olsun, ister travestilerin giyimleriyle ilgili, morfolojik jestleriyle ilgili karakteristik göstergelerin oyunu olsun, yapmacık olanla ilgilidir. Cerrahi ya da göstergesel işlem olsa da, gösterge ya da organ olsa da, bütün durumlarda söz konusu olan protezlerdir ve bugün, bedenin yazgısı proteze dönüşmek iken, cinselliğin modelinin transseksüellik olması ve her yerde çekici bir konuma dönüşmesi mantıklıdır.

Hepimiz transseksüeliz. Nasıl ki fiilen değişime uğramış biyolojik varlık isek, aynı şekilde fiilen transseksüeliz de. Ayrıca, sorun biyolojik bir sorun bile değildir. Hepimiz *simgesel* olarak transseksüeliz.

Cicciolina'ya bakınız. Cinsiyetin ve cinsiyetin pornografik masumluğunun ondan daha olağanüstü tecessümü var mı acaba? O, aerobiğin ve soğuk bir estetiğin bakire meyvası olan, her tür cazibeden ve kösnüllükten yoksun, insan yüzlü kaslı bir robot ve tam da, bu nedenle,

sahnelemiş olduğu acayip caydırma yetisiyle bir sentez idol haline getirilen Madonna'nın karşıtı olarak gösterildi. Ama üzerinde iyi düşünülürse, Cicciolina da bir transseksüel değil midir? Platin rengi uzun saçlarıyla, sanki bir kalıptan çıkmış gibi göğüsleriyle, şişme bir bebeği anımsatan ideal biçimleriyle, çizgi film ve bilim-kurgu dizilerindeki gibi kurutulmuş erotizmi ve özellikle (hiç de sapkın ve açık saçık olmayan) cinsel söylemindeki abartmayla, o eksiksiz hiçe sayma edası; pembe telefonların ideal kadını, bugün hiçbir kadının üstlenemeyeceği etobur-erotik bir ideoloji -kesinlikle bir transseksüel ya da bir travesti hariç: Çünkü, bilindiği gibi, sadece onlar abartılı ve etobur göstergeleriyle geçinirler. Şehvetli bir dışplazma Cicciolina, bu haliyle Madonna'nın yapma nitrogliseriniyle ya da Michael Jackson'un androjinik ve frankeştaynvari cazibesiyle buluşuyor. Bunların hepsi mutasyona uğramış varlıklardır, travesti ailesinden, erotik *look* ları cinsil açıdan belirsizlik taşıyan, kalıtımsal olarak barok varlıklardır. Hepsi Amerika Birleşik Devletleri'nde söylendiği gibi *gender-benders*[{1}] dırlar.

Cinsel özgürlük miti, çok değişik biçimler altında gerçekliğin içinde canlı kalır, ama düşlem söz konusu olduğunda, androjinin ve erdişiliğin değişkelerine sahip olma özelliğiyle trans-seksüel mit egemendir. Sefahattan, arzudan ve cinsel farklılıktan sonra, şimdi de tüm erotik görüntülerin parıltısı ve tüm görkemiyle transseksüel *kitsch* geliyor. Postmodern pornografi diyelim isterseniz buna. Artık cinsellik, belirsizliğinden ve kayıtsızlığından dolayı teatral bir aşırılık içinde kaybolur. Ne zaman ki cinsellik ve politika aynı bozguncu proje içine sığıştırıldı, işte o zaman şeyler iyice değişti: Eğer bugün Cicciolina İtalyan Parlamentosu'na milletvekili olarak seçilebiliyorsa, bunun nedeni transseksüelliğin ve trans-politikanın aynı ironik kayıtsızlıkla buluşmasındandır. Sadece birkaç yıl öncesine kadar akıldan bile geçmeyen ve bugün yalnızca hoş bir uzlaşırnı ortaya çıkaran bu sonuç, sadece cinsel

kültürün değil, ama özellikle tüm politik kültürün travesti tarafına geçtiğini göstermektedir.

Aşırı derecedeki cinsellik göstergeleriyle cinsel bedenden kurtulma, gizil kutuplanmasının giderilmesi ve bunun sahnelenilişindeki abartı sayesinde arzudan kurtulma stratejisi, onun aksine yasaklama yoluyla farklılığı çökerten eski geleneksel cezalandırma stratejisinden çok daha etkili bir stratejidir. Buna karşılık, bu stratejinin kimin işine yaradığı asla belli olmaz, çünkü herkes ayrım gözetmeden ona katlanır. Bu travesti rejimi en geniş anlamda, kurumlarımızın temeli bile olmuştur. Ona her yerde rastlarsınız, politikada, mimaride, teoride, ideolojide, hatta bilimde bile.

Ve hatta umutsuz kimlik ve farklılık arayışımızda bile. Artık, ne arşivlerde, ne bir bellekte, ne bir geçmişte, ne de bir projede ya da gelecekte kendimize bir kimlik aramaya vaktimiz yok. Bize anlık bir bellek, ivedi bir bağlantı, bizzat an içinde kontrol edilebilecek reklam amaçlı bir kimlik gerekiyor. Sonuçta, bugün, bedene ilişkin aranılan şey, pek öyle sağlık da değildir, çünkü sağlık organik bir denge durumudur, bugün aranılan şey, bedenin geçici, hijyenik ve reklam amaçlı bir parıltısı olan -beden, ideal bir durumdan çok bir performanstır da zaten- ve aynı zamanda, hastalığı bir karşı-performansa dönüştüren biçimdir. Moda ve görünüş terimleriyle söylemek gerekirse, aranılan şey, pek öyle güzellik ya da baştan çıkarma değil de, look'tur.

Herkes kendi *look'unu* arıyor. Kendi varlığını bahane etmek olanaksız olduğuna göre (artık kendimizi seyretmiyoruz, baştan çıkarıcılık bitmiştir!), kala kala *görünüşü göstermek* kalıyor, artık ne olmak ne de seyredilmek kaygısı bile taşınmıyor. Artık, "varım, oradayım değil", "ben görünürüm, ben görüntüyüm" -*look, look!* Narsizm bile denmez buna, bunun adı derinliği olmayan bir dışa dönüklülük, reklam amacı güden bir tür saflıktır, artık herkes kendisinin emprezaryosu olmuştur.)

Look küçük bir görüntü gibidir, en kısa tanımla video görüntüsü, Mc Luhan'ın deyişiyle, dokunularak algılanabilen görüntü gibidir; modanın yaptığının tersine, bakışı bile etkilemez, ayrıca hayranlık da uyandırmaz, sadece salt bir etki uyandırır ve bu etkinin özel bir anlamı yoktur. *Look* şimdi artık modayla ilgili bir şey değildir, modanın daha ileri bir biçimidir. Bir ayrım mantığından yararlanmaz, bir farklılıklar oyunu da değildir, *farklılık oyunu olduğuna inanmaksızın* farklılık oyununu oynar. Bu kayıtsızlıktır. Kendisi olmak gelip geçici bir performansa dönüşür, yarını yoktur, yalın bir dünyada büyüsü bozulmuş bir özenticiliktir...

Geçmişe dönük bakıldığında, transseksüelin ve travestinin zaferi, önceki kuşakların cinsel özgürlüğüne tuhaf bir ışık tutar. Bu özgürlük, kendi söylemine bakılırsa, dişilin ve haz duymanın (eril, daha çok gücün alanını elinde tutmuştur) ayrıcalıklı biçimde göklere çıkarılması da dahil olmak üzere, bedenin maksimum bir erotik değeri olarak görünmekten öte, belki yalnızca cinslerin birbirleriyle karışıklığına yol açan bir ara evre olmuştur. Cinsel devrim belki de transseksüelliğe doğru kesin bir aşama olacaktır yalnızca. Temelde, her devrimin sorunlu yazgısıdır bu. Cinsel devrim, arzunun gücüllüğünü özgürleştirerek temel bir soruyu gündeme taşır: Ben bir erkek miyim ya da kadın mıyım? (Psikanaliz, bu cinsel belirsizlik ilkesine en azından katkıda bulunmuştur.) Bütün diğer devrimlerin ilkörneği olan siyasal ve toplumsal devrime gelince, kendisine kendi özgürlüğünü ve kendi iradesini kullanma hakkı tanıyarak, insanı, amansız bir mantık uyarınca, kendi iradesinin nerede olduğunu, temelde ne istediğini ve kendinden bekleme hakkının ne olduğunu sormaya sürüklemiştir -Daha önceden hiç bilinmeyen bir sorundur bu. Her devrimin çelişkili bir sonucu vardır: Belirsizlik, bunalım ve karışıklık kendisiyle başlar. Ama aynı zamanda, seçme, çoğulluk, demokrasi gibi başka birçok olumlu öğeler de onunla başlar.

Şu var ki, cinselliğin demokratik ilkesi yoktur. Cinsiyet insan haklarının içinde yer almaz ve cinselliğin özgürleşme ilkesi yoktur. Bir kez

sefahati aştıktan sonra, cinsel özgürlüğün etkisi, sonuçta herkesi kendi "cinsinin" (gender), kendi cinsil ve cinsiyet kimliğini aramakla baş başa bırakacaktır; bu arayışta, göstergelerin dolaşımı ve zevklerin çokluğu nedeniyle, olası yanıtlar gitgide daha az bulunacaktır. İşte bu şekilde ustaca transseksüel olduk biz. Aynı şekilde, gizlice trans-politikacı olduk, yani, politik anlamda kayıtsız ve farksızlaştırılmış varlıklar, politik anlamda androjinik ve erdişi varlıklar, bütün çelişkili ideolojilere yatırım yapan, onları sindiren ve dışlayan, sadece maske takan varlıklar olduk ve belki farkında olmadan, kafamızın içinde politikliğin travestileri olduk.

Eşzamanlı olarak neyin galebe çaldığını görüyoruz? Politik (trans-politik) biçim olarak terörizmi, patolojik biçim olarak AIDS ve kanseri, cinsel ve genelde estetik biçim olarak trans-seksüeli ve travestiyi görüyoruz. Bu biçimler, bugün zihinsel düzeyde büyüleyicidir. Ne cinsel devrim, ne politik tartışmalar, ne kalp damar hastalıkları ya da iş kazaları, ne de konvansiyo-nel savaş bile ortak biçimde hiç kimseyi ilgilendirmiyor. (Savaş konusunda böyle olması mutluluk verici: Birçok savaş, hiç kimseyi ilgilendirmeyeceği için olmayacaktır.) Gerçek fantasmalar başka yerdedir. Onlar bu üç biçimin içindedirler ve üç biçimin her biri, bir işleyiş ilkesinin iyi çalışmamasından ve ortaya çıkan etkilerin karışıklığından kaynaklanır. Bunların her biri -terörizm, travesti, AIDS- politik, cinsel ya da genetik oyunun şiddetlenmesiyle uyuştuğu gibi, aynı zamanda da politikanın ve cinselliğin saygın yasalarının zayıflığı ve çöküşüyle de uyuşmaktadır.

Bunlar, virütik, büyüleyici, duyarsız, görüntülerin bulaşıcılık gücüyle çoğalmış biçimlerdir, çünkü bütün modern kitle iletişim araçları, enformasyon, haberleşme, hepsinin virütik bir gücü vardır ve bu güç bulaşıcıdır. Biz, bedenlerin ve zihinlerin sinyaller ve görüntüler aracılığıyla ışıdığı bir ışıma kültürü içinde yaşıyoruz ve eğer bu kültür en güzel etkilerini yaratıyorsa, en öldürücü virüsleri de yaratması şaşırtıcı mıdır sanki? İnsan bedenlerinin nükleer enerjiye maruz kalması Hiroşima'da başlamıştı, ama aynı şey, bugün, yerleşik bir biçimde, durmaksızın, kitle

iletişim araçlarının, görüntülerin, göstergelerin, bilgisayar programlarının ve ağlarının ışımasıyla devam ediyor.

14 Ekim 1987

Sanal Bir Borsa Çöküşü İçin Övgü

Son zamanlarda, Borsa'nın trajikomik akışında ilginç olan bir şey var: Felaket söz konusu olduğunda gündeme gelen belirsizlik. Gerçek bir felaket oldu mu, olacak mı? Cevap şu: Felaket sanaldır, gerçek felaket olmayacaktır, çünkü biz sanal bir felaket atmosferi içinde yaşıyoruz. Böyle olmasının nedeni, bu fırsatla çarpıcı bir biçimde ortaya çıkan şeylerin durumundan kaynaklanıyor: kurmaca ekonomiyle gerçek ekonomi arasındaki dengesizlikten. Bizi üretken ekonomilerin gerçek felaketinden koruyan da bu dengesizlik zaten. Bu iyi mi kötü mü? Bu dengesizlik, tamamen yörünge savaşıyla yerdeki savaşlar arasındaki dengesizliğe benziyor. İkincisi her yerde hüküm sürüyor ama nükleer savaş patlak vermiyor. İkisi arasında bir bağlantısızlık olmasaydı, atomik çarpışma çoktan gerçekleşmiş olurdu. Patlamayan sanal bombalar, felaketler bizi egemenliği altına almış durumda: Borsa çöküşü, uluslararası mali çöküş (bunlar gerçekten patlamadı ve patlamayacak), atomik çarpışma, Üçüncü Dünya ülkelerinin borçlanma bombası, hatta nüfus artışı bombası buna örnek. Kuşkusuz bütün bunların bir gün kaçınılmaz biçimde patlayacağı söylenebilir, nasıl ki önümüzdeki elli yıl içinde Kaliforniya'nın deprem sonucu Pasifik Okyanusu'na kayacağı kesin bir biçimde öngörülüyorsa. Ama olaylar ortada: Biz hiç patlak vermeyen bir durumun, yani sanal ve sonsuza dek sanal kalacak bir felaket durumu içinde yaşıyoruz. Bizim için şeylerin durumu, yani nesnel biçimde baş etmek durumunda olduğumuz tek gerçeklik, sermayelerin dizginsizce oluşturduğu yörüngesel bir çemberdir; bu çember bir yerinden çatırdadığı zaman, gerçek ekonomilerde maddi bir dengesizliğe neden olmaz (1929 çöküşünde böyle olmamıştır, o zaman kurmaca ve gerçek ekonomi arasındaki bağlantısızlık bir son noktaya varmaktan uzaktı ve haliyle felaket birinin ötekine etki etmesi biçiminde kendini göstermiştir), bunun nedenlerinden birincisi, gerçek ekonomiler,

öylesine çok fazla dalgalanmaktadırlar ki, 1929'da kendi içinde eritemediklerini bugün çok daha kolay biçimde kendi içlerinde eritmişlerdir, ikincisi ise, sanal sermayelerin çemberi öylesine özerkleştirilmiş ve yörüngelerine oturtulmuştur ki, bu sermayeler bir olasılıkla genişleyebilmekte ya da hiç iz bırakmadan kendi kendilerini tüketebilmektedirler. Bununla birlikte, en azından felaket getirebilecek bir iz bırakır: Çöküş, ekonomide olduğundan daha fazla, nesnesinin patlaması karşısında tümden çaresiz kalan ekonomik teoride kendini gösterir. Çünkü her şey bir iletişim sorununa dönüşmüştür. Sermayelerin yörüngesel çemberinde bu iletişim kendini son derece güzel gösterir (ahlakı bozulmuş bilgisayarlar ve birer insan computer olan *golden boys* buna örnektir). Hatta bu nedenle, sürekli felaket durumu söz konusudur, çünkü fazlasıyla iletişim halinde kalınmaktadır. Buna karşılık, iki çember (yani sanal olanla gerçek olan) arasında iletişim durumu yoktur. Bereket versin ki öyle, ya da ne yazık ki öyle. Çünkü onun olağanüstü etkilerini göstermesini sağlayan bu kopukluktur, sanal ekonominin bu gönderge kaybıdır, ama aynı zamanda da, öteki çemberde meydana gelebilecek olan felaketlerin gerçek ekonomisini koruyan da bu kopukluktur. Gerçek ekonominin yeniden göndergeye dönüşmesi ve kurmaca ekonominin ölçütü (bu da bütün ekonomistlerin hayal ettiği şeydir) olması daha mı iyi olurdu? Hiçbir şeyin kesinliği yoktur, şöyle ya da böyle, bu düşünülmeyecek bir şeydir.

Geleneksel savaş kuramcıları, nesnelerinin parçalanması karşısında bu kadar çaresiz kalıyor olmalılar. Çünkü, çelişkili biçimde, patlayan şey bomba değildir, birbirinden kopuk iki ayrı yerde patlak veren nesne-savaştır: yörünge üzerinde bütüncül bir sanal savaş ve karada çok sayıda gerçek savaş. İkisi de aynı boyutlarda değildir, kuralları aynı değildir, ayrıca, sanal ekonominin de, gerçek ekonominin de, ne boyutları ne de kuralları aynıdır. Bizim neredeyse kesin olan bu bölünmeye alışmamız, dünyayı egemenliği altına alan bu çarpıklığa alışmamız gerekiyor. Hiç kuşku yok ki, 1929 krizi ve Hiroşima'da-ki patlama yaşanmıştır, yani iki

evrenin infilak edercesine birbirine bulaşma anı, borsanın çöküşünün ve nükleerin gerçek olduğu bir an yaşanmıştır, ama sonraki olacaklar için bundan yanıltıcı bir sonuç çıkarmamak gerekir. Ne sermaye, çöküşten çöküşe, gitgide daha ciddi boyut alan krizden krize (Marx'ın da istediği gibi) yol almıştır, ne de savaş, çarpışmadan çarpışmaya doğru yol almıştır. Olay bir defaya mahsus olmak üzere vuku bulmuştur, nokta, hepsi bu. Sonraki olanlar ise tümden başka bir şeydir: Bu parasal büyük sermayenin hiper-gerçekliğidir, üstün yok etme olanaklarının hiper-gerçekliğidir, ikisi de hiç anlayamayacağımız vektörlerde kafamızın üstünde yörüngeye oturur, ama bu arada, bereket versin, her ikisi de gerçekliğin elinden kurtulurlar: Sonuçta, hiper-gerçekleşmiş savaş, hiper-gerçekleşmiş parayla baş başa kalınır -bunların her ikisi de erişilmesi olanaksız bir uzamda dolaşımda bulunurlar, ama sonunda, dünyayı olduğu halinde bırakırlar. Sonuçta, kurmaca ekonominin dalgalanmalarından kaynaklanan en ufak mantıksal sonuç bile ekonomileri yok etmek için çoktan yeterliyken, bu ekonomiler üretmeye devam ederler (ticari planda 100 milyar olan gündelik değiş-tokuşların sermaye deviniminde 900 milyar olduğunu unutmayalım); nükleer gücün binde biri dünyayı yok etmek için yeterliyken bile, dünya varolmaya devam eder; üçüncü dünya ve ötekisi, en ufak borcunu ödemede en ufak kararsızlığında kendisini haritadan sildirmek üzereyken bile, varolmaya devam eder: Hatta haritadan silinmek yerine, yörünge üzerinde kendine yer bulmaya başlar, kendisini devralacak bir bankadan ötekine, bir ülkeden ötekine dolaşmaya başlar -işte, sonunda, o da, atomik kalıntılar ve başka onca şey gibi, yörüngeye oturtularak unutulur.

Borç baş edilmeyecek bir durum aldığında sanal bir uzama itilir ve orada borç yörüngesi üzerinde dondurulmuş bir felaket görünümü verir. Borç, dünyanın bir uydusu durumuna gelir, tıpkı savaşın dünyanın bir uydusu olma durumuna gelmesi, dalgalanan milyarlarca doların dünyanın etrafında durmadan dönen bir uydu yığını durumuna gelmesi gibi. Kuşkusuz böylesi daha iyi. Onlar döndükleri esnada ve hatta uzayda yok

olup gitseler bile (1987 çöküşünde "kaybolan" milyarlar gibi), dünya bundan etkilenmeyecektir, bu da umabileceğimiz en iyi şeydir. Çünkü "makul" bir umut olan kurmaca ekonomiyle gerçek ekonomiyi uzlaştırma umudu tamamen ütopik bir umuttur: Bu milyarlarca dolar, sonuçta sanal olarak vardırlar ve gerçek ekonomiye aktarılması olanaksızdır -bereket versin ki böyledir, çünkü, ola ki herhangi bir mucize eseri, bu dolarlar üretim ekonomileri içine akıtılabilseydi, bu kez gerçek bir felaket ortaya çıkardı. Aynı şekilde, savaşın bu birbirinden kopuk iki bölümünü birbiriyle bütünleştirmeye özellikle gayret etmeyelim, sanal savaşı yörüngede bırakalım, çünkü bizi oradan korur: Savaş bunu aşırı soyutlamasıyla, merkezden korkunç uzaklığıyla yapar, nükleer üretim bizim en iyi koruyucumuz-dur. Ayrıca, yörüngesel bomba, para spekülasyonu, küresel borç, nüfus fazlalığı gibi kocaman urların gölgesinde yaşamaya da alışalım (bunlardan nüfus fazlalığı için hâlâ yörüngesel bir çözüm bulunmadı -belki o da dolaşımdadır, fazlalıkların merkezdışı bir ortamda taşınır mala dönüştürülmesindedir). Bütün bu urlar, oldukları haliyle, fazlalıklarıyla, hiper-gerçeklikleriyle bile baştan savılıyorlar ve bir ölçüde dünyayı tertemiz, suretinden arınmış olarak bırakıyorlar.

Ekonomi politiğin sonunu, Marx'la birlikte, sermaye krizinin kaçınılmaz mantığına yaslanarak sınıfların ortadan kaldırılmasında, toplumsallığın şeffaflığında hayal ettik. Sonra, bunu, ekonomi politiğin ve aynı vesileyle Marxçı eleştirinin postulatlarının olumsuzluğunda hayal ettik. Ekonomik ve politik olanın önceliğini birinci ya da onuncu yargılamada inkâr eden kökten bir alternatif bu. Sözün kısası, ekonomi politik, epifenomen olarak ortadan kaldırılmış, kendi hayaleti ve üstün bir mantıkla yenilgiye uğramıştır.

Bugün, böyle bir sonu hayal edebilecek durumda bile değiliz. Ekonomi politik gözlerimizin önünde, kendiliğinden, kendi mantığını (değer yasasını, piyasa yasalarını, üretimi, artık-değeri, hatta sermaye mantığını bile) hiçe sayarak ve sonuçta ne ekonomiyle ne de politikayla

ilgisi olan bir spekülasyon trans ekonomisine dönüşerek son buluyor. Bu kuralları sürekli ve keyfi biçimde değişen bir oyundur, bir felaket oyunudur. Böylece ekonomi politik son bulacaktır, ama hiç de beklenildiği gibi değil, çok özel bir biçimde: Bir parodiye dönüşünceye kadar azarak son bulacaktır. Bu durumda, spekülasyon, artık-değer değil, artık-değerden daha fazla bir değer, ne üretime ne de gerçek üretim koşullarına göndergede bulunarak kendinden geçen, esrik bir durum alan değerdir. Bu salt (ve boş) biçimdir, değerin arınmış biçimidir ve yalnızca kendi değişimi üzerine, kendi yörüngesel dolaşımı üzerine kurar oyununu. Ekonomi politik, korkunç bir biçimde, bir ölçüde ironik bir biçimde kendi düzenini bozarak, aynı anda, her tür alternatifi de kestirip atar. Çünkü potlaçın, pokerin, kendine ve kendi mantığına meydan okumanın bütün simgesel enerjisini bildiği gibi toplayan, bir anlamda ekonomi politiğin estetik ve çılgın evresine geçişi oluşturan böylesi bir tırmanmaya karşı ne sürülebilir ortaya? Söz konusu evre ekonomi politiğe son vermenin en beklenilmedik, temelde, politik ütopyalarımızdan çok daha orijinal bir biçimidir. Bu cambaz taklası karşısında, kuram, avantajı korumak için çift takla atabilir mi?

2 Mart 1988

Virütik Ekonomi

AIDS, borsada çöküş (ve bunu izleyen borsa vurguncuları ve hisse senetlerinin zincirleme satışa sunulması), elektronik virüsler, doğrusu, bu "olağanüstü sürükleyici" olaylar konusunda artık devletleri, bireyleri, kurumları değil de, cinsellik, para, enformasyon ve iletişim gibi bütünlüğü içinde ve enlemesine gelişen yapıları etkileyen kıtalararası vakitsiz çözülmeler konusunda amma da şanslıyız.

Bu üçü birbirinin yerini tutamaz, ama üçü de bir aileye benzer. AIDS, pekâlâ cinsel değerlerin bir tür çöküşüdür, bugün bir tür AIDS'e yakalanmış bilgisayarlar, unutmamamız gerekir ki, Wall Street bozgununda "virüs bulaştırıcı güçte" bir rol oynadılar, ne var ki, bilgisayarların büyük bir hızla ilerleyen bulaştırıcılığı da bilişim alanındaki değerlerin çöküşünü anımsatıyor. Bulaşıcılık, sistemin içinde aktif olmakla kalmaz yalnızca, aynı zamanda bir sistemden öbürüne oynayarak yer değiştirir.

Hepsi ortak bir figür çevresinde dönüyor ve bu figür felaket figürüdür. Elbette, bu bulaşıcı gücün, içte oluşan bu düzensizliğin göstergeleri, uzun zamandır sistemlerin her birinde vardı: Yerleşik konumda bir hastalık olan AIDS, Wall Street'in geçmişteki örneği ünlü 1929 bozgunu ve bunun hâlâ değerlerin alıp başını gitme biçiminde kendini gösteren çekincesi, daha şimdiden yirmi yıllık bir geçmişi olan elektronik vurgunculuk (ve birbirini izleyen kazalar) buna örnektir. Bütün bu yerleşik biçimlerin birbiriyle birleşmesi ve neredeyse hepsinin eşzamanlı olarak virütik duruma, hızla ilerleyen anomali durumuna geçişi tümüyle özgün ve heyecan verici bir ortam yaratıyor. Başka yerdeki etkiler, ister istemez ortak bilinçte aynı özellikte yer etmezler: Örneğin AIDS, gerçek bir felaket olarak yaşanabilir, buna karşılık borsadaki çöküş ya da bozgun daha çok bir felaket oyunu olarak ortaya çıkar; elektronik virüse gelince, kuşkusuz, o, sanal

sonuçlarıyla dramatiktir, ama aynı zamanda da, güldüren bir ironi niteliğindedir, bir ölçüde, felaketi anımsatan bir parodi özelliğindedir, böylesi bir salgın, aynı zamanda gülmenin bulaşıcılığının göstergesidir (gülme, felaketten doğan, hatta son derece küçük bir gülmeden, yani gerçek olanından doğan bir bulaşıcı hastalık biçimidir, gülme homeopatik bir felakettir) ve amansız salgın hastalık, bilgisayarların üzerine çullanır, onların savunma ve bağışıklık sistemlerini yıkar, hayali de olsa, (profesyoneller bunun dışındadır) belli bir neşe yaratabilir.

Aynı merkezdışı nebulanın bu değişik özelliklerine birbirinden çok farklı iki şey ilave edeceğim, ama bu iki şey karşı konulmaz bir biçimde benzer mekanizmaları anımsatıyor: Bunlardan birincisi sanattır ve bugün her yerde, sahtelik, özgünlük, kopyalama, klonlama, simülasyon -estetik değerleri yerinden oynatan, dengesini sarsan gerçek bulaşıcı bir salgındır simülasyon ve artık estetik değerler de bağışıklığını yitirir- sorunsalına maruz kalmaktadır ve eşzamanlı olarak da, baş döndürücü ve kurgusal biçimde sanat piyasasının vaatler yarışmasına maruz kalmaktadır, zaten sanat piyasası diye bir şey yoktur, merkezkaç değer büyümesi söz konusudur, bu da mangır karşılığı ışın tedavisine tâbi tutulan bir bedendeki hastalığın başka yerlere sıçramasına benzemektedir.

İkincisi ise politik düzendedir: terörizm -hiçbir şey, ışımaya tâbi kalan (Ama neyle? Mutluluğun, güvenliğin, enformasyonun ve iletişimin aşırı ergimesiyle mi? Simgesel özeklerin, temel kuralların, toplumsal sözleşmelerin parçalanmasıyla mı? *Who knows?)* toplumlarımızda, terörizmin zincirleme tepkisi kadar etkili değil; ne AİDS'in ne borsa vurguncularının, ne de bilgisayar korsanlarının. Terörizmin bulaşıcılığı bütün bu olguların bulaşıcılığı kadar tek amaca yönelik, geçici, esrarlı ve önüne geçilemez özelliktedir. Rehin alma da bulaşıcıdır: Bir bilgisayar programcısı, programın içine *soft bomb* yerleştirerek bu programın olası çöküşünü baskı aracı olarak kullandığında, bu kişi, programı ve onun sonraki tüm işletimlerini rehin almaktan başka bir şey mi yapar? Ya borsa

vurguncuları? Şirketleri rehin alarak ve rehin tutarak, Borsa'da, onların ölümü ya da dirilmesi üzerine oynamıyorlar mı? O halde, değindiğimiz bütün bu uygulamaların, terörizmle (rehinelerin de hisse senetleri ve tablolar gibi rayici bellidir) aynı modele dayanarak gerçekleştirildiği, aynı vaatler yarışmasıyla, hep aynı önceden kestirilemezlikle, aynı denge bozma ve aynı zincirleme tepki uygulamalarıyla gerçekleştirildiği söylenebilir - ama terörizmin de, AIDS modeline, elektronik virüs ya da borsadaki hisse senetlerinin halka satış modeline benzer yanları vardır: Birinin ötekisinden ne önceliği vardır, ne de birbiri arasında sebep sonuç ilişkisi vardır, hepsi birbiriyle çağdaş, birbiriyle suç ortağı olgular olarak bir takımyıldızı içinde yer alırlar.

Borsa çöküşünün kökü satışa sunulan hisse senetlerinin taşkınlığına kadar uzanır. Sadece hisse senetleri satın alınmaz artık, şirketler de yeniden satılır. Sanal bir kaynama yaratılır ve bu kaynamanın ekonomik yapılanma üzerindeki yansıması, söylemlere rağmen, muhtemelen borsa vurgunu biçiminde kendini gösterecektir. Umut edilen şey, bu zoraki dolaşımdan hareketle, aynen Borsa'da olduğu gibi, bir operatör kârdır. Tamamen nesnel bir kazanç bile değil: Spekülasyondan edinilen kazanç tamamen bir artık-değer değildir ve bu spekülasyon, kapitalist girişimden daha başka bir girişimdir -spekülasyonun, poker ya da rulet gibi, kendine özgü hırslanma, zincirleme tepki gösterme ve fiilen yükselme mantığı vardır *(Steigerung)*, ayrıca bu mantığın içinde, kumarın ve vaatler yarışmasının baş döndürücülüğü de etkindir. Bu nedenle, onu ekonominin mantığıyla yüzleştirmek boşunadır. (Zaten bu olguları heyecan verici kılan da, ekonominin alanına giren şeylerin rastlantıya bağlı olarak ve baş döndürücü bir biçimde salgın bir hal almasıdır.)

Kumar öyle bir görünüme girer ki bir intihar halini alır: Büyük şirketler, sonunda, kendi hisse senetlerini satın alırlar yeniden, bu da ekonomik açıdan bakıldığında yanlış bir şeydir: Şirketler de sonunda halka satışa sunulan hisse senetlerini kendi üzerlerine oynarlar! Ama bu da bir

çılgınlıktır. Şirketler, gerçek bir sermaye gibi, üretim ünitesi gibi, hisse senetlerinin halka satışa sunumu varsayımıyla karşılıklı değiş-tokuş yapmazlar, piyasada dolaşımda bulunmazlar; bir miktar hisse senedi gibi, ekonomide sanal bir devinme yaratmaya yeten tek üretim olasılığı gibi aralarında değiş-tokuş yaparlar. Bunun başka çöküşlere neden olması kuvvetle muhtemeldir. Borsa hisse senetleri için de aynı neden geçerlidir, çünkü piyasada hızla elden ele geçerler. İşin ve iş gücünün bu kurgusal yörüngeye girdiği düşünülebilir. Çalışanlar, klasik kapitalist süreçte olduğu gibi, iş güçlerini artık maaş karşılığında satmayacaktır, kendi işini-mesleğini satacak, tezgâhını satacak, yerine başkalarını satın alacaktır, Emek Borsasının dalgalanmalarına bakarak onları da satacak ve bunların vadesi, sonunda asıl anlamını kazanacaktır. İşi icra etmek onu piyasada dolaştırmaktan daha az gündeme gelecek, işin sanal devinimini yaratacak ve bu sanal devinim, emek hareketinin yerini alacaktır.

Bunlar bilimkurgu mu? Hemen hemen. Enformasyonun ve iletişimin ilkesi, bir değer ilkesidir, ancak bu değer göndergesel değildir, salt dolaşım üzerine kurulu bir değerdir. İletinin, anlamın görüntüden görüntüye, ekrandan ekrana geçmesiyle oluşan salt katma bir değerdir bu. Artık-değer bile değildir, tecimsel malın değiş-tokuş değeri bile değildir (bununla birlikte, bu sürecin işleyişini çoktan önceden kestirmiştir); tecimsel malın değiş-tokuş değeri, ilke olarak, her zaman bir kullanım değerinin üzerine eklemlenir ve sonuçta, ekonominin yetki alanına bağlıdır. Artık burada, sözcüğün esas anlamında değiş-tokuş söz konusu değildir, salt bir dolaşımın içinde bulunulmaktadır ve bilgisayar ağları boyunca zincirleme tepki durumu vardır; bu, değerin yepyeni bir tanımı demektir, yani burada değiş-tokuşların salt hızına ve çoğalmasına bağlı salt merkezkaç bir değer söz konusudur. İletişim ve enformasyon alanında, olaylar büyük ölçüde böyle cereyan etmektedir -bu işleme koyulabilir bir sanallık olayıdır, asla işlemsel bir sanallık olayı değildir.

Fakat, değerin bu "trans-ekonomik" modeli, bir ölçüde ilkel toplumlarda mevcuttur. Örneğin *kula,* veriliş ve alınış sayısına göre daha fazla değer kazanan ve art arda hediye sunumunu dile getiren bir terimdir. Hatta bu hediyeler, değişmeksizin ama yüz kat daha fazla değer kazanarak başlangıç noktasına dönebilir. (Bugün sanat piyasasında da aynı şey söz konusu değil midir?) Birinden ötekine geçme olayı bile bir tür simgesel dolaşım enerjisi yaratır ve bu enerji değere dönüşür. Ama bu değer, gerçekleştirilemez, ne "üretilebilir", ne de yararlı değerler (ginwali) devir halindeyken onların içine aktarılabilir, bu değer sadece sürekli olarak dolaşımda bulunabilir ve gitgide artabilir (ya da bir olasılıkla, eğer hareketlenme durursa geçersizleşebilir). Oysa *kula,* bir ölçüde, değiş-tokuşun (simgesel) kutsal düzeyidir, prestiji olan düzeyidir. Öteki düzey, yani mal değiş-tokuşu ve eşdeğerdeki şeylerin değiş-tokuşu, hiçbir simgesel değere sahip değildir, bu düzey işlevseldir. Potlaçın da yapısında, kurgusal bir artırma, salt ve yalın artırma yoluyla değer üretme özelliği vardır.

O halde, hem değer ve eşdeğerliliğin ekonomik ilkesine, hem de emek ve üretim ilkesine tepeden tırnağa ters düşen bu düzensiz olaylarda, acaba *kula* ve potlaçın bir yankısı var mıdır? Mantıklı olmak gerekirse (hatta radikal eleştiri mantığıyla bile), bu aşırılıkları mahkûm edemeyiz. Zaten herkes bunun tadını bir gösteri (Borsa, sanat piyasası, vurguncular) izlermiş gibi çıkarıyor. Biz de bunların tadını çıkarıyoruz, sermayenin havasının gösterişli bir biçimde açıvermesinin tadını çıkarışımız gibi, onun estetik anlamda kendinden geçmesinin tadına varışımız gibi. Aynı zamanda, daha zor, daha acılı ve daha anlaşılmaz bir biçimde, bu sistemin gösterişli patolojisinin, AIDS, borsa çöküşü, bilgisayar virüsü olarak bu öylesine güzel makinelerin üzerine çöreklenen ve onları bozan virüslerin tadını çıkarıyoruz. Ama aslında, mantık aynı mantıktır: Virüsler, bulaşıcılık gücü, mantıksal, hiper-mantıksal tutarlılığın, bütün sistemlerimizin içine işlemiş durumdalar ve onların kanallarını alıp kendilerine mal ederek, yeni kanallar bile açıyorlar (elektronik virüsler, bilgisayar ağlarının sınırlarına kadar

ulaşırlar, öyle ki, ağlar bile tahmin edememiştir bunu). Elektronik virüsler, tüm dünyayı saran enformasyonun sahip olduğu öldürücü şeffaflığın bir ifadesidir. AIDS, cinsel özgürlüğün öldürücü şeffaflığının bütün gruplar düzeyinde ortaya çıkmasıdır. Borsaların çöküşü, ekonomilerin birbirlerine karşı öldürücü şeffaflığının, karşılıklı alışveriş ve üretim özgürlüğünün temel ilkesi olan değerlerin baş döndürücü biçimde hızlı dolaşımının ifadesidir. Bir kez "özgür bırakıldı mı", olayların bütün seyir süreci aşırı derecede ergimeye doğru yol alır, nükleer ergime de buna benzer ve bu tür süreçlerin en yetkin örneğidir. Çağımızda, gerçek tözleriyle bağlarını koparan olayların seyir sürecinin bu aşırı noktada ergimesi kadar daha az büyüleyici bir şey var mıdır?

Ekonominin zafer kazanmışçasına kitle iletişim araçları da dahil olmak üzere (unutmayalım ki, medya dünyası da virütik bir dünyadır ve bu dünyada, görüntü ve iletilerin dolaşımı sonu olmayan bir söylenti gibi etkisini göstermektedir) gündeme oturuşunu görmekten daha az aykırı bir şey de yoktur. Bu durumda hâlâ ekonomiden söz edebilir miyiz? Hatta ekonomi politikten (sermayenin mantığından) söz edebilir miyiz? Kuşkusuz hayır. Hiç olmazsa, ekonominin göz kamaştırıcı güncelliği, asla klasik ya da Marxçı çözümlemede olduğu kadar aynı anlama sahip değil. Çünkü onun motoru, ne maddi üretimin altyapısıdır ne de üstyapısıdır, onun motoru değerin yapısını bozmaktır, gerçek ekonomilerin ve pazarların dengesini bozan hareketliliktir, ideolojilerden, toplum bilimlerinden, tarihten, ekonomi politikten yakasını kurtarmış ve salt spekülasyona teslim edilmiş bir ekonominin zaferidir; gerçek ekonomilerden (elbette sanal olarak -üstelik bugün gücü elinde tutan sanallıktır, gerçeklik değil) yakasın kurtarmış sanal bir ekonominin zaferidir ve sonuçta, başka virütik seyir süreçleriyle buluşan virütik bir ekonominin zaferidir. Bu ekonomi, özel etkilerin, tahmin edilmesi olanaksız (hemen hemen meteorolojik) olayların buluştuğu bir alan olma sıfatıyla, kendi mantığını tahrip etmesi ve azdırması sıfatıyla, aktüalitenin bir tür örnek tiyatro sahnesi olmuştur yeniden.

9 Kasım 1988

Doğu'da Buzların Çözülmesi ve Tarih'in Sonu

Yüzyıl sonu olayı hareket halinde. Bütün dünya, Tarih'in, totaliter ideolojinin etkisinin nefes alamaz olduğu bu anın, Doğu ülkelerinin ortadan kalkmasıyla yeni bir seyir izleyeceği düşüncesiyle yanıp tutuşuyor. Nihayet, Tarih'in kapısı, halkların nasıl yön alacağı bilinemeyen hareketine ve onların özgürlüğe susamışlığına açılıyor. Genelde yüzyıl sonlarına rastlayan bunaltıcı mitolojinin tersine, bu yüzyıl sonunun mitolojisi, noktalanmak üzere olan bir sürecin göz kamaştırıcı biçimde yeniden şiddetlenişini, yeni bir umudu ve kazanma ya da yitirme pahasına oynanacak oyunu törenle başlatıyor gibi. Geride ise, Tarih'in sonunun hayra alâmet olmayan belirtileri! Olaylar gözlerimizin önünde cereyan ederken Tarih'in gerçekliğinden ve canlılığından kuşku duymamak mümkün mü?

Yakından bakıldığında, olay daha bir esrarlıdır ve benzeri olmayan bir "tarihsel" nesneye daha yakın gibidir. Kuşkusuz olağanüstü bir olaylar düğümüdür Doğu ülkelerinde buzların çözülmesi, özgürlüklerde buzların çözülmesi olağanüstüdür kuşkusuz -ama özgürlük çözüldü mü akıbeti ne olur? Tehlikeli bir işlemdir bu, sonucu ikircil. (Ayrıca buzu çözülen bir şey yeniden dondurulamaz.) SSCB ve Doğu ülkeleri, bir dondurucuyla birlikte, bir test ve bir deney alanı oluşturdular özgürlük için, çünkü özgürlük oralarda hapisti ve çok derin baskılara maruz kalıyordu. Batı'ya gelince, o ancak bir koruyucu, daha doğrusu özgürlüğün ve insan haklarının çöplüğüdür. Ultra-dondurma, Doğu dünyasının ayırt edici ve olumsuz göstergesiyse eğer, Batı dünyamızın ultra-akışkanlığı bundan daha tehlikelidir, çünkü geleneklerin ve fikirlerin özgürleşmesi ve özgürleştirilmesi pahasına, Batı'da özgürlük sorunu diye bir soru sorulmaz olmuştur. Sanal olarak çözümlenmiştir bu sorun. Batı'da, özgürlük, özgürlük Düşüncesi, eceliyle ölmüştür, en son anma törenlerinin tümünde hepimiz gördük bunu. Doğu'da ise bu Düşünce katledilmiştir, ama cinayet

asla kusursuz değildir. Bütün izleri silinince, özgürlüğün neresinde kaldığımızı tecrübe yoluyla yaşayarak görmek ilginç olacaktır. Onu yeniden canlandırma ve postmodern rehabilitasyon sürecinde işin neresinde kaldığımızı göreceğiz. Buzları çözülen özgürlüğü seyretmek o kadar da güzel bir şey değildir. Hele bir de, bu özgürlük, kendi kendine çalışma yetisi olan ve elektrojen özellikteki bir şevkle, hatta psikotropik ve pornografik şevkle karşılıklı uzlaşımda acele ediyorsa, bir başka deyişle, ivedi biçimde, paraya çevrilir değer gibi Batı değerlerine çevrilir değer olarak takas edilmekte, yani dondurma işleminin hüküm sürdüğü bir Tarih'in sonundan ultra-akışkanlığın ve dolaşımın hüküm sürdüğü bir Tarih'in sonuna geçmekte acele ediyorsa?

Çünkü Doğu ülkelerinde olup bitenlere bakıldığında, onların, nekahet dönemini yaşayan bir demokrasiye, aynı zamanda ona taze bir enerji (ve yeni pazarlar) kazandırarak uysalca katılımda bulunduklarını görmek heyecan verici değildir, asıl heyecan verici olan şey, Tarih'in sonunun iki özel koşulunun iç içe girişini görmektir: Birincisinde tarih, dondurularak toplama kamplarında son bulmakta, ikincisinde, aksine, iletişimin bütüncül ve merkezkaç yayılımıyla son bulmaktadır. Her iki durumda da son bir çözülme söz konusudur. Doğu'daki dondurulmuş insan haklarının çözülmesi, "Batıdaki basınç düşürmenin" sosyalist eşanlamlısıdır, yani bu yarım yüzyıl boyunca Doğu'da hapsedilmiş enerjilerin Batı'daki boşlukta yitip gitmesinden başka bir şey değildir. Olayların yarattığı coşkunluk yanıltıcı olabilir: Doğu ülkelerinin coşkunluğu, sadece ideolojiden kopmanın yarattığı bir coşkunluksa eğer, özgürlüklerin rahat ve kolay yaşama karşılığında değiş-tokuş yapıldığı liberal ülkelere benzeme coşkunluğuysa sadece, o zaman biz, özgürlüğün bedelinin tam olarak ne olduğunu ve belki ikinci bir defa asla bulunamayacağını bilmemiz gerekir. Tarih hiçbir zaman aynı yemeği ikinci kez yedirmez. Buna karşılık, -ki bunun da, bizim tarafımızdan, Batı tarafından önceden kestirimi olanaksızdır (Kötülük imparatorluğu

çöktüğünde İyilik olduğu gibi kalamaz yine de!), Doğu'da bu buz çözülmesi, uzun vadede, atmosferin yüksek tabakalarındaki karbon gazı fazlalığı kadar zararlı olabilir, yani komünist buzulların erimesiyle batı kıyılarının sular altında kalması sonucunda, politik anlamda bir sera etkisi, gezegenimizdeki insanlar arasındaki ilişkilerin ısınması gibi bir tehlike doğabilir. Ama ne hikmetse, buzların ve buzulların iklimden kaynaklanan erimesi karşısında, sanki bir felaketmiş gibi ödümüz patlıyor, kaldı ki biz, böyle bir şeyin politik düzeyde gerçekleşmesine demokratik anlamda özlem duyuyoruz.

Eğer vaktiyle SSCB altın stoklarını dünya pazarına açsaydı, bu stokları tümüyle harekete geçirmiş olacaktı. Eğer Doğu ülkeleri, soğukta sakladıkları büyük özgürlük stoklarını dolaşıma açarlarsa, kendi ülkelerindeki özgürlüğün asla bir eylem olarak değil de, etkileşimin sanal ve karşılıklı rıza göstermeye dayalı bir biçimi olarak, liberalizmin evrensel bir dramı olarak değil de, bir psikodramı olarak ortaya çıkmasını arzulayan batı ülkeleri değerlerinin o çok nazik metabolizmasını da harekete geçireceklerdir. Özgürlüğün sanki gerçek değiş-tokuş gibi, şiddetli ve aktif bir aşkınlık gibi, düşünce gibi ani bir biçimde enjekte edilmesi, değerleri iklimlendirerek sunma biçimimiz açısından tamamıyla felaket bir şey olurdu. Bununla birlikte, onlara, özgürlüğün maddi göstergelerini vererek, karşılığında özgürlük, özgürlük imajı istiyoruz. Son derece şeytansı bir sözleşme bu ve bu sözleşmeye göre, birileri ruhlarını yitirirken, birileri de rahatlarını yitiriyor.

Ama bu şekilde olması belki de her iki taraf için de çok iyi. Yüzlerine maske takan toplumlar (komünist toplumlar) maskelerini indiriyorlar. O zaman yüzleri nasıl onların? Bizler uzun zamandan beri maskeli değiliz ve artık ne maskemiz ne de yüzümüz var. Biz yüzümüzü suyun içinde izi olmayan bir bellek gibi aramaktayız, yani (Benveniste bana kızmasın), molekülsel izler kaybolmuş olsa da, hâlâ birşeyler kaldığını ummaktayız. Sonuçta, özgürlüğümüz üstüne azıcık gösterge yaratmakta

epey zorluk çekiyoruz, onun o küçücük, elle dokunulmaz, bulunması olanaksız varlığının peşinden koşmaktayız, hem de öylesine fazlaca sulandırılmış bir ortamda ki (programlı işleme hazır), özgürlüğün hayaleti orada hâlâ bir belleğin içinde dalgalanıyor ve bu bellek artık suyun belleğinden başka bir şey değil.

Batı'daki özgürlük kaynakları öylesine kurudu ki, (Dev-rim'i anma töreni bunun tanığıdır), artık Doğu'nun, nihayet açılan ve keşfedilen maden damarlarından çok şey ummamız gerekiyor. Ama bu özgürlük stoğu, bir kez serbest bırakıldı mı (özgürlük düşüncesi, bir doğal kaynak kadar nadir olduğuna göre) bundan sonra ne olur acaba? Yoksa önce her pazar üzerinde olduğu gibi, alışverişlerde yoğun bir yüzeysel enerji mi hasıl olur ve sonra da diferansiyel enerjilerin ve değerlerin hızlı bir çöküşüne mi tanık olunur?

Glasnost'un anlamı nedir? Modernlikle ilgili bütün göstergelerin tepkisel olarak şeffaflaşmasıdır, yani hızlandırılmış ve ikinci elden bir modernliğin (bizim modernliğe ilişkin özgün yorumlamamızın postmodern yeni bir imalatıdır bu), iç içe girmiş bütün olumlu ve olumsuz göstergeleriyle, yani sadece insan haklarının değil de, aynı zamanda suçların, felaketlerin, aksaklıkların (SSCB'de, rejimin liberalleşmesinden bu yana bu aksaklıkların son derece bir artış gösterdiğini not edelim) tepkisel olarak şeffaflaşmasıdır. Hatta bu şeffaflaşma, pornografinin ve dünyalı olmayan varlıkların yeniden keşfedilişidir. Bütün bunlar şimdiye dek sansüre maruz kalmıştı, ama yeniden doğuşu geri kalan şeylerle aynı zamanda kutlanıyordu. Küremizin bu bölümünde buzlar çözülürken tecrübeyle kazandığımız şu olmuştur: Artık görüyoruz ki, suçlar, nükleer ya da doğal felaketler, şimdiye dek baskı altında tutulan her şey insan haklarıyla ilgilidir (aynı zamanda elbette dinsellikle de ilgilidir, ama modayı da konu dışı tutmamak gerekir) -ve bu demokratik şeylerin verdiği iyi bir derstir. Çünkü, bu olup bitenlerde, sonuçta ne olduğumuz ortaya çıkmaktadır, insanın sözde evrensel bütün amblemleri ideal bir halüsinasyonla ve baskı altında tuttuğumuz şeylerin birden geri dönüşüyle

yeniden ortaya çıkmaktadır; buna Batılı "kültürün" içinde yer eden en kötü, en bayağı ve en cılkı çıkmış ne varsa her şey dahildir ve bu kültürün, bundan böyle asla sınırları da olmayacaktır. O halde, bu kültürün gerçeği öğrenme saati gelmiştir, nasıl ki tüm dünyadaki ilkel kültürlerle yüzleşme saati geldiyse (Batı kültürünün bundan kendisini gerçekten kurtardığı söylenemez). Şeylerin ironisi öylesine oluşmaktadır ki, belki bizler bir gün, Stalinciliğin tarihsel anısını kurtarmak için zorlanırken, Doğu ülkeleri bunu anımsamayacak bile. Tarihin devinimini dondurulmuş olarak tutan bu zorbanın anısını dondurulmuş biçimde saklamamız gerekecek, çünkü o buz çağı, evrensel kültür mirasımızın içinde yer alıyor.

Bu olaylar bir başka açıdan da dikkate değer. Tarihin sonuna erdemlice muhalif olanlar, Tarihin şu anda, bu güncel olaylarla, sadece kendi sonuna doğru değil (bu da aslında tarihin çizgisel fantasmasıyla ilgilidir), aynı zamanda geriye dönüşüne ve sistematik biçimde silinmesine doğru girdiği dönemeç hakkında kendilerini sorgulamak durumundadırlar. XX. yüzyılı bütünüyle silmek üzereyiz. Soğuk Savaş'ın bütün izlerini, belki de İkinci Dünya Savaşı'nınkileri bile, kısacası, XX. yüzyılın ideolojik ve politik bütün devrimlerinin izlerini teker teker silmekteyiz. Almanya'nın birleşmesi ve başka birçok şey kaçınılmazdır, ama Tarih'in ileriye doğru sıçraması anlamında değil de, yirminci yüzyılın tümünün tersinden yeniden yazılması anlamında; ve eğer bu yüzyıl yeniden yazılacaksa, yüzyıl sonunun son on yılını içermelidir. Bindiğimiz trenle, yakında yeniden Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'na varacağız. Ve belki de bu, yaşadığımız yüzyıl sonunun aydınlanması ve aynı zamanda bu tartışmalı Tarih sonu formülünün gerçek anlamıdır. Çünkü bizler, kendimizi coşkulu bir yas tutma işine vererek, bu yüzyılın önemli bütün olaylarının kirini pasını temizlemekteyiz, sanki bütün yaşanılanlar -devrimler, dünyanın paylaşımı, soykırım, devletlerin şiddetli trans-milliyetçiliği, nükleer tehlike, kısacası modern dönemini yaşayan Tarih -çözümsüz, içinden çıkılması güç bir durummuş gibi ve sanki herkes bu tarih yapılırken de yıkılırken de aynı

coşkuya sahipmiş gibi, bu yüzyılı aklamaktayız. Restorasyon, gerileme, rehabilitasyon, eski sınırların yeniden doğuşu, eski farklılıklar, özgünlükler, dinler, pişmanlıklar, hatta gelenekler düzeyinde bile... Öyle görünüyor ki, bir yüzyıldan bu yana kazanılmış bütün özgürleşme göstergelerinin gücü zayıflıyor ve belki de bir yılda sönüp gidecek: Artık dev bir *revizyönizm* sürecindeyiz, ama ideolojik anlamda değil de, Tarihin kendisinin revizyonu anlamında ve yeni bir yüzyıla girmeden bunu başarmak için acele ediyor gibiyiz -yeni bir binyıla girerken sıfırdan başlama gibi gizli bir umutla mı acaba? Başlangıçtaki durumu yeniden kurabilir miyiz ki? Ama neden önceki, XX. yüzyıldan önceki mi? Devrimden önceki mi? Bu ortadan kalkma, bu kir pas arıtma, daha nereye kadar götürebilir bizi? Her şey haklı olarak çok çabuk ilerleyebilir (Doğu ülkelerindeki olaylar bunu bize kanıtlamıştır), çünkü mesele, neredeyse virütik ve bulaşıcı bir biçime bürünen Tarihi inşa etmek değil, onu tümüyle yıkmak, ortadan kaldırmaktır. Belki sonuçta, vaktiyle önerdiğimiz gibi, 2000 yılı olmayacaktır, çünkü Tarih'in eğrisi öylesine ters yönde geriye doğru katlanmış olacak ki, artık Tarih, asla zamanın bu ufkunun ötesine geçemeyecek

15 Aralık 1989

Saraybosnalılara Merhamet Yok!

Arte kanalının Strasbourg ve Saraybosna'dan aynı anda canlı olarak gerçekleştirdiği "Le Couloir pour la Parole" adlı yayında, çarpıcı olan bir şey vardı: Felaketin, çaresizliğin, tümüyle düş kırıklığına uğramanın vermiş olduğu mutlak üstünlük, ayrıksı bir statü -bu üstünlük, Saraybosnalıların, "Avrupalılara" küçümsemeyle, ya da en azından alaycı bağımsız bir edayla bakmalarını sağlıyordu, bu eda, hitap ettikleri kesimin pişmanlığı ve ikiyüzlü vicdan azabıyla karşıt düşüyordu. Merhamet duygusuna ihtiyacı olan onlar değildi, aksine bizim sefil yazgımıza karşı onlar merhamet duygusu içindeydiler. İçlerinden biri "Avrupa'nın suratına tükürüyorum" diyordu. Gerçekten de, hiç kimse, dayanışma güneşinin altında keyifle vicdanlarını bronzlaştıran insanların karşısında, nedenleri haklı bir küçümsemeyle, düşmanının karşısında bile daha özgür, daha hükümran değildir.

Ve Saraybosnalılar, bu iyi dostların geçit törenini izlediler. En son da Susan Sontag geldi, Saraybosna'da *Godot'yu Beklerken'i* oynamak için. Niçin bir de Flaubert'in *Bouvard ile Pecuchet'si* Somali'de ve Afganistan'da oynanmasın ki? Ama işin berbat yanı kültürel ruhun görev şinaslığı değil, bu büyüklük taslama işi, güçlülük ve zayıflığa ilişkin yanlış değerlendirmedir. Asıl güçlü olan biz değil de onlardır, çünkü bizler, oralara giderek güçsüzlüğümüzü ve gerçekler adına yitirdiklerimizi arıyoruz.

Gerçekliğimiz: Sorun da burada zaten. Tek bir gerçekliğimiz var ve onu da kurtarmak gerekiyor. Hem de sloganların en kötüsüyle: "Bir şeyler yapmak gerek. Böyle durmak olmaz."

Oysa, böyle durmak olmaz diye bir şeyler yapmaya kalkışmak, ne harekete geçmenin ne de özgürlüğün ilkesi olmuştur şimdiye dek. Bu olsa

olsa kendi acizliğinden dolayı günah çıkartmanın, kendi yazgısına merhamet duymanın biçimidir.

Saraybosnalılara gelince, onlar bu soruyu kendilerine sormak zorunda değildirler. Onlar, bulundukları konumda, yapmakta olduklarını, yapılması gerekenleri yapmanın mutlak gerekliliği içindeler. Ne amaçla ilgili yanılsama, ne de kendilerine merhamet edilsin duygusu içindeler. Bunun adı gerçek olmaktır, gerçeğin içinde bulunmaktır. Kesinlikle yaşadıkları felaketin "nesnel" gerçekliği değildir bu, *yaşanmaması gereken* ve içimizi sızlatan bir gerçeklik de değildir, ama olduğu haliyle yaşanan bir gerçekliktir -bir olayın, bir yazgının gerçekliği.

Bu nedenle, onlar canlı, bizler ölüyüz. Bu nedenle, bizim önce kendi değerlendirmelerimizde savaşın gerçekliğini esenliğe kavuşturmamız ve bu gerçekliği (merhametli olanını) onun yıkımına uğrayanlara, ama tam savaşın ve çaresizliğin göbeğindeyken yaşadıklarına inanmayanlara benimsettirmemiz gerekiyor.

Susan Sontag, yaptığı yorumlarında, Boşnakların çevrelerini saran çaresizliğe gerçekten inanmadıklarını itiraf ediyor. Sonunda bu gerçek dışı durumun anlamsız ve akıl dışı olduğuna inanıyorlar. Bu bir cehennem, hiper-gerçek cehennem, sonuçta, bütün dünyanın kendilerine karşı tutumunu daha da anlaşılmaz kılan, ama kitle iletişim araçlarının ve insani hareketlerin üstlerine fazlasıyla düşmesiyle daha da hiper-gerçek bir özelliğe büründürülmüş cehennem. Böyle olunca, bir tür hayalet dünyasına dönüşen savaşın içinde yaşıyor onlar -iyi ki böyle, aksi halde bu cehenneme asla katlanamazlardı. Onlar böyle diyor, ben değil.

New York'tan kalkıp gelen Susan Sontag gerçekliğin ne olduğunu onlardan daha iyi biliyor olmalı, çünkü gerçekliğe vücut vermek için onları seçmiş. Bu seçimin nedeni basittir, çünkü onun ve bütün Batı'nın en çok eksikliğini duyduğu şey bu gerçekliktir de ondan. Nerede kan akıyorsa, gidip orada kendine yeniden bir gerçeklik edinmek gerekir. Erzaklarımızı

ve "kültürümüzü" onlara göndermek için çizdiğimiz bütün bu "kulvarlar", aslında çaresizliğin kulvarlarıdır ve biz oradan onların canlı gücünü ve felaketlerinin enerjisini ithal ediyoruz. İşte bir kez daha eşitsiz bir değiş-tokuş. Gerçeğe ilişkin kökten bir düş kırıklığı sonrasında (buna, bizi yöneten ve Avrupa gerçekliği ilkesinin içinde de pekâlâ yer alan siyasal rasyonellik ilkesine ilişkin düşkırıklığı da dahildir) bir tür yedek bir cesaret, anlam taşımayan şeyin ardından ayakta kalabilme cesaretini bulanları, Susan Sontag kalkmış, kendi acılarının "gerçekliğine" inandırıyor, ama tabii onu kültürselleştirerek ve dayanışmanın da içinde yer aldığı Batılı değerler tiyatrosunda bir başvuru kaynağı oluşturması için tiyatrolaştırarak.

Ne var ki Susan Sontag değildir yalnızca söz konusu olan. O sadece artık genelleşmiş bir durumun kibar bir örneğidir, aynı örnek durum içinde, kimseye zararı dokunmayan ve çaresiz aydınlar kendi sefaletlerini, sefillerin sefaletiyle değiş-tokuş yapmakta, her biri sapkın bir sözleşmeyle birbirine katlanmakta -aynı şekilde siyasi kesimle sivil toplum da sefaletlerini karşılıklı değiş-tokuş etmekteler, biri ötekine kurbanlık olarak yolsuzluklarını ve rezaletlerini, ötekisi ona yapay hezeyanlarını ve tepkisizliğini sunmakta. Bir başka tanık olduğumuz örnek, ki üzerinden çok zaman geçmedi, Bourdieu ile rahip Pierre'in dokunaklı dille sefaletin toplumbilimsel üst-dilini değiş-tokuş ederek kendilerini televizyonda kurbanlık olarak sunmalarıdır.

Tüm toplumumuz, böylece, evrensel kilisenin, sözcüğün gerçek anlamında "merhamet duyma" yolunda bağımlı oluyor. Bu biraz da, tarihin verdiği panikten ve değerlerin gerilemesinden kaynaklanan son derece büyük bir pişmanlık anında, aydınlarda ve politikacılarda, sanki değer kaynağını, o göndergesel kaynağı, adına dünyanın sefaleti denilen en küçük ortak paydaya çağrıda bulunarak yeniden beslemek gerekiyormuş gibi, av alanlarını yapay av hayvanlarıyla beslemeye benziyor. Daniel Schneidermann şöyle diyor: "Bugün, televizyondaki haber yayınlarında,

çekilen acılardan başka bir gösteri sunmak örtük olarak olanaksızdır." Kurbanlık bir toplum. Ben bu toplumun, bu yolla, ancak kendi düş kırıklığını ve kendisine yönelik akla sığmayacak bir şiddettin pişmanlıklarını dile getirdiğini sanıyorum.

Her yerde, Yeni Dünya Düzeni'nin açtığı yollan Yeni Aydınlar Düzeni izliyor. Her yerde, felaket, sefalet ve başkalarının çektiği acı, işlenecek bir hammaddeye, izlenecek bir ilk sahneye dönüştü. İnsan haklarıyla donatılmış zulme maruz kalma, sanki tek matem ideolojisi. Bunu dolaysız ve kendi adlarına sömürmeyenler, başkasına vekâlet vererek sömürüyorlar -mali ya da simgesel artık-değerlerini sırası gelmişken tahsil eden aracılar da yok değil. Mali kayıp ve felaket, sanki uluslararası bir borçmuş gibi, kurgusal piyasalarda tecim konusu ediliyor ve alınıp satılıyor -artık bir politikacı-aydın piyasası söz konusudur ve bu piyasa, karanlık geçmişe sahip askeri-sanayi kompleksten hiç de aşağı kalmamaktadır.

Merhamet duyma, felaket mantığı içinde yer alır. Felakete gönderme yapmak, onunla mücadele etmek için olsa bile, ona sonsuz, nesnel bir üreme temeli kazandırmak demektir. Her durumda, ne amaçla mücadele edersek edelim, felakete uğramışlıktan değil, kötülükten yola çıkmak gerekir.

Ve bir gerçektir ki, işte orada, Saraybosna'da, Kötülüğün şeffaflığı sahnelenmektedir. Geride kalan her şeyi pisleten bastırılmış hastalık, virüs Avrupa'nın şimdiden felç belirtileri taşıdığının göstergesidir. Avrupa'nın taşınmaz malları Gatt{2} görüşmelerinde kurtarılmakta, ama Saraybosna'da yakılmaktadır. Böyle olması bir anlamda iyi. Çünkü, palavra Avrupa, nerede olduğu belirsiz Avrupa, iki yüzlü çırpınmaları içinde düzenbaz Avrupa, şimdi Saraybosna sınavında çakıyor. Ve bu anlamda, Sırplar, neredeyse gerçeğin giz perdesinin aralanmasına alet olacaklar, bu hayalet Avrupa'nın, söylemlerinde ölçüsüzce ateşli göründüğü kadar, olayların akışı karşısında da o kadar geri adım atan tekno-demokratik politikalar

Avrupa'sının vahşi analizörü olacaklardır. Çünkü pekâlâ görülüyor ki, Avrupa hakkındaki söylem serpilip boylandıkça, Avrupa küçülüyor (aynı şekilde, insan haklarına ilişkin söylemlerden geçilmiyor ama, insan hakları da değerini yitiriyor). Ama aslında, tarihin son sözü bu değil. Son söz, Sırpların etnik temizleme yöneyi olarak, olgunlaşmakta olan Avrupa'nın son sivri noktasını oluşturmalarıdır. Çünkü "gerçek" Avrupa olgunlaşmak üzeredir, bu temiz Avrupa'dır, törel açıdan, ekonomik açıdan, etnik açıdan aklanmış, bütünleşmiş ve arınmış Avrupa'dır. Avrupa, Saraybosna'da başarıyla olgunlaşmak üzeredir ve bu anlamda, orada olup bitenler, mevcut olmayan, sofu ve demokratik bir Avrupa'nın güzergâhı üzerinde oluşmuş bir kaza değildir asla; bu, özelliği her yerde "temiz" bütünleşme, korumacılık, ayrımcılık ve denetim olan Yeni Dünya Düzeni'nin uzantısıdır, Yeni Avrupa Düzeni'nin mantıklı ve yükseliş halindeki bir evresidir.

Şöyle deniliyor: Eğer Saraybosna'yı tek başına bırakırsak, biz de daha sonra tek başımıza kalmayı hak etmiş oluruz. Ama zaten bu durumdayız. Bütün Avrupa ülkeleri etnik temizlik yolunda. Parlamentoların gölgesinde usul usul olgunlaşmak üzere olan gerçek Avrupa da budur işte; Sırbistan'a gelince, o Avrupa'nın demir mızrağıdır. Herhangi bir tepkisizliği, herhangi bir harekete geçme acizliğini gerekçe olarak göstermenin anlamı yok, çünkü işin içinde yürürlüğe konulmak üzere olan bir program söz konusudur ve bu programa göre Bosna, sadece yeni bir sınırdır.

Le Pen'in siyaset sahnesinden büyük ölçüde silinmesinin nedeni nedir sizce? Çünkü fikirlerinin özü, Fransa farklıdır biçiminde, kutsal birlik, Avrupa milliyetçiliği tepkesi ve korumacılık biçiminde, her yandan siyasal kesimin içine sızdı. Artık Le Pen'e gereksinim kalmadı, kendisi siyasal açıdan kazanmadı ama zihinlere bir virüs gibi bulaştığı için kazanmış oldu. Oynanan oyun aynen devam ettiğine göre, niye Saraybosna'da bitsin? Hiçbir dayanışma bu durumu değiştirmeyecek. Ne zaman ki soykırımı biter, ne zaman ki "temiz" Avrupa'nın sınır çizgisi belirlenir, işte o zaman bütün bunlar mucizevi biçimde biter. Sanki bütün ulusların birleştiği, bütün

politikaların birbirine karıştığı Avrupa, kendisinin adi işlerinin uygulayıcıları olarak Sırplarla bir "sözleşme", bir kiralık katil sözleşmesi imzalamışa benziyor -Batı da bir zamanlar aynı şeyi İran'a karşı Saddam'la yapmıştı. Olay bellidir: Katil işi azıtırsa, bir olasılıkla, katili de temizlemek gerekebilir. Irak ve Somali'ye karşı girişilen harekâtların başarısı, Yeni Dünya Düzeni açısından görecelidir; Bosna harekâtı ise Yeni Avrupa Düzeni açısından başarıya ulaşma yolunda gibi.

Boşnaklar bunu biliyor. Onlar biliyorlar ki, onlar uluslararası "demokratik" düzen tarafından mahkûm edilmişlerdir, adına faşizm denilen ve ondan geriye kalan birkaç döküntü ya da onun ürkütücü tümörü tarafından değil. Yine biliyorlar ki, dünya namına soykırımına, sürgüne ve dışlanmaya mahkûm edilmişlerdir, aynı grup içinde farklılık ya da mukavemet gösterenlerin başlarına gelen de budur -önüne geçilemez bir biçimde bu böyledir, çünkü Batılı demokratların ve insanlığa hizmet amacı güdenlerin vicdan rahatsızlıklarına rağmen, ilerlemenin amansız yolu buradan geçmektedir. Modern Avrupa, Müslümanların ve Arapların, en azından göçmen köleler olarak köklerinin kazınmasıyla yetinecektir, zaten bunu her yerde yapıyor. Vicdan rahatsızlığından kaynaklanan saldırıya yapılabilecek en temel itiraz, Strasbourg'daki olaylarda olduğu gibi, Avrupa politikalarının sözüm ona yetersizliğinden dolayı, güya yüreği parçalanan Batı vicdanının çizdiği görüntüyü çizmeyi sürdürerek, bu vicdan rahatsızlığının onun tinsel kuşkuyu kâr hanesine yazmasını sağlayarak gerçek harekâtın her alanına yayılmasıdır.

Arte'nin ekranında seyrettiğimiz Saraybosnalılar, hiç kuşku yok ki düş kurmaktan ve umuttan iyice uzak oldukları izlenimini veriyorlardı, ama fiilen şehit havasında da değillerdi. Tam tersine. Uğradıkları nesnel felaketle baş başaydılar, ama gerçek sefalet, yani sahte havarilerin ve gönüllü şehitlerin uğradığı felaket öbür yandaydı. Oysa, "gönüllü şehitlik öbür dünyada hesaba katılmayacaktır", tam da yerinde söylenmiş bir söz.

7 0cak 1993

Başkalığın Estetik Cerrahisi

Modernlikle birlikte Öteki'ni üretme çağına giriliyor. Mesele artık onu öldürmek, yiyip bitirmek ya da baştan çıkarmak, ona karşı koymak, onunla yarışmak, onu sevmek ya da ondan nefret etmek değil, mesele önce onu üretmektir. O artık bir tutku nesnesi değil, bir üretim nesnesidir. Acaba Öteki, kesin baş-kalığıyla ya da karşı konulmaz özgünlüğüyle, tehlikeli ya da çekilmez mi oldu? Bu durumda onun baştan çıkarıcılığını mı defetmek gerekir? Ya da acaba, başkalık ve ikilik ilişkisi, bireysel değerlerin fiili yükselişi ve simgesel değerlerin ortadan kalkmasıyla gitgide kayboluyorlar mı? Şurası kesin ki, başkalık aranılan bir şey ve *başkalığı yazgı olarak yaşayamamaktan dolayı, ötekini, farklılık olarak üretmek* gerekecek. Bu durum, dünyayı ilgilendirdiği kadar, bedeni de, cinsiyeti de, toplumsal ilişkileri de ilgilendiriyor. Bir yazgı olarak dünyadan kurtulmak, yazgı olarak bedenden kurtulmak, yazgı olarak cinsiyetten (ve öteki cinsiyetten) kurtulmak için, farklılık olarak Öteki'ni üretme icat edilecektir. Böylece, cinsel farklılık denilince, anatomik, psikolojik özellikleriyle, kendine özgü arzusuyla, cinsiyet ve arzu ideolojisi de, hem hukuksal hem de doğal açıdan ternellendirilmiş cinsel farklılık ütopyası da dahil olmak üzere ardı sıra birbirini izleyen tüm çözülmez düğümleriyle birlikte her cinsiyet söz konusudur. Bütün bunların, baştan çıkarıcılık söz konusu olduğunda hiçbir anlamı yoktur; baştan çıkarıcılıkta, artık arzu değil ama *arzu ile bir oyun* söz konusudur, orada cinsiyetlerin eşitliği ya da birinin öbürü tarafından yabancılaştırılması da söz konusu değildir, çünkü oyun, tarafların mükemmel bir karşılıklı ilişkisini (farklılığını ve yabancılaşmasını değil, başkalığını ve suç ortaklığını) gerektirir. Baştan çıkarma, hiç de isterik değildir. Cinsiyetlerden hiçbiri cinselliğini ötekisi üzerinde yansıtmaz, mesafeler bellidir, başkalık bakirdir -arzu ile oyun denilen o çok yüksek yanılsamanın koşuludur bu.

Romantizmin ve XIX. yüzyılın dönemecinde üretilen şey şudur: Oyunun içine, tersine, *eril bir isteri* ve onunla birlikte cinsel paradigmanın değişimi girmiştir; bu değişimi bir kez daha, başkalık paradigmasının değişiminin daha genel ve evrensel çerçevesine yerleştirmek gerekir.

Bu isterik aşamada, bir ölçüde, erkeğin kadınsılığı kadına yansır ve erkek onu, kendine benzeyen ideal figür olarak biçimlendirir. Mesele artık romantik aşkta kadının gönlünü kapmak, onu baştan çıkarmak değildir, mesele onu içten yaratmak, onu bazen gerçekleşmiş ütopya olarak, idealize edilmiş kadın olarak, bazen de dayanılmaz kadın, star, yani isterik ve doğaüstü bir metafor olarak yaratmaktır. Romantik Eros'un bütün işi, artık bu ahenk ve sevgi birlikteliği idealini, birbiriyle ikiz varlıkların neredeyse ensestçi bir biçimini yaratmak olmuştur -benzerinin izdüşümlü canlanması olarak kadın, doğaüstü biçimini sadece benzerin ideali olarak kazanmıştır artık- bundan böyle, aşka mahkûm olmuş yapay nesneyi yani varlıkların ve cinsiyetlerin ideal benzerliğinin patetikliğine mahkûm olmuş bir yapay nesneyi yaratmak onun işi olmuştur -yerini baştan çıkarıcılığın ikili başkalığına bırakan patetik bir karmaşadır bu. Erotik mekanizma tümüyle yön değiştirir, çünkü daha önce başkalıktan, Öteki'nin olağan dışılığından doğan erotik çekim, bundan böyle Benzer'in tarafına, gibi olanın, benzerliğin tarafına geçer. Bu oto-erotizm midir, ensestlik midir? Hayır: Daha çok Benzer'in bir cevheridir. Öteki'ne göz diken, ötekine yatırım yapan, ötekinde yabancılaşan benzerin, -ama öteki, beni bana yaklaştıran bir farklılığın geçici biçimidir yalnızca. Zaten, cinselliğin, romantik aşkla ve onun bütün günlük alt ürünleriyle ölüme yaklaşmasının nedeni şudur: Çünkü cinsellik ensest olana ve onun yazgısına, hatta bayağılaşmış yazgısına yaklaşmaktadır (çünkü artık mitik ve trajik ensest söz konusu değildir; bizim işimiz, modern erotizmin ortaya çıkışıyla, türemiş ensestçi bir biçimledir yalnızca, yani benzerin, ötekinin görüntüsünde korunma biçimiyle -bu da, bütün görüntülerin birbiriyle karışmasına ve bütün görüntülerin yozlaşmasına eşdeğerdir).

O halde, sonuçta, kadını gereğinden fazla gösteren bir dişiliğin icadı söz konusudur. İkiziyle sadece dolaylı bir birleşme anlamında bir farklılığın icadı. Ve başkalıkla her buluşmayı temelde olanaksız kılan farklılığın icadı. (Zaten, erkeksi ve erkek organına dayalı bir mitoloji oluşturulurken, dişiliğin payı isterik bir telafi biçiminde olmuş mudur, olmamış mıdır, bunu bilmek ilginç olurdu; erilin kadında böyle isterikleşmesine, erilliğin isterik yansımasına bir örnek olarak feminizm, tümüyle erkek tarafından dişiliğinin, kadının mitik bir görüntüsünde isterik yansımasına benzer).

Bununla birlikte, bu zorlamalı farklılığa mal etme durumunda bir simetrisizlik söz konusudur.

Bu nedenle, paradoks biçiminde, diyordum ki, erkek kadından daha farklıdır, ancak kadın erkekten o kadar farklı değildir. Söylemek istediğim, cinsel farklılık çerçevesinde, erkeğin yalnızca farklı olduğudur, oysa kadında, aşağılanmış farklılık statüsünden önce gelen kesin bir başkalık vardır.

Kısacası, bu Benzer'in Öteki'nin üretilmesine indirgenmesi sürecinde, cinsel ötekinin ikiz erkek kardeş ya da kız kardeş (ikizlik temasının bu kadar güncel olmasının nedeni, libidinal klonlama biçimini yansıtmasındandır) olarak isterik icadı sürecinde, cinsiyetlerin gitgide birbirine benzer kılındığı sonucu ortaya çıkıyor; bu benzetme, farklılıktan sıra değiştirmeye kadar varan en küçük bir farklılığa ve cinsiyetlerin sanal olarak farksızlaştırılmasına kadar uzanır ve sonuçta, cinselliği yararsız bir işleve dönüştürür. Klonlama işleminde de, sonuçta, eşeyli varlıklar üretilecektir boşuna, çünkü cinsellik, onların yeniden üretilmesi için gerekli değildir artık.

Eğer gerçek kadın, kadınlığın bu isterik icadında (ama kadının buna karşı koymak için başka olanakları da vardır), bu cinsel farklılığın icadında (ki o zaman eril hemen ayrıcalıklı kutbu işgal eder ve bütün feminist mücadelelerin işi gücü bu ayrıcalığı ya da çözülmez farklılığı devam

ettirmektir) şunu görmek gerekir ki, eril arzu da, bu farklılık icadında tümden sorun olur, çünkü aynı arzu, ancak kendine benzer bir ötekinde kendisini yansıtabilir ve böylece kendisini salt kurgusal kılabilir. Bu nedenle, erkeklik organına ve erilin cinsel ayrıcalığına vb. ilişkin bütün zırvalıklar yeniden gözden geçirilmeye değerdir. Bir çeşit aşkın adalet söz konusudur burada ve buna göre, kaçınılmaz biçimde farksızlaştırma noktasına ulaşan bu cinsel farklılaştırma sürecinde, her iki cinsiyet kendi tekil özelliklerinden ya da başkalıklarından da bir şeyler yitirirler. Artık Transseksüel'in çağıdır bu, cinsel farklılığa bağlı bütün sorunlar ve çatışmalar sürmeye devam eder, hatta her tür gerçek cinsellik, cinsiyetlerin her tür gerçek başkalığı epey zamandır ortadan kalkmış olsa bile.

Kadınlık üzerinde eril yansıtma isterisiyle oynanan bu halka açık hisse senedi satışına benzer oyunu (başarılı mıdır?), her birey -kadın ya da erkek- kendi bedeni üzerinde yineler. Kendisinin yansıması olarak bedeni tanıma ya da sahip çıkmadır bu, başkalık ve yazgı olarak değil. Yüz hatlarında, cinsiyette, hastalıklarda, ölümde, kimlik sürekli olarak başkalaşır, siz buna engel olamazsınız, yazgı da budur -ama bedeni tanıma, bedenin, arzunuzun, görünüşünüzün, görüntünüzün bireysel olarak sahip çıkılmasında haklı olarak her ne pahasına olursa olsun önlenmesi gereken şey de budur: yani her türlü estetik cerrahi. Çünkü beden artık bir başkalık yeri değil de, ikili bir ilişki yeri değil de özdeşleştirme yeri ise, o zaman, acilen onunla uzlaşmak, onu tamir etmek, mükemmelleştirmek ve ideal bir nesneye dönüştürmek gerekir. Herkes bunu vücudunda kullanır, tıpkı, yukarıda betimlediğimiz yansıtmalı tanımda kadınla erkek gibi: Erkek onu bir fetiş gibi kuşatır ve umutsuzca kendini özdeşleştirme girişimiyle ona karşı sanki fetişmiş gibi davranır. Beden, otistik bir tapınma, yarı ensestçi bir güdümleme nesnesi olur. Bedenin modeliyle benzeşmesi, erotizmi ve kendi kendini "temiz" baştan çıkarmanın kaynağı olur, Öteki'ni sanal olarak dışladığı ölçüde ve başka yerden gelen her tür baştan çıkarmayı dışlamanın en mükemmel yolu olduğu ölçüde.

Öteki'nin bu üretimine, bu isterik ve kurgusal üretime başka birçok şey daha bağlıdır -örneğin ırkçılık ve onun yeniliklere koşut olarak gelişimi ve günümüzde yeniden azması gibi. Mantıklı olarak düşünüldüğünde, ırkçılığın, ilerleme ve Aydınlanmaya koşut olarak inişe geçmesi gerekirdi. Oysa, genetik ırk kuramının hiçbir temele dayanmadığı bilindiği ölçüde, ırkçılık da o kadar güçleniyor. Ama bunun nedeni, kültürlerin tekilliğinin (birbirlerine göre başkalığının) uğradığı bir erozyonun temeli üzerine Öteki'nin *yapay bir inşasından* ve farklılığın fetişist sisteminin içine bir girişten kaynaklanmaktadır. Başkalık oldukça, gariplik ve ikili ilişki (bir olasılıkla şiddetli) oldukça, açıkçası ırkçılık yoktur. Genel bakış açısıyla, XVIII. yüzyıla kadar, antropolojik öyküler de buna tanıktır zaten. Bu "doğal" ilişki bir kez yitirildi mi, yapay bir Ötekiyle üstel bir ilişkiye girilir. Kaldı ki bizim kültürümüzdeki hiçbir şey ırkçılığın önüne geçemez, çünkü ırkçılığın her yönelimi, Öteki'nin rayından çıkmış biçimde diferansiyel bir inşası yönündedir, Öteki aracılığıyla, Benzer'in sürekli biçimde indirgenmesi yönündedir. Otistik bir kültürdür bu, ama dalavereci bir özgecilik biçiminde.

Yabancılaşmadan söz ediliyor. Ama en kötü yabancılaşma *öteki tarafından* mahrum bırakılmak değil, *ötekinden* mahrum olmaktır, ötekini, ötekinin yokluğunda üretmek zorunda kalmaktır, yani sonuçta sürekli olarak kendine ve kendisinin görüntüsüne göndermede bulunmaktır. Eğer biz bugün kendi görüntümüze mahkûm edildiysek (kendi bedenimizi, look'umuzu, kimliğimizi, arzumuzu işlemeye mahkûm isek), bu yabancılaşmanın işi değildir, tersine yabancılaşmanın sonudur, ötekinin sanal olarak kaybolmasıdır, bu daha da kötü bir yazgıdır. Aslında, yabancılaşmanın tanımını yapmak gerekirse, insanın bizzat kendisini nişan alınacak hedef olarak bellemesidir, kendisini itina gösterilecek nesne, arzu, acı ve iletişim nesnesi olarak almasıdır. Öteki'nin bu kesin kısa devresi şeffaflık çağını başlatmaktadır. Estetik cerrahi evrenselleşir. Yüzün ve

bedenin estetik cerrahisi ise, yalnızca daha radikal bir cerrahi semptomdur, yani başkalığın ve yazgının cerrahisidir.

Çözüm nedir? Bütün bir kültürün erotik devinimine, bu büyülenmeye, başkalığın olumsuzluğunun, bu her tür gariplikteki, bu her tür olumsuzluktaki baş döndürücülüğüne, kötülüğün bu zoraki dışlanmasına ve nihayet, Benzer'in ve onun çoğaltılmış figürleri olan ensest, otizm, ikizlik, klonlama gibi figürlerinin çevresindeki bu uzlaşıma hiçbir çözüm yoktur. Yapabileceğimiz tek şey, baştan çıkarıcılığın kaynağının ötekiyle uzlaşmamakta olduğunu, ötekinin garipliğinin korunmasında olduğunu anımsamamızdır. İnsanın ne kendi bedeniyle, ne de kendisiyle uzlaşmaması gerekir. Ötekiyle uzlaşmamak gerekir, doğayla uzlaşmamak gerekir, dişille uzlaşmamak gerekir (bu kadınlar için de geçerlidir). İşte, garip bir çekimin gizi de buradadır.

5 Temmuz 1993

Sanallığın Acizliği

Yenilerde bir olay: Gösteri yapan öğrenciler Angouleme Garı'nda hızlı treni durduruyorlar. Öğrenci kalabalığı trenin her iki yakasından dalgalanıyor, yolcular buğulu camların gerisinde hareketsiz bakınıyor. Birkaç haykırış, slogan ve bağırış çağırış -ama kime karşı? Sanki yapay bir uydu aracının karşısında havlıyorlar. Çünkü hızlı tren hareket eden bir sanal gerçeklik, Fransa'yı doğal olmayan bir ortamda boydan boya dolaşan bir sanal gerçeklik -paranın, hızın ve dolaşımda olan her şeyin cisimleşmiş örneği- Fransa ise gerçek hayatta sayıları gittikçe artan işsizlerin gerçek dünyasıyla yüz yüze. Yeni gençlik çağına gelmiş bir kesimle zamanın okunun gerçeküstü yüzleşmesi bu. Zenginlerin şeffaflığından bütün koparabilecekleri tek şey, bu on dakikalık hareketsizlik, bir anlamda, kurbanı oldukları televizyon gösterisinin içinde donmuş bir görüntü olarak kalabilme.

Gerçek olanla sanal olan arasında cereyan eden ve fantastik sonuçları gezegenimize yansıyan minyatür biçiminde küçük bir olay bu, ancak frekansı çok yüksek sanal bir uzamla, sıfır frekanslı gerçek bir uzam arasındaki ayrışmayı da gözler önüne seriyor. Aralarında ne bir ortak nokta ne de bir iletişim söz konusudur artık: Sanalın koşulsuzca yayılması (ki bu sadece yeni görüntüleri ya da uzaktan simülasyonu kapsamakla kalmaz aynı zamanda bütün jeofinans, mültimedya ve bilgi otoyollarının sanal gerçekliğini de kapsamaktadır), bu yayılma, gerçek uzamı ve bizi çevreleyen her şeyi eşi görülmemiş bir biçimde ıssız, çorak bir ortama dönüştürmektedir. Bilgi otoyolları da, dolaşımın otoyolları gibi olacaktır artık. Manzaraların lağvedilmesi, toprağın ıssız, çorak kılınması, gerçek mesafelerin ortadan kaldırılması demektir bu. Kullandığımız otoyollar düşünüldüğünde somut ve coğrafi bir durum söz konusudur yalnızca, ancak bu durum elektronik alanda zihinsel mesafelerin ortadan kaldırılması ve

zamanın mutlak biçimde daralmasıyla çok başka bir boyut kazanacaktır. Bütün kısa devreler (ve gezegende bu hiper-uzamın kurulması sonsuz bir kısa devreye eşdeğerdir) elektroşoklar yaratmaktadır. Ama biz sadece toprağın ıssızlığını değil, toplumsallığın ıssızlığını, emeğin, işin ıssızlığını ve enformasyonun yoğunluğuyla yaratılan bedenin ıssızlığını da hayal meyal görüyoruz. Bu bir tür para piyasalarının ve bilgisayar ağlarının *big bang*'ini anımsatan çağımıza özgü bir *big crunch* (büyük çatırtı). Daha işlemin başındayız, ama fireler, işlenilmemiş ıssız alanlar gitgide büyüyorlar, hem de bilgi işlemden çok daha hızlı bir biçimde. Bu iki evren her ne kadar birbirinden tamamıyla kopuk olsa da, eş düzeyde büyüme halinde. Ama bu dengesizlik, yeni bir politik durum, gerçek bir kriz yaratmıyor, çünkü bellek gerçekle aynı anda oradan siliniyor. Dengesizlik, sanal olarak felaketi anıştırır özellikte yalnızca.

Hangi kategoriden olursa olsun, sanal şampiyonlarının (dünya finansındaki gizli stratejiler ya da bilişimin evrensel demokrasisinin savunucuları da dahildir buna) iyi göremediği bir başka felaket yaratabilecek görünge, *kritik kitle* olgusudur. Bunun kozmolojik düzeydeki verileri bilinmektedir: Eğer evrenin kitlesi belli bir sınırın altında ise, bu sınır genleşme durumundadır ve *big bang* (büyük patlama) sonsuza kadar uzar. Eğer sınır aşılmışsa, evren küçülür ve kasılarak büzülür, işte o zaman *big crunch* (büyük çatırtı) olur. Oysa bütün orantılar korununca, bilişim küresi (bununla, paranın olduğu kadar görüntülerin ya da iletilerin de yörüngesel dolaşımını kastettiğimizi bir kez daha belirtelim), sonsuz gelişme perspektifi içinde, bize sağlanan bütün bilgisayar ağlarının evrensel bağlantısı perspektifi içinde, aynı tür ani bir tersine dönme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bilgi otoyollarıyla, öyle görünüyor ki, bu kritik sınırı aşmak için, elimizden gelen her şeyi yapıyor olmamız gerekir. İyi kalpli havariler bütün bunlarda olağanüstü bir merkezkaç genleşme görürlerken, biz bir doygunluğa ve yoğunluğa doğru yol almıyor muyuz ve bundan dolayı bir deflasyon ya da otomatik bir çökme hasıl olmaz mı? Bu olasılık, aşırı

biçimde karmaşıklaştırılmış, aşırı biçimde bağlantılara boğulmuş bir küre ile bir bölümü ıssızlaşmış bir dünya (bilişim dünyasının dörtte biri) arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan olasılık değildir ama bu sanal uç evrenin içinde olan bir felakettir, kritik kitle sınırının aşılması sonucunda ortaya çıkan bir içpatlamadır.

Zaten, bu sınırı yenilerde aştık mı aşmadık mı, bunda bir bilişim felaketi var mıdır yok mudur sorusu sorulabilir, ki bu soru çoklu iletişim ortamındaki veri bolluğu kendiliğinden geçersiz kılındığı ölçüde ve bilişimin nesnel tözü anlamında bilançonun şimdiden ne ölçüde olumsuz olduğu dikkate alınarak sorulabilir. Bunun toplumsallıkla bir evveliyatı var ve o da şudur: Kritik toplumsal kitle sınırı geniş ölçüde çoktan aşılmıştır ve bu, insanların, denetim, toplumsallaşma, iletişim, karşılıklı etkileşim ağlarının bolluğu sayesinde olmuştur, toplumsal olan her şeyin genelleştirilmesiyle olmuştur. -Bu da şimdiden toplumsallığın gerçek küresi içinde ve toplumsallık kavramının içinde bir patlama yaratmasına neden olmuştur. Her şey toplumsal olunca, aniden hiçbir şey de toplumsal olmaz artık.

Ama belki de, baş döndüren bu teknolojik iyimserliğin arkasında, sanallıkla ileride mutlu bir çağın geleceği inancının arkasında, biz haklı olarak bu kritik sınırı hayal ediyoruz, bilişim küresi evresinin tersine değişmesini hayal ediyoruz. Bu kayda değer olayı, evren düzeyindeki bu genel patlamayı yaşayamadığımız için, onu, bir mikro-model düzeyinde tecrübeye yönelik kullanabilirdik İşletimin süratinden dolayı, süre bitimi oldukça yakın olabilir. O halde, bilişimin ve iletişimin bu ergime üstü seyrini çabucak harekete geçirmek gerekmektedir.

Şöyle ya da böyle, her durumda, geriye alternatif bir hipotez kalmaktadır: Sanal teknolojilerin gücünden, sanal gerçekliğin önüne geçilmez yükselişinden başlayarak, dünyanın yeni efendilerinin (Mayıs 1995 sayılı *Le Monde diplomatique'te* belirtildiği gibi, bunlar mikrosoft ve

telekapitalizm senyörleridir) denetlenmesi olanaksız gücüne varıncaya kadar, önümüze konulan tablo, çok büyük ölçüde, medya kanalıyla zihinlerin nasıl uyuşturulduğunu göstermektedir, ne var ki aynı medya çevreleri kendi kendilerini de uyuşturmaktadırlar (böylece bütün süreç kıvrımlı olarak kendini beslemektedir).

Bu durumda, iki şey söz konusudur; biri: Ya oyun bitmiştir ve artık tüm dünya bu teknolojik feodalitenin sultası altındadır ve bu sulta her tür *gerçek erki* elinde toplayabilmektedir ve bu durumda, hepimiz sanal olarak yaşadığımız topraktan silindiğimiz ölçüde haritadan da silindiğimize göre, bize geriye tek yol olarak yitip gitmek kalmaktadır. Ya da hiçbir şey olmamıştır ve bütün bunlar da *dahil* olmak üzere her şey sanaldır. *Sanallığın gücü, haklı olarak sanaldır sadece.* Zaten, gücünün şaşırtıcı biçimde yoğunlaşmasının ve "gerçek" denilen dünyadan her zaman daha uzakta kalıp gerçeklik ilkesini yitirmesinin nedeni budur. Bu teknik güçlerin imparatorluklarını dünya üzerinde genişletmeleri için, bir ereğe yönelmiş olmaları gerekir, -gücün erekliliği olmadan güç olmaz-, oysa bu güçlerin erekliliği yoktur. Onlar sadece kendi ağları içinde, kendi kuralları içinde sonsuz sayıda kaydedilmişlerdir. Kurgusal sermayeler bile onların yörüngesinden hiç çıkmaz, kendi kurgusal boşluklarında birikirler ve yitip giderler. Bu medyatik ve bilişimsel gücün siyasal güce dönüştürülmesine gelince, Berlusconi olayında çok iyi görüldüğü gibi, bu el değiştirmenin medyatik darbe tezinin tersine, (bu teze göre, bir kez ekonomi ve iletişime hakim olundu mu, siyasal iktidarı ele geçirmek sadece bir formaliteydi) hemencecik başarısızlıkla sonuçlandığı görülmüştü. Kitle iletişim araçlarının erkine fazla değer biçilmesinden iyice korkulmuştur, oysa kitle iletişim araçları, her iktidarı, iyi ya da kötü, yolundan saptırır tam anlamıyla. Bu sanallığın bir yazgısıdır: Artık sadece *sanal strateji* olduğuna göre, sanallığın *bir* stratejisi olamaz.

O halde "dünyanın efendileri" yoktur, sadece şeffaflığın efendileri vardır ve onların paraları, ürünleri ve fikirleri hiçbir engelle karşılaşmadan

dünya çapındaki bir piyasayı boydan boya sarıyor diye, sanallığın egemenliği önünde eğilmek gerekmez, bu olsa olsa, bile bile yeni bir kölelik biçimi olur.

6 Haziran 1995

Batı Ölümün Yerini Aldığında

Batı'nın Sırp vahşetine karşı askeri tepki gösterememe acizliği, askerlerinden birinin canını ortaya koymayı göze alamama durumuna eşittir. Böyle olduğu için, Sırplar kendilerini rehin almadan onlar rehin oldular: Çünkü kendilerinin canı her şeyin önüne çıkmaktadır. Sıfır ölü: İşte çatışmanın ana motifi. İşte savaşın mükemmelliği ama aynı zamanda da gülünçlüğü: Bir spor parkurunun mükemmelliği gibi kuşkusuz.

Aynı şey Körfez Savaşı'nda da olmuştu ve o zaman, sadece Batılı ölüler kaza sonucu ölmüştü. En azından, bu savaş teknolojinin gösterisiyle kapanmıştı ve bu gösteri gücün yanılsamasını ortaya koymuştu (sanal bir gücün yanılsamasıydı bu). Oysa Bosna, tam bir acizlik örneği sunuyor. Sırpların istedikleri gibi hareket etmesini sağlayan bu acizlik, bu savaşın gizli tutulan amacıyla uyuşsa da, batıya özgü savaş aygıtının simgesel bir iğdiş edilmesi anlamına gelmemektedir hiç. Zavallı Batı ! Dünya Düzenini yeniden sağlama görevini sevine sevine, zafer edasıyla (bütün direniş noktalarını tasfiye ederek) bir yerine getire-bilseydi keşke, ama onun, hâlâ, parçalanmış bilincinin derinliklerinden, dünya çapındaki bu küçük kirli işin paralı askerler tarafından icra edilişine acizce tanık olması gerekiyor. Kendi kendisini küçük düşürme işine ve kendi kendini saf dışı bırakılması işlemine acizce tanık olması gerekiyor.

Ama bu askeri kötürümlük hiç şaşırtmıyor ve uygar dünyanın zihinsel kötürümlüğüyle sımsıkı ilintili. Batı'nın, askerlerinden birinin bile canını ortaya koyamaması, işin içinde çok yüksek derecede bir uygarlığın olduğunu düşündürüyor, öyle ki böyle bir uygarlıkta, askerler bile insaniyetliği ve insan yaşamının kutsal yasalarının saygınlığını paylaşıyorlar. Aslında, tam tersi, bu sanal askerin, artık tek olmayan bu askerin yazgısı, ortak değerleri geniş ölçüde kaybolmuş olan ve hayatı

herhangi bir şey uğruna kurban edilemeyecek olan uygarlaşmış insanın yazgısına benziyor -çünkü insan, ancak kendisi için değeri olabilecek bir şey uğruna bir şeyleri göze alır.

Bizim üretmiş olduğumuz birey, kendisine karşı duyduğu mutlak kaygıdan dolayı, göklere çıkardığımız ve kendisini, acizliğinde bile insan haklarının her türlü tüzel kalkanıyla koruduğumuz işte bu birey, Nietzsche'nin sözünü ettiği son insandır. Kendisinden ve kendi hayatından yararlanma hakkı olan son varlık, son birey, gerçek bir alçaklık ve üstünlük umudu olmayan bireydir. Dededen babadan süregelen bir kısırlığa ve geri sayıma ebediyen mahkûm olmuş insandır. Bu birey, bu devir devranın ve türün son örneğidir, onun yapması gereken şey, hayaletleşerek, parçalanarak, çoğullaşarak, kendisinin yaratığı ve kendisinin klonu olarak hayatta kalmak için umutsuzca çabalamaktır. Bu son insan, o halde, kurban edilmemeli, çünkü o sonuncusudur. Gerçek zamanda kendi kullanım değerine indirgendiğinde hiç kimse kendi canını göze alma hakkına sahip değildir. İşte son insanın yazgısı da budur, daha doğrusu onun bir yazgısı olmayışının göstergesidir bu. İşte onun acizliğinin, uygar ulusların acizliğiyle, ne karşı koyma ne de karşısındakini kurtarma tehlikesini göze alamayan uygar ulusların acizliğiyle zincirleme birleştiğinin göstergesi.

İki şey birbiriyle sımsıkı ilintili: Her tür yabancı kültürün, tekil azınlığın, etnik temizleme görünümü altında saf dışı bırakılması ve tekillik olarak, indirgenmez bir olay olarak, -tekilliklerin en tekil olanı olarak- bizzat ölümün, her ne pahasına olursa olsun korunması ve yaşatılması görünümü altında saf dışı bırakılması. Hayatımız da bir ölçüde temizleniyor -gitgide sanal kabuğu içinde ölümden uzakta kalarak kımıldanıyor, aynen Birleşmiş Milletler'in sanal askerinin teknik kabuğu içinde gezinmesi gibi. Bu asker rehin alınsa bile, yine de daha gerçek bir askere dönüşmüyor; olsa olsa, Batı ile Sırplar arasındaki suç ortaklıkları potlaçında ve göz yanıltıcı görüş ayrılıklarında ve adına askeri maskaralık denilen bu inanılmaz gizli anlaşma ve ödleklik zinciri içinde değiş-tokuş materyali görevini görüyor, o

zaman da, meçhul askerin yerine sanal askerin, yani ölmeyen ama ayakta kalan, hareketsiz ve kötürüm vaziyetteki askerin anıtı dikiliyor ve o ölünün yerini tutuyor. Böylece, artık beklenilmediği bir anda, bütün görünümleriyle ölümün yeniden yüzünü gösterişine tanık oluyoruz.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne ve Acil Müdahele Gücü'ne bir bakınız: Onlar da Bosna sorununda ivedi biçimde ölünün yerini aldılar (canla başla da savunuyorlar bunu!). Bizler bile, hepimiz, ekranlarımızın karşısında kaçamak kaçamak ölünün yerini alıyoruz. Sırplar ise, yani katiller, istediklerince yaşamaya devam ediyorlar. Saraybosnalı Sırplar, yani kurbanlar, gerçek ölümün tarafında bulunuyorlar. Ama biz garip bir durumla baş başayız: Ne ölüyüz, ne diriyiz, sadece ölünün yerindeyiz. Ve bu anlamda, Bosna sorunu dünyayı sınavdan geçiriyor: Yaşanılan dünyanın her yerinde, Batı ölünün yerini almış durumda.

Bütün bunlar, yine de, bütün olanakları kullanarak bu durumu önleyememiş olmaktan değil. Neredeyse biz de, yüzyıllardır süregelen kurnazlıklarıyla bütün Avrupa'ya paralı askerler sağlayan ve bu şekilde, kendilerini savaştan uzakta tutan İsviçreliler gibi işi kotardık. Zengin ülkeler günümüzde hep böyle yapıyorlar, bütün dünyaya silah sağlayarak ve böylece şiddeti olmasa bile, en azından savaşı kendi topraklarından uzakta tutuyorlar. Ama bu da hiçbir işe yaramıyor: Ölümü başımızdan attığımızı sandığımız bir anda, bütün koruyucu ekranlarda ve kültürümüzün en son sınırlarına kadar ölüm yeniden boy gösteriyor.

İnsaniyet ve ekoloji yanlısı ideolojilerimiz sadece tek bir şeyden söz ediyor bize: İnsan türünden ve onun sağ kalmasından. İnsani olmakla, insancıl olmak arasındaki en önemli farklılık da bu zaten. İnsancılık, insan türü kavramına bağlı, felsefesi ve etiği olan güçlü değerler sistemiydi ve oluşmakta olan bir tarihin ayırt edici özelliklerini belirliyordu. Oysa insaniyet, tehdit altındaki insan türünün korunmasına bağlı ve tanımları gereği geri dönüştürülemez olan çöp artıklarının en verimli biçimde

işletilmesi perspektifinden, bu olumsuz perspektiften başka perspektifi olmayan zayıf değerler sistemidir -ve bozulmakta olan bir tarihin ayırt edici özelliğidir. Sağ kalma karşısında, yani batıl itikâtlara dayanılarak sürdürülen ve ölümden korunan hayat karşısında, hayatın kendisi, hiçbir zaman yakamızı kurtaramayacağımız bir çöp artığına dönüşmekte ve sonsuza dek üremeye maruz kalmaktadır.

Oysa, biz bugün Bosna'da, bu sonsuz üremeyi, bu iç karartıcı, öldürücü parodiyi ve bozulmakta olan bir tarihin bu uğursuz hüzün verici karmaşasını, askeri olguyla insaniyet olgusunun birbirine karıştığı bu farsı izliyoruz.

History reproducing itself becomes Farce. Farce reproducing itself becomes History.

(Tekerrür eden Tarih Fars olur.) (Tekerrür eden Fars Tarih olur.)

17 Haziran 1995

Büyük Temizlik

Aklama: Yüzyıl sonunun tanık olduğu önemli bir iş. Yüzyılımızın ilk üç çeyreği, daha çok acılara, şiddete, yozlaşmaya ve suçlara tanık olmuştu; bugün, bu çeyrek yüzyıla damga vuran olayların, ideolojilerin ve her türlü şiddetin yarattığı sınırsız bir yas tutma işine girişince olağanüstü bir kalıntıyla yüz yüze buluyoruz kendimizi. Pişmanlıklar, ucuzluklar, tasfiyeler, tarihin kirini pasını kazıma. Kirli tarihi, kirli parayı, yozlaşmış bilinçleri, kirli gezegeni aklama.

Anıların temizlenmesi -çevrenin sağlığa elverişli hale getirilmesi- etnik temizlik, ırk temizliği. Ama özellikle siyasal kesim, pişmanlığın kurban edilmesi çağına girdi. Her siyaset adamının, iktidar konumundaki her kişinin, bugün, sanal bir suçlanmaya uğraması ve kirli para gibi aklanması gerekiyor. Bir beyin yıkama işlemini kendisine görev edinmese bile, en azından piyasaya çıkmadan önce adının temizlenmesi işlemini görev ediniyor, bütün bunlar, kanın, damarlara enjekte edilmesi öncesinde yıkanması olayına çok benziyor (AIDS vakalarında hiç yapılmayan bir şeydir bu zaten ve siyasal kesime uzun zamandan bu yana en büyük rezalete mal olmuştur -hastalık bulaşmış olan kandaki virüs, siyasetin ağlarında, hastaların damarlarındaki ağlardan çok daha hızlı dolaşmaktadır).

Bir olasılıkla, insanın kendine bir erdem payı çıkarması için kendi kusurlarını sergilemesi gerekir. Bu moda olan siyasal bir taktik bile olmuştur: Yanılgılarını, yozlaşmasını, ahlak-dışılığını acımasızca eleştirmek ve mutlaka suçlanılmaya çalışmak. Danışıklı bir bedel ödeme, kamu bilincini çok ucuz fiyata besleyen bir aklanma sanatıdır bu. Hiç kimse Beregovoy gibi, intihar ederek aklanamaz, onun intiharı bir anda bütün siyasal kesimi onun için ölünebileceğini göstererek (onu soylu bir işe dönüştürdü) aklamıştır, ama aynı zamanda da, bu kesime zehirli bir hediye

sunmuştur, çünkü benzer acizliğe ve benzer onursuzluğa, bir başka deyişle, aynı yok olma nedenlerine maruz kalıp intihar etmekten sakınan herkesin sefaletini ve ödlekliğini göstermiştir.

Siyasal kesimin aklanmak ve temize çıkmak için benimsediği aynı görüş, aynı zamanda, hukuki anti-yolsuzluk ithamını da açıklığa kavuşturuyor. Temiz eller, basındaki günlük haberleri starların özel yaşamıyla aynı derecede renklendiriyor. Durum şudur: Siyasal kesim, dokunulmazlığından ve cezasız kalmasından dolayı sıkıntıdan patlıyor. Toplumsal bünyenin çekim alanından çok uzakta kalarak evrim gösteren bu kesim, gösterimin öteki yakasında, yığınların görsel basındaki yokluğunda, kendi öz dokunulmazlığını kazanan tele-yurttaş karşısında ölümlü bir görünüme bürünen dokunulmazlığından dolayı yorgunluktan patlıyor. Ekranın öteki yakasında, tele-dokunulmazlığından dolayı yorgunluktan biten medya kesimi için de aynı şey söz konusu: *Reality show*'ların çok sayıda olmasının nedeni budur, çünkü izleyicilere tam bir figüranlık rolü veren etkileşimli bir serum verme biçimidir bu. Siyaset alanında, söz konusu kesime kendi içine kapanmaktan kurtulma ve göbek bağını yenileme şansı vermek için, itham etme ve rezaletleri tüm çıplaklığıyla sergileme de dahil olmak üzere, bütün yolları deneyerek bu dokunulmazlığı kaldırmak mutlak bir gerekliliktir.

Siyasal kesim için bir ölüm kalım savaşı bu. Oysa bu kesim, kendi ayrıcalıklarını kendi eliyle feshetmekten iyice acizdir: Onun gücü, sadece, gördüğümüz gibi, kendisinin toplu olarak bağışlanmasına yeter. Bu işi yaptırmak için de bir ölçüde yargıçları kendi seçer. Dokunulmazlığından aklanmak için, kendisini yaralanabilir ve kırılgan, yani açık ve erişilebilir göstererek, içine kapanıklılıktan, kendisine acı veren sevgisizlikten kurtulup eski saygınlığına kavuşmak için adli kesimi kullanır.

Sistemimiz içinde siyasal ve adli kesimin gerçek anlamda çatışmaya gireceğini düşünmek büyük bir yanılsama olur. Bu, kendi üzerinde

göstermelik temizlik yapan, -bunu kendi durumunu daha iyi sağlamlaştırmak amacıyla, homeopatik dozlarda bizzat kendi durumunu sallantıya uğratarak da yaparlar-bir kastın kendi içindeki iş bölümü olur olsa olsa. Bununla birlikte, hiçbir şey, bu istikrarın uzun vadede bir şansı olduğunu söyleyemez. Hiçbir şey aklanmanın faturasının (faturaların aklanması sonrasında), tıpkı buna eşlik eden toplumsal zehirlemenin faturası gibi, bir gün, iktidarın taş defterine kaydedilmeyeceğini söyleyemez. Bu, kitle iletişim araçlarına ve siyasal kesime pahalıya mal olacaktır, zaten, onlar da bütün güven ve inandırıcılıklarını yitirerek, hayali hesabımıza sayılmak üzere çektikleri ipotekli poliçeyi ödemektedirler.

Geniş çaplı yürütülen bir kampanya, yenilerde, kamu ahlakı bahanesiyle, af komisyonunu suçladı. Gerçekten de, ilk kez, otomobil sürücüsü böylesine yoğun bir biçimde, seçimin ikinci derecedeki yararlarına el uzatıyordu.

Ama bu "ahlakdışı" davranış, acaba bu seçimlerdeki siyasal bir kazanma ya da kaybetme iddiası yokluğunu telafi etmiyor muydu? En azından yurttaş, onlara, gerçek bir kazanma ya da kaybetme iddiasını iade ediyordu böylece. Şöyle ya da böyle, yurttaş, artık halkın açık senediyle teminat altında bulunan, her tür yolsuzluğun silinmesi ve suçsuz bulunması anlamında toplumsal bir eylem olmaktan çok, ola ola gösterime dayalı siyasal bir eylem olan seçimlerin gerçeğine tercüman oluyordu. Rezaletler, başarısızlıklar, mal-para aşırmalar, hatalar -her şey şimdilik aklandı, bağışlandı. Sağ partiler kazandı, sol küllerinden yeniden doğdu, her şey sıfırdan başlıyor -seçim sisteminin bu sihirbazlığına hayran olmamak mümkün mü ! O halde, söz konusu olan küçük bir suçun bağışlanması değil, siyasal sistemin tümüyle bağışlanmasıdır (asıl büyük finansal suç, aynı seçimleri geniş ölçüde finanse eden suçtur). Seçimler siyasal sistemin kara kutusuna benziyor: *Input:* Kara para, kirli bilinçler, suç ortaklıkları, eyyamcılık. *Output:* Bakir bir politik durum. Ve otomobil sürücülerinin ahlaksızlığı, politikacıların, müptedilerin, para uzmanlarının, her çeşit

dalaverecilerin, büyük seçim özürünü hayasızca önceden kestirmeleriyle karşılaştırıldığında bunun yanında bir hiç kalır. Suç işlemiş olanlar, dolandırıcılar ve başka politik ve mali spekülasyoncular da önceden, kayıtsız şartsız ve sıkılmadan, bu simgesel bağışlamadan ve seçim adı altında demokratik işleyişin simgesi olan yurttaşlık göreviyle ilgili her tür cezanın ucuzluğundan yararlanmışlardır. Demokrasi, kendi iç kanamasını, aybaşı düzensizliklerini rezaletler sayesinde tedavi ederek seçim çiftleşmesiyle yeniden diriliyor.

Bununla birlikte, son sözü uygar erdem söyleyecektir: Uç ceza puanını geçen otomobil sürücüsü bağışlanmayacaktır. Eşsiz bir düşünce, çünkü ceza puanına dayalı bir sürücü belgesi mükemmel bir formül. Ama asıl rezalet, otomobili bir kez kullanmakla bundan yararlanmaktır. Bunun boyutlarını geliştirmek ve ceza puanına dayalı varoluşsal bir sürücü belgesi yaratmak yerinde olurdu. Suç olsun, ahlakdışı davranış olsun, her tür yasayı çiğneme, varolma puanlarının geri alınması için bir neden teşkil edecektir - cezai puanını dolduranın yaşama ehliyeti geri alınacaktır. Böylece, hayatın ve varolma biçiminin yolları, nasıl hareket etmeleri gerektiğini bilmeyenlere kapalı tutulunca, daha az tıkanacaktır. Bilinçlenme uzmanlarının yönetiminde yeni bir hizmetiçi formasyon programına katılmamaları durumunda, ivedi bir biçimde, yaşama yasağı işleme konulmalıdır. Huysuzluk edeni otomatik bayıltmayla tasfiye etmek için, puanlamaya dayalı sürücü ehliyetini önceden programlanmış bir organ nakline dönüştürmek yeterli olacaktır. Bu aynı zamanda insan haklarının koşulsuz uygulamaya konulması olacaktır. İşte o zaman demokrasinin tam ve acımasız uygulamasının nasıl işleyeceği daha açık görülecektir.

7 Ağustos 1995

Yurttaşlar, Gözyaşlarınıza!

Sistemler her zaman en iyi, kendi kurallarının tersine ve kendi ilkelerine aykırı olarak işlerler, demokrasi de bu kuralın dışında kalmaz. Bu, sistemlerin temel kusurudur ve onlar da bireyler gibi güçlerini kusurlarından alırlar. Her zaman, Toqueville'i Mandeville'le, *Amerika'da Demokrasi'yi Arı Masalı'yla* düzeltmek gerekir. Bu sevimli sapma, ilkelerdeki bu sürekli yön değiştirme, siyaset adamının düşüncesinde en coşku veren şeydir. Bütün büyük siyaset adamları bundan esinlenmişlerdir. Burada, daha çok, sinik aklın son buluşuna üzülmek yerinde olur, artık duygusal akıl egemen olmuştur. Siyaset adamının küçülmesi, kendisini kendi ilkeleriyle umutsuzca özdeşleştirme eğilimiyle ve her zaman iktidarın icrası sonucunda kendisini gösteren pişmanlıkla ölçülür. Siyaset adamının paradoksu da tiyatro oyuncusunun paradoksuna benzer: Tiyatro oyuncusunun oynadığı kişilikle kendini karıştırması gibi, siyaset adamı da kendisini kendi ilkeleriyle karıştırırsa, tiyatronun yanılsaması da, siyaset adamının yanılsaması da yitip gider.

Oysa siyaset adamı, onu tanıdığımız kadarıyla, kendi sahnesini harcamıştır. Herkesi figüran olarak büyük bir duygu ve laf ebeliği yoluyla katılım hamlesi içine sürükleyerek, oyunun temel kuralı olan mesafeyi yok etmiştir. Sayı yasası oyun kuralının yerine geçmiştir. Hem tiyatronun sonu hem de politik sahnenin sonudur bu.

Biz, kendimiz, her birimiz tam bir ahlaksızlıkla ve kendi ilkelerimize aykırı iş görüyoruz, bunu, içimizden gelerek itaat ettiğimiz ve ancak bir rastlantı sonucu törel yasayla karışan ve kimseye hesabını vermek zorunda olmadığımız karışık ritüellerle geçen bir kurala göre yapıyoruz. Bütün siyasal kurumlar ve sistemler de öyle yapıyorlar. Kötülüğü bilerek, değerden fedakarlık yapıyoruz. Yazık ki bu strateji bugün geçerli değil,

çünkü günümüzde siyasette dürüst olmak gerekiyor. Ama gerçek işleyişle böyle bir çelişki pahasına, eğlendirici bir şey oluyor bu. Şaşırtıcı olan, bu gerçek işleyişle ilgili olarak aydın zihinlerin mantıksızlığıdır. Demokratik bilinç, bizzat kendisiyle ve kendi ilkeleriyle ters düşmektedir -Le Pen'e karşı, Le Pen'in göçmenlere karşı onların geldikleri yerdeki şiddeti ve hoşgörüsüzlüğü açıklayarak, ama aynı zamanda bu "iyi" hoşgörüsüzlükten yararlanarak ve Macaristan'da ya da Danimarka'da olduğu gibi haklı davanın zaferini sağlamak için seçim sistemini istediği şekle sokarak uyguladığı körü körüne ve kayıtsız şartsız yasaklamanın aynısı uygulanıyor. Buna siyasal tartışmanın ve medyanın gündelik bıktırıcı sözleri ve bu yadsımanın doğrulanmasıyla ve açık edilmeyen bir entegrizmin utanç verici uygulamaları tarafından yutulmuş tüm kitleler ekleniyor. Bulaşıcılığın, salgının, ulusal cephenin zaferi bu. Kötü düşünene lanet olsun...

Siyaset adamlarının rolü, kronik toplumsal hastalığı, iktidarın özünü oluşturan toplumsallığın lanetli payını kendileri üzerinde bir odakta toplamak ve bunun politik olarak nasıl kullanılacağını bulmak değil midir? Prensin ayrıcalıklı rolü, toplumdaki dağınık ve yaygın olan her keyfi yönetimi, toplumun bundan kurtulabileceği biçimde kendinde toplamaktır. Eğer keyfi yönetim tepede toplanmazsa, toplumun her kesiminde görülür -keyfi yönetimin yaygın ve yerleşik özellik arzettiği demokratik devlet buna örnektir, bir imparatorluk çökerken yapısında görülen yoz etkiler orada da vardır.

Aynı şekilde, "aydının" rolü, düşüncenin lanetli payını kendinde toplamak ve tüm toplumu bundan arındırmak değil midir? Böylece toplum, iyiyi ve kötüyü daha özgürce denkleştirmeyecek midir? Onun rolü, düşünce hastalığını bir odakta toplamak ve bundaki uğursuz alışkanlığı bulmak değil midir?

Oysa, ne aydınlar, ne de siyaset adamları, bu rolü asla oynamazlar ve Sloterdijk'in sözünü ettiği sinik aklı asla üstlenmezler. İfade etmek,

rehberlik etmek, aydınlatmak, mantıklı kılmak gerektiğini ileri sürerler yalnızca. Sadece şeffaflıkla (elbette iyinin şeffaflığıyla) ant içerler, üzerlerine garip bir biçimde ahlaki vicdan, ıstırap ve tanıklık, havari misyonluk ve hasta değerlere (elbette, onlar da bu değerlerin içindedir) terapik amaçlı yüklendikleri izlenimini veren giysiler giyerler. Artık temsil etmek iddiasında bile değillerdir, herkesin kendini ifade edebilmesi için ortadan çekildiklerini ileri sürerler -sözden ve iktidardan sofuca kurtulup bunları başkalarına devretme işi yaşlılık hastalığı gibi bir şeydir (bu da şeylerin güncel durumunda, özgürlüğün yükünü artırır daha çok). Elbette, bu riyakarca ateşe atma, şeyleri çözümlemiyor ve aydın olsun, politikacı olsun, herkes sonunda çatlıyor, ama kendilerine ait olmayan bir rolde. Topluma ve düşünceye gelince, onlar da sonuçta, kendi iç karışıklıkları ve hastalığın bulaşma gücüyle baş başa -tam anlamıyla, artık kendini gösterebileceği hiçbir yer bulamayınca, her yerde pişmanlığın, duyarsızlığın ve nefretin içine sızan kötülüğün şeffaflığıyla baş başa kalıyorlar.

İktidarın uygulaması her zaman ölüm tehlikesi anlamına gelmiştir. Kamu yaşamının bütüncül bir duyarsızlığa düşmemesi için ödenmesi gereken bedel budur. Ama temelde, politik kesimin güncel durumdaki yozlaşması ve yaşlanmışlığı karşısında söylenip durmanın gereği ne? Sanki hâlâ iktidardaki zekâya inanılıyor, oysa bunun tersine inanıldığı apaçık ortada! Siyaset adamının bu amacına ve politik kesimin bu suç ortaklığına sevinmek gerekir doğrusu! Fetvayı, yani bizim karşı çıktığımız feshetme ve ortadan kaldırma kararını uygulamaya koyan da odur. Onu suçlamaya artık gerek yok. O, kendiliğinden kendi kendini yıkıyor. Yapılması gereken tek şey, tehlikede bulunan hiçbir kimseye merhametsizce hiçbir yardımda bulunmamaktır.

Ama yine de, bu utanç verici bir amaçtır. Sonuçta biz, işin utananı paylaşamadığımız bu utanç verici durumun tespitiyle, anılan bozulmanın yarattığı gizli bir sevinç arasında gidip geliyoruz. Hatta, politikacıların görevinin bugün siyaset adamının cesedini sindirmek olduğu ve onlara

minnettar olmak olduğu savı ileri sürülebilir, öyle ki, onlar canlı gömütler gibi, bizi ölünün pisliğinden korurlar, aksi halde bu pislik tüm toplumu kuşatırdı.

Her türlü büyük yıkım, bizi en kötü şeylerden korur. Siyaset adamlarının yersizliklerinin ve düşüncesizliklerinin -çok önemli bir işlevleri olması gerekir- kendilerinin ürettiği kalın bir kir ve söylem tabakasıyla, yargılamanın gizil şiddetine karşı bizi korumaları gerekir, onlar olmasaydı, kendimize karşı harekete geçmeye, kendimize cephe almaya zorlanırdık.

Siyaset adamlarının söylemlerinin yarattığı yanılsamayı özellikle gidermeye çalışmak gerekmez. Çünkü böyle bir şeyin, bizi diri diri, aptallıkla ve özgürlüğümüzün yüküyle benzeri olmayan bir biçimde karşı karşıya bırakması muhtemeldir.

21 Ağustos 1995

Sefiller ve Seçkinler

Tamamen parçalanmış bir siyasal gerçeğin içinde yaşıyoruz. Bir yanda, siyasal kesim, yani gizli teknik işsizlik durumundaki paralel mikro-toplum, cezaya çarptırılmadan gelişen ve kendisini yegâne çabası olan neslini sürdürme çabasına adamış görünen, bunu da bütün eğilimlerin iç evlilik türünden bir karmaşasında yapan sınıf -sağın ve solun bu ensestçi birleşmesi, kanbağı yakınlığının ayırt edici özelliklerinden olan bir dizi patolojiye ve yozlaşmışlığa meydan vermemezlik edemez. Diğer yanda da, politik çemberden gitgide kopan bir "gerçek" toplum. Her ikisi de birbirinden hızla uzaklaşarak, kendi köşesinde yok olup gitmeye ya da dağılıp çökmeye yönelmiş gibiler sanki -ancak medyanın ve kamuoyu yoklamalarının göbek bağıyla seruma takılı olarak ayakta durabiliyorlar. Siyasal iradenin yalnızca televizyonların zihinsel ekranında ve aracılık eden kamuoyu yoklamalarıyla etkinlik göstermesi anlamında ele aldığımız sanallık, siyasal işlev ve sahneyi neredeyse işe yaramaz harabelere dönüştürmüş durumda. Artık hiçbir diyalektik, bu iki kutbu etkileşim halinde tutamamakta.

Zaten aynı duruma ekonomide de rastlıyoruz. Bir yanda, üretimin ve gerçek ekonominin parça parça görüntüsü, öbür yanda da, sanal sermayelerin olağanüstü büyük dolaşımı; öyle ki, bu dolaşımda ortaya çıkan borsa çöküşleri ve diğer mali iflaslar, artık gerçek ekonomilerin, çöküşüne bile neden olmuyor, çünkü bu ekonomiler birbirlerinden o derece kopuklar. Aynı şey politik dünya için de geçerli: Sorumluluğun (yani her iki taraf için birbirini *yanıtlama* olanağının) artık oyunun içinde yer almadığı parçalanmış bir toplumda, skandallar, yolsuzluklar ve genel bozulma kesin sonuçlara bağlanamıyor.

Bu paradoksal durum bir ölçüde elverişli, çünkü sivil toplumu (artık ondan geriye ne kaldıysa) siyasal dünyanın cilvelerinden korumaktadır, tıpkı ekonomiyi (artık ondan geriye ne kaldıysa onu) borsanın ve uluslararası finansın rastlantılarından koruduğu gibi. Karşılıklı olarak, birinin dokunulmazlığı öbürünün dokunulmazlığını sağlar -yansımalı bir duyarsızlıktır bu da. Daha da iyisi: Gerçek toplum, politik sınıfla ilgilenmez, ama aynı zamanda da bunu bir gösteri gibi seyreder. Böylece medya, sonunda bir işe yarar ve "gösteri toplumu" bütün anlamını bu vahşi ironide bulur: Kitleler, politik sınıfın yaptığı yolsuzlukların herhangi bir biçimde ortaya çıkışı boyunca, kendilerini temsil edenlerin iş görememezliliğini seyretmektedirler. Politik sınıfa, kala kala halkın zevki için gerekli gösteriyi sağlayabilmek amacıyla kendini kurbanlık olarak sunma zorunluluğu kalır. Çünkü, iktidarın temel yasası vaktiyle bir ölüm tehlikesi anlamına geliyordu, iktidarın sıfır derecesi ise, yapay bir ateşte yakılmaktan başka bir anlam içermiyor. Bir kez daha, adına iktidar denilen o boş yeri yönetmek gibi can sıkıcı mecburiyetten bizi kurtaran siyaset adamlarına minnettar kalmıyor -başkalarına da parayı, işleri, zevki, ahlakı, kültürü yönetmek kalıyor. Bütün gereksiz işler de bereket versin yaygaracılara, vurguncülara, spekülatörlere kalıyor, bu arada, her şeyi istedikleri gibi evirip çeviren filozofları da unutmamak gerek.

Siyaset adamının bu lösemi hastalığı üstüne, sosyalist dönem en güzel örnek olsa gerek. Siyasal irade kullanılmaz hale gelince ve iktidarın konumu sanal olarak boş kalınca (belki 1968'den beri), sol kesim iktidarı ele geçirmek için hızlanır ve alelacele boşlukta dağılır gider. (Aynı şekilde, erkeğin konumu sanal olarak boş kalınca -artık erkeğin ayrıcalığı ortadan kalkmıştır- feminizmin bu yeri doldurmaktan başka yapacak hiçbir şeyi yoktur ve sonuçta, iktidarın boşluğu denilen tuzağa düşer.)

Zaten Mitterand'ı, bir tür yetim bir süpürme harekâtıyla, her tür siyasal sistemin derin boyutta yozlaşmasını sağlayarak, kutsal solu

aldatarak ve temizleyerek işin önemli bir bölümünü hallettiği için kutlamak gerekir!

Eğer sol, böylece, gerçek bir gerilemenin de ötesinde çök-tüyse ve kendisiyle birlikte imgelemin iktidarda olması düşlerini de alıp götürdüyse, bunun nedeni, iktidarı beceremeyecek olmasından ya da ölümcül hatalar yapmış olmasından değil (yazık ki sol bir sürü sıradan hata yapmıştır yalnızca), bunun nedeni, tarih boyunca kireçlerinden büyük ölçüde sıyrılmış olmasına rağmen, toplumun bu duyarsızlığını ve ölgünlüğünü göze alamamış olmasındandır. Bir anlamda, idealinden vazgeçmişken, ondan kesin olarak kurtulmayı bilemeyişi yüzünden çökmesi, neredeyse onun onuruna olmuştur. Sağ ise, kendiliğinden toplumun bu ölgün hayaletiyle ve siyaset adamına duyduğu derin bir hınçla kendini özdeşleştirir. Bu anlamda sağ, politik olmaktan çok trans-politiktir, yani politikanın dışında kalmış bir toplumun en küçük ortak paydasına göre hareket eder. Sonuçta, bu dışta kalmışlığın meyvalarını toplayan da odur. Ama onun da siyasal perspektifi olmadığı için, sağdan ve soldan ayrılanlar ahenkli bir biçimde aynı noktada buluşur.

İmgelemin iktidarda olduğundan kim söz etti? İmgelem asla iktidarda değildir.

Bu dağınık toplumun yarattığı olayların tipine gelince, Avrupa buna iyi bir örnektir. Çağdaş olay tipinin, boşluk altındaki bir olay ve bir fantasmagori tipinin örneğidir o. Avrupa, ne kafanın içinde, ne düşlerde, ne de çeşidi ne olursa olsun doğal düşüncede cereyan edecektir; Avrupa, politik iradenin, dosyaların, söylemlerin, programların ve hesaplamaların uyur gezer ortamında cereyan edecektir -ve bir de, politikacıların ve uzmanların kurnaz idealizmine göre sertçe yönlendirilen ve denetim altında tutulan ve adına seçim denilen kamuoyu fikrinin yapay sentezinde. Yansıdığı haliyle Avrupa, bir ölçüde, tam bir toplumsal kuraksızlaştırma olarak tasarlanmış bir simülasyon modelidir -dijital kombinezon gibi

giyiliverecek kaçınılmaz bir sanal gerçekliktir (Körfez Savaşı da böyleydi, boşluğun altındaki bir savaşın içine sığıştırılmıştık, bir sanal gerçek olarak üzerimize giydirilmişti bu savaş).

Aynı şekilde, Internet'ten de, tek paradan da, dondurulmuş besin zincirinden de yakamızı sıyıramayacağız. Bütün bu şeyler, sonuçta olmaktadır, birçok çelişkili duyguya rağmen yollarına devam etmektedir. Kararlar alınmaya devam edilecektir, bu kararlar, kamuoyunun ortak fikri sorulmadan, seçkinler, uzmanlar, strateji uzmanları arasında dolaşacaktır. Artık bıkmış olduğumuz enformasyona rağmen, hatta belki de bu enformasyon yüzünden tam bir acizlik içinde bulunuyoruz. Buna Ruanda'da çok iyi tanık olduk: Bütün medya, katillerin ve kışkırtıcıların (aslında kışkırtıcı bizlerdik) nerede olduğu sorusunu çok açık bir dille dile getirdiler, ama olaylar yine de kendi seyrini izledi. Bu bir bütüncül enformasyon, ama hiçbir sonuca ulaşmıyor. Uzlaşım, toplu gevşeklik, bu genel enformasyonda kendilerine bahane buluyorlar. Bu enformasyon, dünyanın bütün ülkelerinde, iktidardaki cuntaları her türlü toplu iradeden sonsuza dek koparan ve bundan doğabilecek uyuşmazlıkları, yarayı kızgın demirle dağlar gibi kapatan bir neşter işlevini görüyor.

Sefillerle seçkinler arasındaki bu çatlakta, kutsal solun ve onun demokratik kibirliliğinin kıvrımlarına sarılarak, medyanın ve seçim sisteminin kurbanı olan kitlelerin alıklığına yanmak, hem boş hem de gülünç olur; bunu daha yenilerde, İtalya ve Berlusconi örneğinde ve bizde de Le Pen ve Yerel Seçimler örneğinde yaşamıştık Bütün bunlar, siyasal mantığın miyop ve uzlaşımsal bir analizine tanıklık ediyor. Temelde, her şey, sanki "kör" kitlelerin "uzak görüşlü" aydınlarınkinden daha etkili bir görüşü varmış gibi olup bitiyor; boş ve yozlaşmış bir yer, umut vermeyen bir yer olan iktidar ise, mantık gereği aynı nitelikteki adamlara -boş, soytarı, oyuncu bozuntusu ve yaygaracılara-yani duruma tam da uyan adamlara layık bir yerdir. Berlusconi gibi örneğin... Olduğu haliyle siyasal dünya, olası tek "gerçeğe" uygun düşüyor, her ne kadar bu gerçek rasyonel değilse

de. Eğer bir şeyler değiştirilmek isteniyorsa, gerçeğin kendisini hedef almak gerekir ki, bu da başka bir iştir. Berlusconi'ye ve Le Pen'e gelince, onlar neyse odurlar ve "mantıksız" kitlelere yöneltilebilecek her suçlama (hileci olduğu kadar da politik açıdan kurallarına uyan) naif bir aydınlanmacılığa dayanır. Bununla birlikte, bu duruma da, Berlusconi'ye de, Le Pen'e de, politikadaki güncel yozlaşmaya da katlanamadığımız, bir o kadar kesindir. O halde, ortada hesaba katılması gereken çelişkili bir gerçeklik vardır: Biz layık olduğumuz sisteme sahibiz. Ama aynı zamanda önemsenecek derecede hesaba katılması gereken bir durum da bu sisteme katlanamayışımızdır. Çözümlenmesi olanaksız bir tür ikilemdir bu. O halde, içten gelen, sürü karşıtı, boş vermişlik karşıtı, derin Fransa karşıtı bir tepkisel tutum takınılabilir. Ama yine içten gelen, seçkin sınıf karşıtı, kast karşıtı, kültür karşıtı, terminoloji karşıtı bir tepkisel tutum da takımla-bilir. Cılız ve zayıf kitlelerin tarafını mı tutmak gerekir, tepeden bakan ayrıcalıklı insanların tarafını mı? Çözüm yok. İki entegrizm arasında kalmış durumdayız: Biri popülist (ya da İslamcı ve köktendinci) öbürü de liberal olan, seçkinci, evrensel entegrizm ve zorlamalı demokrasi entegrizmi. Temelde kendisini hangi değerlere adayacağını bilemeyen bir Aydınlanma Çağı fanatizmi ve bu fanatizme, popülist, İslamcı entegrizm bulunmaz bir hedef olmaya yarıyor. Ama aynı fanatizme, eşit bir hoşgörüsüzlükle, ahlaksal ve siyasal açıdan daha çok varolma hakkı tanımıyor. Her ikisi de duyarsız bir yeni dünya düzeni zemininde etkinlik gösteriyor. İkisi arasında özgürlüğün sıradan bir kullanımı için hâlâ yer var mı?

4 Eylül 1995

Meteorolojik Evresinde Enformasyon

Enformasyon çoktan gerçeğin duvarını aştı ve artık ne doğrunun ne yanlışın hiper-uzamında gelişim gösteriyor, çünkü böyle bir uzamda her şey anlık güvenilirliğe dayanıyor, ya da daha doğrusu, enformasyon, *gerçek zamanda gerçek olduğuna göre*, gerçek olandan daha gerçektir -bu nedenle de, temelde kesin olmaktan uzaktır. Daha başka bir deyişle, Mandelbrot'un yakınlardaki kuramını yinelemek gerekirse şu söylenebilir: Enformasyonun uzamında ya da tarihsel uzamda olduğu kadar fraktal uzamda da, şeyler artık bir, iki ya da üç boyutlu değil: şeyler bunların arası bir boyutta dalgalanıyorlar. O halde, gerçek ya da nesnellik kriterleri diye bir şey yok artık, gerçeğe benzerlik ölçekleri var.

Bir enformasyonu ortaya atıyorsunuz. Bu enformasyon yalanlanmadığı sürece, gerçeğe benzerdir. Ve aksama yerinde olmadıkça, hiçbir zaman gerçek zamanda yalanlanmayacaktır ve sonuçta hep güvenilir kalacaktır. Yalanlanmış olsa bile, mutlak surette yanlış olmayacaktır, çünkü güvenilir kılınmıştır. Gerçeğin tersine, güvenilirliğin sınırları yoktur, sanal olduğu için, kendi kendini çürütmez. Biz bir tür *fraktal gerçeğin* içindeyiz: Nasıl ki fraktal bir nesne artık (tam sayı olarak) bir, iki, ya da üç boyutlu değil de, 1,2 ya da 2,3 boyutlu ise, bir olay da zorunlu biçimde doğru ya da yanlış değildir, ancak gerçeğin 1,2 ya da 2,3 oktavı arasında gider gelir. Doğruyla yanlış arasındaki uzam, artık bir ilişki uzamı değil de, rastlantısal bir dağılım uzamıdır.

İyilikle kötülük, güzellikle çirkinlik ya da sebep ile sonuç arasındaki uzam hakkında da bir o kadar şey söyleyebiliriz.

Hatta cinsellik bile, bugün, ilginç bir ara boyuttadır -ne eril ne de dişil- ama 1,5 ya da 1,7 olmak üzere ikisi arasındadır (bu nedenle, tanım yokluğundan dolayı, cinsiyet farklılığı kavramıyla yetinmek olanaksızdır).

Belirsizlik ilkesi sadece fiziğin yetki alanı içinde değildir, o bütün eylemlerimizin tam ortasında, "gerçekliğin" tam ortasında yer alır.

Bu sabit olmayan durum, bu sapma, bu genelleştirilmiş belirsizlik, bütün olguları, olayları yorumlarıyla birlikte meteorolojik olarak adlandıracağımız bir evreye götürüyor. Bu meteorolojik evre, doğadaki olayların, rüzgârların ve hava sıcaklığının doğal tahmin edilememezliğiyle ilgili olmayıp, kökeninde matematiğin ve enformasyonun mükemmelliğinin yattığı ikincil bir bulanıklılık evresidir.

Televizyondaki hava durumu programlarına bir bakalım. Sunucular bunu bir televizyon oyununa çevirmişlerdir. Bilimsel oyalama görevi gören uydu verilerine dayanılarak, sunucular ideal oyun arıyorlar: Olaylara fazla ters düşmeyen halkı memnun edici bir şey yani. Atmosfer akımlarının değişimleriyle ortak beklentinin değişimleri arasında gidip geliyorlar, bu da programı yarı politik bir hale dönüştürüyor. Bütün bunları az ya da çok bilinçlice, günbegün, geçici simülasyon modellerine uyarlamaya çalışıyorlar. Bu şekilde, hava durumu haberi tamamıyla pencereden gördüğünüz havayla ters düşüyor, ama *simülasyon olarak* bu enformasyon gerçektir, çünkü örnek bir senaryonun çeşitli verilerine dayanılarak belli bir sıraya göre verilmiştir. Zaten bu bilgilerin içinde meteorolojik saptamalar dışında başka birçok şey de yer alıyor. Sunucu, bir gün önceki tahminlerdeki yanılgıları, önümüzdeki üç hafta sonu havanın kötü olmayacağını da göz önünde bulunduracaktır (izleyiciler buna katlanamazdı), bir de elbette, alçak ya da yüksek basıncın yaklaşması durumunda ortaya çıkabilecek nesnel durumu göz önünde bulunduracaktır - ama" öylesine sık yalanlanan bu durumun belirleyici olması olanaksızdır. Bundan hava durumu bilgilerinin doğruluk derecesinin, bütünü içinde değerlendirildiğinde, normal bir önsezinin doğruluk derecesinden daha düşük olduğu ve bizim her gün gökyüzünün şiirsel belirsizliğine, meteorolojik söylemin keyfi belirsizliğini eklememiz gerektiği sonucu çıkıyor.

Bununla birlikte, bize, olağanüstü gelişmiş bilgisayar teknikleri sayesinde, ertesi günkü ve daha ertesi günkü hava durumunu tahmin etmenin mümkün olacağı söyleniyor. Ne var ki, bilgisayarların bunu yapabilmesi için dört güne ihtiyaçları var. Bu durumda, biz, önceki gün ve daha önceki gün havanın nasıl olduğunu tam dört gün sonra öğreneceğiz demektir. Hava durumu hakkındaki gerçek, havanın nasıl olacağına aldırmaz. Olaylara gelince, birbirleriyle tutarlı olmaları gerekir yalnızca. Eğer gerekirse, gerçek, geriye dönük olarak olayları düzeltecektir. Yağmur yağmış olsa bile, hava güzel olacaktır. Çünkü olaylar olaylardır, gerçek de gerçektir. Gerçek her zaman geç kalır, ama gelince de, sadakatini gösterir.

Hava durumu bülteninin, tüm kitle iletişim araçlarında, ivedi bir biçimde Borsa kurlarından önce ya da sonra yer alması bir rastlantı değildir. Borsa dalgalanmalarındaki tutarsızlık, havayla ilgili tarih saptamalarındaki dalgalanmalara eşdeğerdir. Buna bir de kamuoyu düzeyindeki aynı mantıktan doğan onca anketin yarattığı dalgalanmaları da eklemek gerek.

Bir ekonomik etkinlik gerçekliğinin, havanın nasıl olacağı gerçekliğinin ve nasıl olursa olsun bir kamuoyu gerçekliğinin mevcut olduğu hipotezinden yola çıkarsak, Borsa, hava durumu ve kamuoyu yoklamaları hakkında bize verilen değişken yorumların salt spekülasyona dayalı yorumlar olduğu ve bu yorumların ilgili gerçekleri ancak uzaktan yansıtabildiğini de kabul etmemiz gerekir. Simülasyona dayalı böyle bir kopyalama, elbette bazı stratejilere karşılık vermektedir, ama temelde, moda için de olduğu gibi, hiç kimse bunun kime yararı dokunacağını söyleyemez. Kamuoyu yoklamalarına gelince, hiç kimse onlardan yararlandığını iddia edemez, özellikle de onlara istedikleri biçimi verdiğini sananlar bile. Borsa'nın niyetleri ise, karmaşıktır. Oranlardaki, kurlardaki, değiş-tokuşlardaki bu ani dalgalanmaların, bu belirsizliklerin bir anlamı, bir amacı olmalı gibisinden bulanık bir duygu içindeyizdir, ama kimin için ve ne için? Bu yoz hükümet sistemimiz içinde, şöyle ya da böyle, düş kırıklığına ve

toplumsal belirsizliğe fiili bir çare durumundadır. Bu toplumsal istikrarsızlığın trans-politik bir biçimidir.

Çünkü, hava durumu bir ölçüde ne kadar politik olabiliyorsa, politika da o kadar meteorolojik olabilir. Sayılar, katsayılar, oranlar, endeksler üzerine oynanıyor, aynen gökyüzü konjonktürünün rastlantıları üzerine oynandığı gibi; alçak basınçla yüksek basınç, olaylar ve kamuoyu düzleminde olduğu kadar stratosfer katmanlarında da aynı devridaimlikte birbiriyle art arda beliriyor.

Hatta, son derece ironik bir biçimde, öyle görünüyor ki, gerçekler de sonunda (mevsim normallerinin dışındaki) bu spekülasyonlara kendini uyarlayacak. Sonunda, kamuoyuyla anketler birbiriyle iç içe giriyor, şöyle ya da böyle, kamuoyunun, sanal olarak, bundan başka aynası da yok (Bunun bir nedeni var, o da Bourdieu'nün söylediği gibi, kamuoyu diye bir şey yok). Yine sonunda, gerçek ekonomi ve borsanın aynası birbiriyle iç içe giriyor ve o zaman, gerçek ekonominin, anlık yükselişiyle, belli bir sonu olmayan sınırsız işlemleriyle, ortak bir gösteri olma özelliğiyle en son çehresi bu aynaya yansıyor. Artık yavaş yavaş, borsa çalkantıları, alış satış, para transferi ve damping, fiyat artırıp düşürerek yapılan vurgunculuk, gerçek ekonominin üretim ve yönetim sektörlerini kuşatırcasına sarmıştır.

Havanın nasıl olacağını öğrenmek için uzun süre beklenmiyor, sonunda mücadeleden bıkılıp modellere boyun eğiliyor ve çok yumuşak bir geçişle, hava tahminleri gibi tutarsız olunuyor. Her şey, sanki hava durumu tahminleri sonunda havayı bozmuş gibi olup bitiyor, aynı şekilde borsada, para spekülasyonları, sonunda ekonomik süreci yolundan saptırıyor; aynı şekilde kamuoyunda, anketler, sonunda kamuoyunun yakasını bırakmıyor ve zihnini bulanıklaştırıyor. Artık bundan sonra, hiç kuşku yok ki gerçekler de modellerle temasa geçince sonunda raydan çıkacak ya da ironik bir biçimde, kendini buna uyarlayacaktır, tıpkı ilkel insanların düşlerinin ve bilinçaltlarının psiko-antropologlarla olan temasında olduğu gibi. Bir şey

kesindir: Meteoroloji kendisine başvurulması gereken bir senaryoya dönüşmüştür. Rüzgâr, akla yatkın ve önceden tahmin edilmesi mümkün bir taraftan estiği sürece, bütün bilim dalları birbiriyle iç içe girince, insan bilimlerinden sağın bilimlere meteoroloji bilimi önceden tahmin edememezliğin simgesi olarak kalmaya, güncel yaşantımızın kontrol edilemeyen öğesi olarak kalmaya devam ediyordu ve hatta, sürekli yapılan bir yorum nesnesi (havanın nasıl olacağı karşısında gizli bir hayranlık) olarak bile.

Ama bugün, fizikten ekonomiye, kozmogoniden sosyolojiye, biyolojiden tarihe, aynı bilim dalları, akıldışılığa olmasa da en azından kararsızlık ilkesine, olasılıklar hesabına, esnek hipotezlere, oynak incelemelere ve önerilerin tersinirliğine doğru yöneliyorlar, bu durum karşısında meteoroloji, onların kararsızlığının bir aynası durumuna geliyor, onların sapmalarının bir paradigmasına dönüşüyor. Hoş bir iklim fantezisi olarak, zihnimizden geçen yeni tip olaylar için kehanette bulunan bir taslağa dönüşüyor. Yapılan analizlerde, sonu belli olmayan şeylerin, rastlantı eseri oluşan ve anlamı belirsiz olan şeylerin yükselişe geçmesi yeni bir şey değildir. Sosyolojide kısa haberler, psikolojide konuşma yazma yanılgıları da böyledir.

Kuralı olmayan her şey gibi, anomali, zekâ kaynağına dönüşür. Peki, niçin hava değişikliği de böyle olmasın? En gelişmiş ve karmaşık hesaplarımızın havanın nasıl olacağını önceden tahmin edememesi olağanüstü bir şey değil midir? Siyaset adamlarının güttüğü stratejilerin sonuçta stratosfer olaylarıyla aynı anlama gelmesi, onların en güzel özelliği değil midir?

Bu, politika da dahil bütün alanlarda uzun zamandan beri varolmayan bir kararsızlığı, bir bekleyişi yeniden sergilemek demektir. Bugün tek olay istatistiklere *karşı* oynanmaktadır (aynı şekilde, politik olana *karşı* ve tarihsel olana *karşı* oynanan her şey olay olmaktadır). Fikri

olmayan insanlar ya da her ne olursa olsun fikirlerini geçerli kılma olanağı olmayanlar, sayıların içine çerçevelenmeden önce söylemlerin içine çerçevelenmektedirler; bahis, ideolojik alandan sayısal alana doğru yer değiştirmektedir. Ve tek mutluluk, arasıra gerçekleşen tek umut kamuoyu yoklamalarına yalan söyletmektir, kendi seçiminin ve edimlerinin peşin sonucundan kaçmaktır. Kötü ruhlu toplumsal bir deha buna çabalamaktadır. Politika gibi bu denli tatsız tuzsuz bir oyunda, çözüme götürecek ilginç tek şey, bilançonun sayısal olarak alaşağı edilmesidir (1992 Eylülü'nde Avrupa Referandumu'nda olduğu gibi). Bulut kümelerinin oynaklığını anımsatan istatistik yığınlarının kararsızlığı, kamuoyu yoklamalarını bir tür piyangoya indirgemekte ve bu piyangoda, demokrasi, başlı başına bir tür kader kısmet kumarına benzemekte -Babil'de ve Bizans'ta yapılan at yarışlarında da böyleydi, kararsızlık ilkesi kumarın bir kuralı değerindeydi.

18 Eylül 1995

Etten Kemikten Arınmış Bir Şiddet: Nefret

Nefret: Soydan gelen bir şiddetin yeraltı kaynağı gibi yeniden doğuşuna yanmak yerine, bu tür bir şiddeti ve onun özel etkilerini, ki terörizm bunlardan biridir, bizzat modernliğimizin, hiper-modernliğimizin ürettiğini görmek gerekir. Geleneksel şiddet daha bir vecd içinde ve daha bir kurban vericidir. Bizimkisi ise yapmacıklı bir şiddettir; tutku ve güdüye bağlı olmaktan çok, ekrandan kaynaklanır, bir anlamda, ekranda ve kitle iletişim araçlarında fiili haldedir, onlar bu şiddeti kaydediyor ve yayınlıyormuş gibi yaparlar, ama gerçekte, ondan daha ileri giderek onu teşvik ederler. Kitle iletişim araçları, döne dolaşa, her yerde olduğu gibi, şiddet konusuna terör eylemlerine değindiği gibi değiniyor. Şiddeti tam anlamıyla modern kılan da budur, ona gerçek (siyasal, sosyolojik, psikolojik) nedenler atfedilmesini olanaksız kılan da budur. Bütün bu tür açıklamaların zayıf kaldığı hissediliyor. Aynı şekilde, kitle iletişim araçlarını şiddeti görsel olarak ve öyküleyerek yayınlıyor diye suçlamanın hiçbir anlamı yok. Çünkü ekran, o sanal yüzey, ne söylenirse söylensin, bizi görüntünün gerçek içeriğine karşı yeterince iyi koruyor. Ekranın kesik ve aralıklı olmasından dolayı, görsel bir şiddetle eylemsel bir şiddet arasında süreklilik sağlayacak bir bağ yoktur. Bizim kendisine karşı savunmasız kaldığımız şey, iletişim aracının şiddetidir, sanallığın şiddetidir ve onun göz alıcı olmayan artışıdır. Korkulması gereken, şiddetin psikolojik olarak devam etmesi değil, teknolojik olarak devam etmesidir, şeffaf bir şiddetin, yani sonu her gerçeğin ve her göndergenin etten ve kemikten arınmasına çıkan bir şeffaf şiddetin devam etmesidir. Şiddetin Xerox evresidir bu.

Çünkü toplumumuz gerçek şiddete, tarihsel şiddete, sınıf şiddetine yer vermediği için, sanal bir şiddet, tepkisel bir şiddet doğurmaktadır. Bir anlamda yalancı bir şiddettir bu ve aynen yalancı bir hamileliğe benzer, ancak ne var ki, asla bir şey doğurmaz, ne bir şey yaratır ne de kurar.

Arkaik bir itki olarak ele alabileceğimiz nefret de buna benzer, ama onun nesnesi ve amaçları devreden çıkartılmış olduğu için, aykırı bir biçimde, günümüz büyük metropollerinin hiper-gerçekliğiyle yaşıttır. Şiddetin, saldırma, zulüm, tecavüz, güçler dengesi, aşağılama, zorla malını elinden alma -en güçlü olanın tek yönlü şiddetidir bu- gibi bir ilk biçimi vardır. Buna çelişkili bir şiddetle karşılık verilebilir -tarihsel şiddet, eleştirel şiddet, inkâr şiddeti gibi. İlişkileri koparma, hiçe sayma şiddeti (buna çözümleme şiddeti, yorumlama şiddeti de eklenebilir). Bir kökeni ve amacı olan, neden ve sonuçları ortaya konulabilen ve ister iktidarın, ister tarihin ya da anlamın olsun, bir aşkınlıkla uyuşan, belirli şiddet biçimleridir bunlar.

Şiddetin tam anlamıyla çağdaş bir biçimi buna ters düşer. Saldırgancı şiddet biçiminden daha etkili olan bu şiddet, caydırma, barıştırma, nötralize etme, denetleme şiddeti, -yani tatlılıkla kökünü kazıma şiddeti, genetik şiddet, iletişimsel şiddet- konsensüs ve erişim kolaylığı şiddeti ise, uyuşturucular sayesinde, tıbbi korunmayla, psişik ve medyatik düzenlemeyle kötülüğün bile köklerini, yani kökleri olan her şeyi ortadan kaldırmaya yeltenen şiddettir. Olumsuzluğun, tekilliğin (tekilliği hedef alan en uç şiddet biçimi ölümün kendisidir artık) her biçiminin izini süren bir sistemin şiddeti. Olumsuzluğun, çatışmaların, ölümün bize sanal olarak yasak olduğu bir toplumun şiddeti. Bir anlamda, bizzat şiddete son veren şiddet -artık bu şiddete denk bir şiddetle karşılık verilemez- nefret hariç.

Duyarsızlıktan, özellikle medyanın yayıp saçtığı duyarsızlıktan doğan nefret, *cool,* kopuk kopuk, şu ya da bu nesneye zap yapabilen bir biçimdir. İnancı yoktur, heyecandan yoksundur, kendini *acting out* içinde ve çoğu kez kendi görüntüsü ve onun ivedi yan etkileri içinde tüketir; bunu kentlerin banliyölerinde rastlanan suç işleme vakalarında görebiliriz. Geleneksel şiddet, zulüm ve mücadeleyle orantılıdır, nefret ise konsensüs ve erişim kolaylığıyla. Bizim eklektik kültürümüz, zıtlıkların uygunsuz biraradalığının kültürüdür, büyük kültürel *melting* pot'un bünyesinde yer alan bütün farklılıkları yan yana barındıran kültürdür. Ama bu bizi

yanıltmasın: Bu çokkültürlülük, bu hoşgörü ve organlar arası işbirliği, küresel bir tepkisizliği, içten gelen bir dışlama eğilimini kışkırtmaktadır ve söz konusu işbirliği alerjiye neden olmaktadır. Aşırı koruma savunmayı ve bağışıklığı ortadan kaldırmaktadır: Teknik olarak işsiz bırakılan antikorlar, organizmanın kendisini hedef alırlar. Nefret de aynı özelliktedir: O da, günümüz hastalıklarından kendine yönelik saldırganlığa ve bir özbağışıklık{3} hastalığına çok benzemektedir. Bizler, büyük metropollerimizin gölgesinde bize hazırlanan yapay bağışıklık koşuluna katlanabilmeye hazır değiliz. Doğal artıklarla ya da leşle beslenip de, bu besinleri ellerinden alınınca hemencecik türleri kaybolmaya ve yok olmaya mahkûm hayvan türleri gibiyiz. Bir ölçüde, kendimizi nefretle koruyoruz, başkasının zayıflığına karşı, düşmana, felakete karşı nefretle koruyoruz kendimizi. Yapay ve nesnesi olmayan bir çeşit rekabeti harekete geçiren nefretle. Nefret, böylece, yaşamın yeniden barışa kavuşturulmasına karşı bir tür kaçınılmaz strateji oluyor. Anlaşılmazlığıyla bile, dünyamızın duyarsızlığına karşı umutsuzca bir direniş ve bu sıfatla, uzlaşma ve anlaşmadan çok daha güçlü bir ilişki biçimi kuşkusuz.

Çağımızda şiddetten nefrete geçiş, bir nesne tutkusundan nesnesi olmayan bir tutkuya geçişin ayırt edici özelliklerini taşımaktadır. Saf ve duyarsızlaşmış bir şiddettir bu, bir ölçüde üçüncül derecedeki şiddettir, artarak büyüyen şiddetin, yani terörist şiddetle ve bulaşıcı ve zincirleme tepki halindeki bütün virütik ve salgın biçimlerin şiddetiyle çağdaştır. Nefret ise, açığa vurduğu belirtileriyle, sıradan şiddetten daha gerçek dışıdır, daha erişilmezdir. Bu ırkçılık ve suç işleme durumlarında görülmektedir. Bu nedenle, ona, önleyici tedbirlerle ya da baskı yoluyla karşı koymak çok zordur. Onun güdülenmesi bozulamaz, çünkü belli bir güdülenmesi yoktur. Eylemden alıkonulamaz, çünkü eyleme geçme aracı yoktur. Hiçbir zaman cezalandırılamaz, çünkü çoğu zaman kendi kendisine yüklenir: Nefret bizzat kendisiyle savaşım halinde olan bir tutkunun ta kendisidir.

Sonu olmayan bir özdeşleştirme sürecinde, evrensel bir kimlik kültüründe, Benzeri üretmeye adanmışız, -bundan dolayı, sonsuz bir hınç vardır: kendinden nefret etme. Bu nefret, yüzeysel bir ırkçı yorumlamanın olmasını istediği gibi, ötekinden nefret değil de, ötekinin yitirilmesinden ve bu yitirmeden dolayı hınçtan kaynaklanan nefrettir. Nefretten beklenilen ötekinden nefret olmasıdır -hoşgörüyü ve farklılıklara saygı göstermeyi salık vererek buna karşı çıkma yanılsamasının nedeni budur. Ama aslında, nefret (ırkçılık vb) ötekini dışlamaktan çok, *ötekiliğin bağnazlığı* olsa gerek. Nefret, yapay bir ötekinden (bu herhangi biri olabilir) kurtulmayla, umutsuzca, yitirdiği ötekini telâfi etmeye çalışır. Sinir cerrahisi ameliyatı geçirmiş bir dünyada, çatışmaların çarçabuk güdük kaldığı bir dünyada, ötekiliği diriltmeye çalışır -bu da onu yok etmek içindir. Bu ölümcül özdeşleştirmeden, kültürümüzün devingenliği karşısında mahkûm olduğumuz bu otistik içine kapanıklılıktan kurtulmaya çalışır. Çünkü bu kültür hınç duyma kültürüdür, ama aynı kültürün içinde, ötekine duyulan hıncın arkasında, kendimize karşı duyulan hıncın, kendimizin ve benzerin diktatoryasına karşı duyulan hıncın olduğunu tahmin etmek gerekir ve bu hınç kendi kendimizin yıkımına dek gidebilir.

Bu nedenle, nefreti bütün ikircikliğiyle, alacakaranlıkta ortaya çıkan bir tutku gibi almak gerekir -aynı zamanda, toplumsallığın, ötekiliğin, çatışmanın ve son olarak da genelçekime bağlı çöküş tehdidi altındaki sistemin kendisinin hoyratça ortadan kalkışının hem semptomu hem de yaratıcısıdır. Modernliğin sonu ya da başarısızlığı semptomu -Tarih'in sonu semptomu olmamakla birlikte, çünkü ne tuhaftır ki, Tarih'in ortaya koyduğu bütün sorunların hiçbir zaman çözümü olmadığına göre, hiçbir zaman da Tarih'in sonu olmamıştır. Daha ziyade, hiçbir şey çözümlenmeksizin, sonun ötesine bir geçiş olmuştur. Ve bu güncel nefretin içinde, olmayan bütün şeylerin hıncı vardır haklı olarak. Ve o zaman da, sisteme son vermek, yerine başka bir şey yerleştirmek, ötekini ortaya çıkarmak, başka yerlerden

gelen olayı ortaya çıkarmak için şeyleri hızlandırma aceleciliği. Bu *cool* bağnazlığın içinden kışkırtıcılığın bin yıllık bir biçimi sökün ediyor.

Hepimizin içinde nefret var. Nefret duymamak elimizde değil. Hepimiz ikircikli biçimde dünyanın sonuna özlem duyuyoruz, yani bunun, bedeli ne olursa olsun, bir ereği, bir erekliliği olsun istiyoruz -hınç duyarak ve dünyayı olduğu haliyle tümden reddederek de olsa.

2 Ekim 1995

Psychodelic Şiddet: Uyuşturucu

Uyuşturucular, genelde, sanayileşmiş toplumların simgesel ritüelleri içinde yer almıyor artık. Uyuşturucu kullanımı, her zaman zihinsel bir sürecin ve gerçekleşmiş bir tür ütopyanın dolaysızlığını gerektirdiği halde, bu toplumlar, kendilerini, zaman ve enerji açısından hesaplı bir özveri gerektiren gelecekteki amaçlarına adamış durumdalar. Ütopyanın ivedi biçimde gerçekleştirilmesi olayını göklere çıkaran akımlar sapkın akımlar olarak ilan edildi ve çağlar boyunca şu ya da bu sıfatla mahkûm edildiler.

Uyuşturucuların eskiden beri sahip oldukları etki gücüne bağlı olarak, onların hem gizil bir güç olduğu, hem de geleneksel olarak yasaklanmaları olgusu, bugün yeni uyuşturuculara ilişkin görüşümüzde de devam etmektedir. Uyuşturucuların büyülediği kadar tiksindirdiği ve Batı mantığı açısından bu ikili karşıtlığın kesin olduğu söylenebilir. Sonuçta, bedeni ve beyni olduğu kadar, kendileri hakkında varılan yargıyı da "uyuşturmaktadırlar".

Güncel analizlerde, uyuşturucular, uzun süre, Durkheim'ın sözcüğe verdiği anlamda, "anomik", yani ortak değerlerin yitimi olarak görüldü. Sanayileşmiş ülkelerdeki toplumsal grupların ayırt edici özelliği olan belli bir intihar şekli olarak ortak değerlerin yitimi anlamında ele alındı. Yasaların, genel örgütlenmenin, grubun organik değerler sisteminin alanına girmeyen kalıntı halinde, çizgi dışı, hiçe sayıcı biçimlerdir bunlar. Yani kıyı özelliği taşıyan, ama yasa ve değer ilkesini sorunsal kılmayan biçimler; uyuşturucular muhtemelen bu özelliği kendi işleyiş süreçleriyle bütünleştirebilirler.

Özellikle çağdaşı olan diğer olgularla ilişkisi çerçevesinde değerlendirilirse, uyuşturucuların günümüzdeki statüsü daha başkadır. Ben bunu anomik değil, *anomalik* olarak adlandırıyorum. Anomalik dediğimde,

artık kıyıda olanı, dengesiz durumda olanı, organik eksikliği olanı değil de, bir sistemin örgütleme, denetleme ve rasyonelleştirme aşırılığının getirdiği şeyi kastediyorum. Anomalik olan, görünürde hiçbir neden olmadan, dışardan etki yapıyormuş gibi işleyişe karşı duran şeydir, hatta, belli bir doyum noktasına ulaşarak, kendi antikorlarını, kendi iç patolojisini, garip işleyiş bozukluklarını, önceden kestirilemeyen ve çözümsüz kalan aksaklıklarını, yani kendi *anomali*lerini bünyesinde barındıran bir sistemin mantığından, aşırı mantıklılığından ve aşırı rasyonelliğinden kaynaklanan şeydir.

Bu, toplumun kendi kıyı sorunlarını bütünleştirebilme yetersizliğinden değil, tersine, bütünleştirme ve standartlaştırma için aşırı yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. İşte o zaman, görünüşte en güçlü toplumlar, kendi içlerinde istikrarlılığı yitirmektedir -bu ciddi bir sonuç sergilemektedir, çünkü, sistem, anomalileri ortadan kaldırmayı istedikçe, aşırı örgütlenme mantığı içinde kalacak ve böylece sistem, anomalilerin neden olduğu merkezdışı uru besleyecektir.

Akla uygun görünen bir görüşten kurtulmak gerekiyor artık: Eskiden, kıyı özellikteki ortak değerlerin yitimi, sistemin rasyonelleşmesi için fırsat teşkil ediyordu, bugün ise, sistemin aşırı mantıklılığı anomalik aksaklıklara neden oluyor ve onları güçlendiriyor.

Bu "sapkın" mantığı göz önünde bulundurmak ve uyuşturucunun iki tip kullanımını birbirinden ayırt etmek gerekiyor. Birinci tip kullanım, yetersiz bir toplumsal ve ekonomik gelişmeye bağlıdır (bunu gelişmekte olan ülkelerde ve durumları iyi olmayan toplumsal sınıflarda gözlemekteyiz); ikincisi ise, tam tersine, tüketim dünyası doygunluğuna bağlıdır, ancak bu bağlılık, hem aynı tüketimin göklere çıkarılması, hem de alaya alınması olarak, bir şeylerin eksik olmasından değil de, *fazlasıyla* dolu olduğu için kurtulmamız gereken bir dünyanın yadsıyıcı anomalisi olarak kendini gösterir.

O halde bizim işimiz "ikinci tip" olarak adlandırılabilecek olan kullanımla ilgili olup, bu kullanım tipini, aynı anomalik mantığın çağdaşı olan ve aynı mantığın yetki alanına giren "ikinci tipin" bütün süreçleriyle olan ilişkisi çerçevesinde değerlendirmek gerekiyor. Özellikle, "ikinci tip" şiddet biçimlerine, yani suç işleme ve birinci derecede saldırıya değil de, sanayileşmiş toplumlara özgü hoşgörü ölçüsüzlüğü karşısında boşalma tepkisine, toplumun aşırı koruyuculuğuna bağlıdır. Terörizm de bu şekildedir. O, modern Devletlerin sınırsız gücüne, kendisini bünyesinde tarihte yaşanan bir şiddet olarak değil de, sadece çok daha güçlü ve çok daha kontrollü, daha caydırıcı Devlet olmaları ve bu şekilde hızlı yükselişi yeniden başlatabilmeleri durumunda önleyebilecekleri şiddeti anomalik biçimde barındıran modern Devletlerin sınırsız gücüne tepki vermektedir.

Aynı düzen içinde, "ikinci tip" patolojiler içinde yer alan AIDS ve kanser gibi hastalıklar, dıştan bir saldırıya maruz kalan bedenin organik olarak hasara uğramasından kaynaklanan geleneksel hastalıklar değildir, daha çok aşırı koruma altında tutulan bedenlerin istikrarını yitirmesinden kaynaklanan hastalıklardır (bütün hijyenik, kimyasal, tıbbi, toplumsal, psikolojik protezler bu aşırı koruyuculuğun örnekleridir) ve bu nedenledir ki, aşırı koruma altındaki bedenler, bağışıklık güçlerini yitirerek herhangi bir virüse yem olurlar. Nasıl ki terörizm sorununa "politik" bir çözüm bulunamıyorsa, aynı şekilde, AIDS ve kanser sorununa da, şimdilik, biyotıbbi bir çözüm bulunamamaktadır ve neden hep aynıdır. Çünkü bunlar anomalik süreçlerdir ve vahşi, tepkisel bir şiddetle, toplumsal bünyenin ya da kısacası bünyenin, politik ve biyolojik anlamda aşırı çerçevelenmesine karşı dururlar.

Uyuşturucu kullanımı ve bunun aşırılığı benzer hastalık belirtilerindendir. Bu lanetli payın varlığı ve bundan kaynaklanan davranışlar eleştirilebilir, ama emin olunması gereken bir şey varsa, o da, bir toplumun bunu kökünden kazıması ve sonuçta toplumsal bünyeyi bundan arındırması için büyük bir tehlikeyi üstlenmesi gerektiğidir. Oysa

bu irade vardır ve hatta bu irade, toplumsal sistemlerimizin rasyonalist paranoyasına dahildir. Onun uğruna maruz kalınacak ciddi hasarı iyi ölçüp biçmek gerekir. Ama aynı zamanda da, onu temizleme durumunda ortaya çıkabilecek hasarı da iyi ölçüp biçmek gerekir. Iş-te, kanserlere ya da daha kötücül ve kendileri için uğursuzluğun bile çekiciliğinden yoksun virüslere böyle yol açılır.

Bağışıklık sistemlerinde ortak bir direnç kaybı olursa ya da simgesel direnç bireysel düzeyde kayba uğrarsa -işte o zaman, çoğu toplum, terörizme, uyuşturucuya, şiddete (ama aynı zamanda da, depresyona ve faşizme) karşı duyarlı olur. Tek çözüm, çok iyi görülüyor ki, bu bağışıklıkların ve simgesel direncin yenileştirilmesindedir. Ama biz biliyoruz ki, bizim sistemimiz, bilim ve ilerleme adına, bütün doğal bağışıklıkları yok etme ve onların yerine yapay bağışıklık sistemlerini, yani protezleri yerleştirme eğilimindedir. Böyle bir sistemin her zaman aynı yönde daha öteye gitmemesini nasıl umabiliriz ki? O zaman, uyuşturucu kullanımı bir başka şekilde, tamamen tersi bir biçimde sezinlenebilir: Bir yandan bağışıklık kaybı sendromu niteliğinde bir özellik arzederken, aynı zamanda da kendi başına bir savunma oluşturmaktadır. Kuşkusuz daha mükemmel savunma ve direnç gösterme biçimleri de vardır, ama bu kullanımın ve bu aşırılığın, her ne kadar görünürde umutsuz ve intiharvari olsa da, özünde, çok daha kötü bir şeylere karşı, yaşamsal, simgesel bir tepki oluşturduğunu düşünmek de mümkündür.

1960 ve 70'li yıllara özgü "bilinç alanının serbest bırakılması" gibi esenlikçi bir ideolojiye kapılmadan, yavan bir biçimde düşünmek gerekirse, bütün bunların, bazı toplumlarda nesnel alıklaştırma karşısında hayatın oluşturabileceği kaçamak bir yol olduğu, toplum ve tür için uzun vadede daha ciddi bir tehlike olan evrensel standartlaştırma, rasyonelleştirme ve programlama karşısında bir topluluğa özgü bir hata refleksi olduğu düşünülebilir. İnsanın kendisini deliliğe karşı nevrozla etkilice koruduğu biliniyor, aynı şekilde, mutlak kötülüğe karşı, iyilikle değil de, göreceli

kötülükle savunma yapılır. Kilise de, kendisinin dinsel sapkınlıklarına (kendi bakış açısının) kaçınılmaz yanılgıları olarak, uğursuz tohumları olarak (ama yine de tohum olarak) aynı şekilde karşı koyabilmiştir, hiç dinsel sapkınlığa yol açmayan ya da her sapkınlığı tasfiye eden bir Kilise, yavaş yavaş çöker. Nasıl ki hiç tohum üretmeyen bir beden, ki buna o bedeni yok etmeye çalışan tohumlar da dahildir, ölü bir bedense.

Buna göre, uyuşturucu kullanımı, yoğun evresinde, yani esenlikçi ya da kahramanlık taslayıcı, bozguncu ya da intiharcı bir söylemle desteklendiği evrede değildir artık, genişleme evresindedir ya da yüzeyde daha iyi olsa da, bu özelliğiyle bile gücünden yitirir. Buna artık kurulu düzeni yıkıcı bir yasa ya da düzen zaafı denmez, kurumsallaşmakta olan bir anomali denir.

Bu anomaliye karşı baş mı kaldırılmalıdır yine de? Sert bir uyuşturucu karşıtı söylem (oysa uyuşturucu söylemi diye bir şey yoktur artık) sorunsal görünebilir. Bu söylem, toplumsal ve bireysel bünyenin bu nazik bağışıklık sistemi dengesine ya da dengesizliğine, bir de katı ahlakçı bir öğe, anomalilere karşı koymaya yetmeyen katı bir kanun anlayışı getirir. (Bu söylem en kapalı olanıdır, çünkü çoğu kez, uyuşturucuya, herhangi bir suç gibi kolay bir bahane gözüyle bakan politik stratejiler içermektedir).

Uyuşturucu kullanımı sorunu *incelikle* ve (bu bir kapalı sorun olduğuna göre) kapalı stratejilerle ele alınmalıdır, özellikle bir tür toplumun fariziliğinde rahat edeceği tek yönlü stratejiler güderek onu ifşa etmekten ya da iyiye ve kötüye kullanımında, değişken sınırların sabitlenememesinden dolayı bir ayrım yapmaktan sakınmak gerekir. Uyuşturucu, bütün uyuşturucular, belaları baştan savma, gerçekleri baştan savma, toplumsal düzeni, şeylerin duyarsızlığını baştan savma yollarıdır. Ama onlar sayesinde, toplum, bazı unutulmuş iktidarları, bazı itkileri, bazı iç çelişkileri baştan savar, bu yoz etkiyi üreten de toplumdur, onu mahkûm eden de

toplumdur. Toplum, bu yoz etkinin önüne geçemediğine göre, en azından onu lanetlemeyi bırakmak zorundadır.

UNESCO

Çocukluğun Siyah Kıtası

Artık bundan böyle, toplumsal ve siyasal düzen cephesinde, özel bir sorun var ki o da çocuklar sorunudur. Bu sorun, cinsellik, uyuşturucu, şiddet, nefret ve toplumsal dışlamanın yarattığı bütün sorunlardan ayrılamaz. Onca başka alanlar gibi, çocukluk ve erginlik çağı, bugün, çizgidışı sapmaya ve suç işlemeye terk edilmiş bir konuma dönüşmüş durumda.

Güncellik bu şiddetin günü gününe çizelgesini sunuyor: Anne babasını öldüren yeniyetmeler, çocukların çocuklara karşı kullandığı şiddet, kentlerde, çetelerle daha göreceli biçimde yaygınlaşan yeniyetme şiddet ve bir de salt bireysel *acting out*-'lar (Cuers'li yeniyetmeyle, ilk kez bir çocuk *serial killers* efsanesine girmiştir). Bütün bu olaylar, psikoloji, sosyoloji ya da ahlak terimleriyle açıklanamaz. Bir başka şey daha var ki, o da, biyolojik düzenle simgesel düzenin birbirinden kopmasından kaynaklanmaktadır.

Öncelikle, doğumun statüsü altüst olmuştur (artık bugün salt insani terimlerle tanımlanamayacak durumda olan ölümünkünden sonra). Bütün biçimleriyle yapay dölleme, genetik kontrol ve manipülasyon buna örnektir: Her yerde, karşımıza, doğal yazgının yerini yapay yazgının aldığı ortaya çıkıyor. Aile yaşamında ve karşıt cinslerin birleşmesiyle oluşan doğumun, psişik ve biyolojik bir döllemenin tasfiye edilmesidir bu. Yalnızca bir erkeğin ve bir kadının birlikteliğinin anlamı olan çocuğun değil, aynı zamanda bir geçmişin ve bir geleceğin birlikteliğinin (ikisi sonuçta bir bellek yaratmıştır) anlamı olan çocuğun sonudur bu. Sonunda, çocuk teknik bir performansa, gerçek bir "başkası" olmaktan ziyade minyatür bir proteze dönüşüyor. Temelde, protozoerlerin bölünmesini anımsatan ve kendi imajınızın eşsiz bir uru olarak tasarlanmış ensestvari bir ikiye bölünmenin bir tür alt ürünü. Klon-çocuk, onun da zaten, DNA'dan hareketle, tek bir

hücrenizden hareketle üretimi tasarlanıyor. Bütün bu teknik işlemler yarınlara yönelik değil, bilimsel ve ortak düşlemde mevcut bu zaten, hatta, anne babanın çocuklarla olan ilişkisinde bile.

Artık, o bir çocuk değil. Bir şeyin yerine geçen varlık, doğal ötekiliğini yitirerek uydusal bir mevcudiyete dönüşmüş, benzerin yapay yörüngesine girmiş bir varlık ve artık bundan kendisini kurtarabilmek için, tatsız tuzsuz hep yinelendiği gibi kimliğini ve özerkliğini değil de, mesafesini ve farklılılığını bulmak için epey acı çekmesi gerekecek. Genetik soyaçekim ne kadar aydınlığa kavuşturulursa, simgesel miras o kadar yok olur. Oidipus dramaturgisi bile geçerli değildir artık. Artık çocukluğun psişik ve simgesel koşulları bile mevcut olmadığına göre, çocukluğun da çözümü yoktur. Hatta çocukluk, şu ya da bu biçimde, kendini aşma ve yadsıma şansını bile yitirmektedir. İnsanoğlunun bir başkalaşım evresi olarak yitip gitmektedir. Bu şekilde, kendine özgü dehasını ve tekilliğini yitirirken, aynı zamanda da bir tür siyah kıtaya dönüşmektedir.

Çünkü ötekilik ister istemez ani olarak yeniden ortaya çıkı-verir, ama başka biçimde, yetişkinlerin bakış tarzını sonuçta görmeyen, artık içinde yetişkin olma kaygısı taşımayan bir kuşağın büyük ve ölümcül bir suç ortaklığı biçimi altında ortaya çıkıverir, -amacı ve ereği olmayan bir yeniyetmelik, Öteki'ni göz önüne almadan, sadece kendisi için özerkliğini kazanmaya çalışır ve bir olasılıkla, şiddetle Öteki'ne cephe alır, yani soyundan geldiğini ve kendisiyle dayanışma halinde olduğunu hissetmediği yetişkine karşı cephe alır. Buna artık simgesel bir ilişki koparma denmez, bu salt ve yalın bir reddediştir ve öldürücü bir *acting out* olarak yorumlanabilir. Hatta bu bir *acting out* da değildir, çünkü *acting out*, fantasmanın gerçek bir dünyaya baskınıdır, oysa burada, çocuklara özgü ve gerçeklik ilkesinden önce gelen yarı sanrılı bir durum söz konusudur. Zaten, gerçeklik ilkesini önceleyen bu çocukluk durumuyla, sanal gerçeklik dünyası arasında, yani gerçeklik ilkesini sonralayan bizim yetişkinlere özgü

medyatik dünyamız, gerçek olanla ve sanal olanın birbirine karıştığı dünya arasında tuhaf bir benzerlik var.

Tümden genç bir kuşağın sanal teknolojilerle kendiliğinden oluşan yakınlığını açıklayan da bu özelliktir. Çocuk elinin altında anlık erişim ayrıcalığına sahiptir. Müziğe, elektroniğe, uyuşturucuya, bunların hepsine o aşinadır. *Psychodelic* bir soyutlanma onu korkutmamaktadır. Gerçek zaman açısından, kesin olarak yetişkinden çok daha ileri düzeydedir ve yetişkin kendisine yerinde sayan bir kişi olarak görünebilir, tıpkı ahlaksal değerler alanında sadece bir fosil olarak görünmesi gibi.

Çocuk böylece bir anomiye, toplumsallıktan organik biçimde kopma durumuna girer. Ne var ki, "doğal olarak" üretilmiş olmasına rağmen anomaliye dönüşmüştür. O *out of time'dır.* Güncel tempo, yani ivediliğin, süratin, işlemsel gerçek zamanın temposu, döllemeyle, gebelikle, doğurma ve yetiştirme zamanıyla, genelde uzun süreyle, insanlara özgü olan çocukluk dediğimiz o uzun süreyle ters düşer. Çocuk, o halde, yok olmaya mahkûm edilmiştir. Diğer yöntemler, bu kadar uzun olan, bu kadar nevrozların, pek az modern ailenin karşı koyabildiği çatışmaların kaynağı olan ve yalnızca kuşakların sürekliliği içinde kuşaktan kuşağa geçen uzun süreli ritüellerle biraradayken anlaşılabilen bir süreç olan, insanoğlunun doğal olgunlaşma sürecinden tasarruf etmemize olanak sağlayabilecekti. Bugün ise, genel hız, çocukluğu hızlandırılmış bir eskimeye mahkûm etmektedir.

İçimiz rahat olsun: Çocuk her zaman olacaktır, ama ilginçlik ya da cinsel yozlaşma nesnesi olarak, ödüllendirme nesnesi, manipülasyon nesnesi ve pedagojik deneyim nesnesi ya da kısacası canlının biyo-genetik kalıntısı olarak -nasıl ki, doğal türler çoktan yok olmuşken, her zaman cins atlar, evcil hayvanlar ya da sanat eserleri, rezervler ya da korunmuş türler olarak var olacaksa, öyle. Yazgıları yakında insan kökeninin izi sıfatıyla korunmak ve müzelere yerleştirilmekten başka kullanış amacı olmayan

hayvanlarla karşılaştırıldığında, insan, bir klonlar evreninde geleceğin izi olma statüsünü kazanmak için umut veriyor. Aynı şekilde, çocuk ve çocuk kavramı fetişleştirilecektir -çoktan fetişleştirilmiştir bile: Üretimi, gitgide teknik bir işleme dönüşmüş olup asla eşeyli üremeye dayalı bir yazgısı olmayan bir türün kalıntısı olarak idealleştirilmiş ve fetişleştirilmiştir, işte çocuk bu olağanüstü biçimde kaza eseri ürüne dönüşen varlıktır.

Çocukluğun çoktan kaybolmakta olan bir tür olduğunu bilmek için Birleşmiş Milletler Örgütü'nün de benimsediği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni görmek yeter: "Hayır deme olanağına sahibim... Nerede, nasıl ve ne olduğumu bilme hakkına sahibim. Dengeli ve uygun bir beslenme hakkına sahibim... Fiziksel ve zihinsel her tür şiddete karşı, herkes beni korumalıdır. Benim şarkı söyleme, dansetme, oynama, mutluluğum için yeteneklerimi geliştirme hakkım vardır...vb." (Çocukları, bu şekilde acayip ve taşkın bir hukuksal kılığa büründürerek onları bu denli gülünç kılan ve bilgiç bir maymuna dönüştüren ve bu denli uydurmaca olan bir başka beyanname yoktur, üstelik bu beyanname yetişkinler tarafından hazırlanmıştır).

O halde çocuk, doğal bir varlık sıfatıyla baştan savılacaktır. Aynı zamanda vahşi, suç işleyen, katil bir türe dönüştürülecektir. O, bir çocuk olduğu inancını kaybedecek, kendisini alaylı bir biçimde yetişkin modeline benzetmeyi de kesecektir. O kuşkusuz, hiçbir zaman gücül anlamda tehlikeli bir varlık olmaktan vazgeçmedi, -bu da pedagoji sayesinde ve çocukluğun modern biçimde idealleştirilmesiyle maskelenen bir gerçekliktir-başkaları tarafından aşağı görülmesinin intikamını, kendi keyfince, kurnazlıkla ve şantajla almaktan da vazgeçmedi, fakat bu bağımlılık ve bu öç alma, açıkçası zamanla kaybolmaya mahkûm olduklarına göre, görecelidir. Oysa bu kez de, çocukluk çağını yaşaması için yerinde olarak zaman yetersiz kalacaktır ve o zaman da, evrim zinciri parçalanacaktır: Çocuk tam anlamıyla bir düşman gibi yetişkine karşı cephe

alacaktır. Ama yine de Öteki olacaktır, fakat *Alien* gibi, -yani kuşaklar arası simgesel zincirin kopmasından kaynaklanan canavar gibi olacaktır.

Gerçeklik yetişkinin gerçekliğiydi (bu fikir bugün geçerli değildir, çünkü yetişkin, gerçekliğin efendisi değildir artık). Çocukluk, dünyadaki şiirsel yanılsamanın son kalelerinden biriydi. Bütün diğer yanılsama biçimleri gibi, çocukluk da, uzak ya da yakın vadede soykırıma mahkûm edilmiştir -ya da saf bir ek yaşama mahkûm edilmiştir: Söz konusu olan çocuk, hiç de bir yazgı olarak görülmemelidir, ebeveynlerin gözünde hem ölümü hem de sevinci taşıyan rastlantı olarak da görülmemelidir, ama bir rahatlık ve hoşluk olarak görülmelidir, yazık ki bu rahatlık ve hoşluk, hızlı değiş-tokuş devrinin hareketliliğiyle bütünleştirilemememektedir ve çocuk sonuçta, sabit olmayan göçebe bir ürüne, bir başka çağın ürününe dönüşmekte ve bu durum karşısında çoğu kez ne yapacağını bilemeyen ebeveynler arasında değeri alçalıp yükselen ürüne benzemektedir.

Ne yapacağını bilmeyen, ama ölüler gibi, kadınlar gibi, kitleler gibi, egemen aklın dışladığı tüm kategoriler gibi, intikam almak için her tür olanağı elinde tutan ve gerçekliğin efendilerinin önüne çözümlenmesi olanaksız bir sorun koyan ebeveynler bunlar.

16 Ekim 1995

Çifte Soykırım

Bugün, biz sanal olanı düşünmüyoruz, sanal olan bizi düşünüyor. Bizi gerçeklikten kesin bir biçimde ayıran bu algılanması olanaksız şeffaflık, bir sineğin pencere camına çarpması ve çarpınca, kendisini dış dünyadan ayıran şeyin ne olduğunu bilememesi kadar akla sığmayacak bir şey. Sinek, kendisinin uzamına son veren şeyin ne olduğunu imgeleyemez bile. Aynı şekilde, biz de, sanallığın, dünya hakkında zihnimizde tasarlanan her biçimi, sanki ona el uzatıyormuşçasına ne kadar değiştirdiğini imgeleyemiyoruz. İmgeleyemiyoruz, çünkü sanallığın özelliği, yalnızca gerçekliğe son vermek değil, aynı zamanda gerçek olanın, siyasal olanın, toplumsal olanın imgelenmesine de son vermektir -yalnızca zamanın gerçekliğinin değil, geçmişin ve geleceğin imgelenmesine de son verir. (Biz, buna, bir tür kara mizahi adlandırmayla "gerçek zaman" diyoruz.) Sonuçta, bilişimin sahneye çıkışıyla tarihin akışının bittiğini, yapay zekânın sahneye çıkışıyla da düşüncenin bittiğini anlamaktan çok uzağız. Bütün bu geleneksel kategorilere ilişkin hâlâ içimizde var olan bir yanılsamadır bu ve buna bütün olabilirliklerin gerçek büyümesine açılma gibi "sanallığa açılma" yanılsamamız da dahildir, -söz konusu sineğin yanılsaması da budur, o da usanmadan defalarca geri çekilir ve cama yeniden çarpar. Çünkü biz hâlâ sanal olanın *gerçekliğine* inanıyoruz, oysa sanallık, düşüncenin izlerini çoktan sanal olarak bulandırmış durumda. Bu karışıklığı biraz aydınlatmak amacıyla, modern tarihimizin en ürkütücü ve en akıl dışı olayının uzantısı biçiminde kendini gösteren çok anlamlı bir örneği, soykırımı ve onun varlığını inkâr edenler örneğini, yani inkârcıları ele alacağım. İnkârcı önerme, kendiliğinde saçmadır, bu artık o kadar apaçıktır ki temel sorun şu olur: Onlara karşı gerçeği savunmak niçin gereklidir? Niçin gaz odalarının varlığı sorusu bile sorulabilmektedir? Bu soru diğer zamanlarda sorulmuyordu. İnkârcılığı kabul etmeyenler, bu inkârın

olanaklılığı hakkında bile kendilerini sorgulamıyorlar ve şiddetli bir kızgınlıkla yetiniyorlar. Oysa, törel bir dava olarak gaz odalarının tarihsel gerçekliğini savunmak zorunda kalmak ve bir politik angajmanla genelde "gerçekliği" savunmak zorunda kalmak bile, tarihsel gerçeğin sicilinin değiştiğini ve nesnellik kargaşasının varlığını gösterir.

İnkârcılar, ne zaman ki gerçekçidirler ve soykırımın *tarihsel ve nesnel gerçekliğini* kabul etmezler, işte o zaman kesinlikle yanlış yoldadırlar ve kesinlikle haksızdırlar. Olay, tarihsel zaman içinde cereyan etmiştir ve kanıtları ortadadır. Ama biz artık tarihsel zaman içinde değiliz, biz bundan böyle *gerçek zamanlı'yız* ve gerçek zamanda, ne olursa olsun hiçbir şeyin kanıtı yoktur artık. Soykırım hiçbir zaman gerçek zamanlı olarak doğrulanmayacaktır. O halde inkârcılık, kendi mantığı içinde saçmadır, ama saçmalığıyla bile bir başka boyutun ani ortaya çıkışını aydınlatır -aykırı biçimde gerçek zaman diye adlandırılan bu boyutta, nesnel gerçeklik apaçık ortadan kalkar, yalnızca şimdiki zamandaki olayın değil, aynı zamanda geçmişteki ve gelecekteki olayın da gerçekliği ortadan kalkar. Her şey bir eşzamanlılıkta tükenir gider, bu eşzamanlılıkta, ne edimler anlamlarına kavuşur, ne sonuçlar nedenlerine kavuşur, ne de tarih onun üzerine yansır.

Gerçek zaman siyah bir kuyu gibidir, hiçbir şey özünden ayrıştırılmadıkça orada yer alamaz. Aslında, orada, toplama kampları bile sanallaşır ve sanallığın ekranında da görünmez olurlar: Bütün yaşanmış tanıklıklar, *Holocauste* ve *Shoah'* da olmak üzere, kendilerine rağmen, bize rağmen, aynı sanal uçurumun içine gömülüp giderler -var oldukları zamanı var kılan *olayların* ya da olguların sanal uçurumudur bu, nokta, işte hepsi bu. Zaten, mutlak içtenlikleriyle, yaşanmış tanıklıkların ve filmlerin (imgenin güncelliğinde korku tüketen görüntüler olarak), bu olanaksız belleğe katkıda bulunmadığı söylenemez:

Gerçek soykırım, bu öteki soykırıma hasredilmiştir, öteki soykırım da sanal olanın soykırımıdır. Gerçek son çözüm de buradadır. O halde, inkârcı önerme gerçekten yalanlanması olanaksızdır, çünkü her şey ve hepimiz, onu reddedenler de dahil olmak üzere, isteyerek ya da zorla, artık nesnel bir başvuru kaynağı bulunmayan bir zamanın içinde dengemizi yitirmiş durumdayız. Bir bakıma, yansımalı bir inkârcılıkla ona karşı çıkmaya mahkûm edildik; işte, düşüncenin, tarihsel düşüncenin ve eleştirel düşüncenin bozguna uğramasının nedeni de budur -ama aslında, düşüncenin bozguna uğraması da değildir bu: İşlemsel gerçek zamanın şimdiki zamana karşı, geçmiş zamana karşı, gerçekliğin herhangi bir biçimde mantıklı olarak eklemlenmesine karşı zaferidir.

Gerçeğin bu istikrarsızlığı başka durumlarda da doğrulanabilir (eğer deyim yerindeyse) -Simpson olayında örneğin. Bütün hukuksal ve siyasal değerlendirmenin dışında, davanın, şaşırtıcı bir biçimde, kendi medyatik dramaturgisine uygun olarak, kendi kıvrımlı ve yansımalı akışına uygun olarak, gerçek cinayet olayını örtüleyen ve kanıtları ortada olan olayların nesnel gerçeğiyle hiç ilişkisi olmayan kendi öz gerçekliğini gizleyen özerk bir olay biçiminde oluştuğunu gördük. Ama Simpson'un gerçek suçluluğu, gerçeğin ve onun modelinin her yana çekilebilir olmasından dolayı, pekâlâ onun sanal masumluğuyla uyuşabilir. Simpson'un kendisinin tam olarak suçlu olup olmadığını bilemediği -bir kez daha davanın gerçek zamanı söz konusu- noktada, "içtenlikle", Oidipus gibi, belki kendisinden başka biri olmayan katili bulmak için araştırmalara girişebilir.

Gelecek bile gerçek zaman olarak güven altına alınmış değildir *(2000 Yılı Olmayacak'da* ele aldığım aykırı önermenin anlamı buydu). Burada, Paul Virilio'nun, "En Son Kaza", "Kazaların Kazası", "Sanallık Kıyameti" başlıklı yazılarında dile getirdiği bakış açısını tartışmak yerinde olur: O, dünyamızın evriminin, daha doğrusu gerçek zaman içinde evrimleşememesinin bitiminde söz konusu kaza ve kıyameti sezinleyebilmektedir. Bununla birlikte, hiçbir şey bu kıyametten daha az

kesin değildir (heyhat, bu gerçeklik bile gözümüzden kaçıyor !). "En Son Kaza"yı hayal etmek demek son yanılsamasına yakalanmak demektir. Sanallığın sanal olduğunu unutmak demektir ve tanımı gereği, sanallığın kesin hükümranlığının ve onunla gelen kıyametin gerçeklik gücü kazanamayacağını unutmak demektir. Sanallığın ve gerçek zamanın kıyameti olmayacaktır, çünkü gerçek zaman, çizgisel zamanı, süreyi ve hatta bunların en uç sınıra kadar gelişim gösterebileceği boyutu bile yıkıp bitirir. Kaza'nın, büyüyen çizgisel işlevi yoktur ve süresinin dolması rastlantıya bağlıdır. Sanallığın gerçeği yakalamaya çalışırken ara ara oluşturduğu temel kesiklik ve bilgisayardaki işlemsel gerçek zamanda oluşan zaman daralması ve zamanın bir anlamda güçten düşmesi, mutlu bir rastlantı ki, soykırımının son süre bitimine karşı bizi koruyor. Sanallığın kurduğu sistem, herhangi bir sistem gibi, genişledikçe kendi olanaklarının koşullarını yıkmaya mahkûmdur.

O halde, gelecekte bir kıyamet vuku bulacak diye hayal etmemek gerekir, aynı şekilde, gerçekleşmesi olanaksız herhangi bir düşünceyi, yani bir ütopyayı da hayal etmemek gerekir: Bilgisayarın işlemsel gerçek zamanında ne bir kıyamet ne de bir ütopya vuku bulacaktır. Zamanın kendisi bunların olmasına yetmeyecektir.

Eğer sanallık devrimi varsa, o zaman ona anlamını bütünüyle vermek ve ondan kaçınmakta özgür olunsa bile onun bütün sonuçlarını kavramak gerekir. Sanallığın kıyameti olmasa da, pekâlâ kıyametin sanallığı vardır... (ve sanal olarak, biz, bunun içindeyiz, kıyametin içindeyiz: Gerçek dünyanın kırıp geçirildiğini her yerde ortaya çıkarmaktan başka bir şey değildir bu), o halde, bütün öteki kategoriler için de aynı şey geçerlidir. Yani toplum, politika, tarih ve hatta töre ve psikoloji için bile - *artık bundan böyle yalnızca sanal olay vardır.* Sanal olanın bir politikasını aramak, sanal olanın bir etiğini aramak vb yararsızdır, çünkü politikanın kendisi sanal olmuştur, etiğin kendisi sanal olmuştur. Hatta, teknikte bile: "Sanal teknolojiler"den söz ediliyor, ama gerçek olan şu ki, yalnızca sanal

teknikler vardır ve artık yalnızca onlar olacaktır. Oysa, düşüncenin ve zekânın bile yapay olduğu bir dünyada, yapaylığın düşüncesi olmayacaktır asla. İşte bu anlamda, Sanallığın bizi düşündüğünü söyleyebiliriz, tersini değil.

Sanallık hakkındaki bütün bu sorgulama, bugün, onu çevreleyen olağanüstü blöf sayesinde, daha fazla tehlikeli ve daha karmaşık kılınmıştır. Bilgi bombardımanı, reklama ve teknolojiye dayalı *forcing*, kitle iletişim araçları, aşırı hayranlık ya da panik, hepsi birden, sanallığın ve bunun etkilerinin bir tür toplu halüsinasyonuna katkıda bulunmaktadır. Windows 95, Internet, bilgi otoyolları -bütün bunlar söylemle ve fantasmayla peşinen önceden tüketilmiştir. Acaba bu, sanallığın etkilerini kısa devrede cereyan ettirme biçimi midir? Hem de bu etkileri hayal gücümüze yayarak? Ama biz bundan bile emin değiliz. Söz konusu blöf ve beyin yıkama bizzat sanallığın içinde yer almıyor mu? Bunun hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Yine camın anlaşılmaz gerçekliğine çarpan sineğin hikâyesi söz konusu sanki.

"Certitude does not exist" diyor New York'daki bir duvar yazısı. *"Are you sure?"*

6 Kasım 1995

Cinsel Yönden Bulaşıcı Bir Hastalık Olarak Cinsellik

Yeni-İngiltere'de, Dartmouth College'den uzak olmayan bir yerlerde, hâlâ Amerikan Protestan Mezhebi'nden olan köyler vardır. Bu tarikatın dinsel yasasına göre, cinsler itinalı bir biçimde birbirlerinden ayrı yaşarlar ve çoğalmazlar (dünya kötülüğe mahkûmdur ve hiçbir şey onu devam ettirmeye yaramaz, yapılacak tek şey kıyamette yargı gününü beklemektir). Oysa, Amerika'da, tüm diğerlerinde olduğu gibi, cinsel özgürlüğün en seçkin yerlerinden olan yanı başındaki kampüste, hemen hemen aynı durum söz konusu: Cinsler birbirlerine dokunmuyorlar, burun buruna gelmiyorlar, birbirlerini baştan çıkarmaya çalışmıyorlar. Bu gençler, bir ayrım ve belli bir yasak olmadığı halde, cinsel hırpalama ve onun yarattığı saplantı burcunda buluşuyorlar, tıpkı köylülerdeki benzer ayrımda olduğu gibi. AIDS takıntısı, kuşkusuz cinselliğin bu gönüllü sürgününde önemli bir rol oynuyor -üstelik bu tür olaylarda hiçbir zaman neden-sonuç ilişkisi yoktur: AIDS belki de olsa olsa ortaya çıkışından ve yaygınlaşmasından çok önce başlayan cinsel bir sevgisizliğin içine sürüklendiği karanlık yollardan biridir yalnızca. Öyle görünüyor ki, cinselliğin kendisi sorunsal kılınmış durumda -her cinsiyet, cinsel yönden bulaşıcı bir hastalıktan etkilendiğine göre hastalık bizzat cinsiyet oluyor.

AIDS'e yakalanmaktan korkuluyor, ama cinsiyete yakalanmaktan da korkuluyor, bir tutkuya, bir çekiciliğe, bir sorumluluğa veya benzeri herhangi bir şeye yakalanmaktan korkuluyor. Ve bu anlamda, cinsel olumsuz takınakların en derin kurbanı erkek cinsiyet. Cinsel oyundan geri duracak derecede, böyle bir riski üstüne ala ala bitap düşmüş, tarihsel olarak uzun bir süre cinsel güç rolünü üstlenmekten yorulmuş erkek cinsiyet. Feminizmin ve kadın özgürlüğünün erkeğin elinden aldığı bir şeydir bu, en azından hak olarak (aslına bakılırsa geniş ölçüde). Ama olaylar daha karmaşık, çünkü bu şekilde iğdişleştirilen ve kendi iktidarından yoksun

kılınan erkek cinsiyet ortadan silinmek ve kaybolmak fırsatını yakalamış -artık daha tehlikeli olmaya başlayan bir iktidarın erkeksi maskesini atarak.

Kadınların özgürleşme hareketindeki paradoksal zafer de burada zaten; bu zafer olması gerektiğinden çok başarıya ulaşmış ve kadını erkeğin zayıflığıyla (az ya da çok taktik ve savunma olarak) baş başa bırakmıştır. Bundan da garip bir durum ortaya çıkmaktadır. Artık erkeğin iktidarına karşı kadınların başkaldırısı değil, kadınların erkek cinsiyetin "iktidarsızlığına" karşı hınç duyması söz konusudur. Erkek cinsiyetin zayıflaması, bundan böyle herkesin gözünde başarısızlığa dönüşen bir cinsel özgürlüğün yarattığı düş kırıklığından kaynaklanan derin bir doyumsuzluğu besliyor -cinsel özgürlükse, çelişkili bir biçimde cinsel baskı fantasmasıyla kendisini ifade ediyor. Yani geleneksel feminizmden çok farklı bir olay. Kadın erkek tarafından yabancılaştırılmıyordur artık, ama erkek cinsiyetinden yoksun kılınmıştır, ötekine karşı temel yanılsamadan, yani aynı zamanda kendi yanılsamasından, arzusundan ve kadın olma ayrıcalığından yoksun kılınmıştır. Çocukların ebeveynlerine karşı nefretini uyandıran da aynı etkidir; ebeveynlik rolünü üstlenmek istemeyen ve ebeveyn sıfatıyla özgürleşmek ve üstlendikleri rolden kurtulmak için çocuklarının özgürleşmesini bahane sayan ebeveynlerdir bunlar. Aile düzeniyle ilişkilerini koparan çocukların şiddeti değil, çocuk olma statüsü ve çocukluk düşü ellerinden alınan çocukların nefreti söz konusudur burada. Özgürleşen insan, asla kendisine inanılan insan değildir. Erkek cinsiyete özgü bu zayıflığın biyolojik düzene dek yansıyan yankıları vardır. Yenilerde yapılan incelemeler, sperm akışında spermatazoit oranının, ama özellikle iktidar istencinin azaldığını göstermektedir: Erkekler yumurtalığı döllemek için hiç rekabete girmemektedirler. Artık yarış yoktur. Acaba onlar da mı sorumluluklardan korkmuşlardır? Böylesi bir gelişimde, görünürdeki cinsel dünyanınkine benzer şaşırtıcı bir olay var mıdır, rollerin zayıflığı ve kadın cinsiyetin caydırıcı terörü nerede egemen olmuştur?

Spermatazoitlerin çokluğu, cinsel baskının en basit bir biçimi olduğuna göre, baskıya karşı mücadelenin beklenilmedik bir etkisi midir bu?

Görünüşe rağmen, bu sevgisizliğin, bu cinsel caydırmanın, dinsel ya da törel kökenli yeni bir yasakla hiçbir ilişkisi yoktur. Bütün bu yasaklamaların ve yasakların kaldırılışının üzerinden epey zaman geçmiştir. Tecavüzün simgesi olan mor şeritlerle kampüsleri süsleyen kadınlar (tecavüze uğrayan ya da tecavüz edilmekle tehdit edilen ya da tecavüz edildiğini hayal eden her kadın, böylece apaçık bir biçimde suçun anısını yaşatır, aynı şey Amerika Birleşik Devletleri'nde Körfez Savaşı'na giden askerleri simgeleyen sarı şeritlerle olmuştu), hem kurban verici hem de saldırgan bir düzeni sırtlarında taşıyan bu kadınlar, kuşku yok ki genel ahlaka aykırı davranıştan acı çekmiyorlar. Bütün bunlar daha çok bir yasak özlemine -ya da bunun benzeri herhangi bir şeye- bağlı olabilir, bu da geleneklerin sanal olarak özgürleşmesine tepkedir, geleneksel sansürden (en azından hiçe sayma olanağı sağlamıştır bu sansür) daha tehlikeli olarak algılanan cinselliğin bayağılaşmasına tepkidir. İstenildiği gibi yorumlanması mümkün olan yasak talebi (bir kuralın, bir sınırın, bir zorunluluğun), kuşku yok ki, psikolojik ve politik açıdan, özgürleşme ve ilerleme açısından olumsuz anlamda olacaktır -ama bu talep, özgürleşme ve hatta özgürleşmenin gerçekleşmesi tehdidi altındaki cinsel işlev açısından, türün içgüdüsel bir savunması olarak ortaya çıkabilir.

Cinsel baskı, {bunun saplantısı ve AIDS saplantısı), cinsellik kaygısını diriltmek için türün kurnazlığı ve özellikle arzuyu (hem erkeğin hem kendisinin) diriltmek için kadının bir kurnazlığı olarak mı kendini gösteriyor? Cinselliği, sonucu olmayan bir sekanstan başka bir şeye dönüştürmek için çok sıradan bir strateji bu (ama AIDS durumunda da kaçınılmaz bir strateji); gebeliği önleyici durumlarda da bugün yapılan budur, sonuçta "erotik bir antropi" (Sloterdijk) yönünde yol alan bütün cinsel özgürlük biçimleridir bunlar.

Çünkü, geleneksel bir düzen içinde özgürlük değerinde, hiçe sayma değerinde olan şeyler (doğum önleme gibi), gittikçe eşeysiz bir üreme yönünde yol alan bir dünyada anlam değiştiriyor. Üremesi olmayan bir cinsellik, cinselliği olmayan bir üremeye açılır ve seçim özgürlüğü dediğimiz şey, tam anlamıyla, sistemin bütün üreme biçimleri üzerinde gitgide büyüyen bir etkiye dönüşür.

Böylece, özgürleşme amaçlı şiddetin arkasından gelen düş kırıklığının yarattığı nefret ve bütün yasakların kesinliği olmayan bir biçimde ortadan kaldırılmasının ardından gelen yasak talebi karşısında, bir tür duygusal, ailevi, siyasal, törel revizyonizm olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır ve bu revizyonizm bugün her yerde zafer kazanmış durumdadır -XX. yüzyıldaki tüm özgürleşmelerin tersine bir zincirden boşanmışlık özelliğindedir ve pişmanlık olduğu kadar cinsel durgunluk olarak da yorumlanabilir. Oysa bir zamanlar, özgürlük, arzu, zevk, aşk cinsel açıdan birbirine bulaşabilir özellikteyken, bugün, öyle görünüyor ki bunların yerini nefret, düş kırıklığı, güvensizlik ve cinsiyetlerin birbirlerine karşı hıncı alıyor. Bu baskı polemiğinin arkasında, Marcuse'ün sözünü ettiği, -ona göre, yasakların ve cinsel duyguları baskı altına almanın ortadan kalkması yeni bir baskı ve denetim sistemine girmektedir- "baskı altına alıcı aşağılamanın" sonraki bir biçimi var. Bize göre ise, daha çok 'baskı altında tutucu bir yeniden yüceltme" söz konusudur ve bu, doğrudan, törel, en azından dinsel entegrizme, şöyle ya da böyle her durumda, tecavüz ve hırpalama fantasmaları arkasındaki cinsel bir korumacılığa götürmektedir, artık erkek cinsiyete göre cinsellik, sadece tecavüz fantasmasında etkisini göstermeyen yitik bir işlev olduğu saplantısına dönüşür -dişi cinsiyete göre ise, bir şantaj aracına dönüşür. Bütün bunlar öznel olarak ve toplu olarak yaşadığımız şeylerdir: Belki yalnızca bir ilerleme ve özgürleşme yanılsaması olan şeyden sonra acı veren bir geçiş evresi. Ama biz, türün amaçlarının ne olduğunu asla bilmiyoruz (olup olmadığını bile). Hayvan türlerinin davranışları cinsel birikme biçiminde kendini gösterir ve

hayvanlar, kriz, açlık, nüfus fazlalığı gibi durumlarda otomatik olarak kısır kalırlar. Bizler de belki, sonuç olarak, türün, temelde, bunaltıcı ve insancıl olmayan kendi tarihi boyunca, kendisine yabancı olan bir bolluk çokluk, özgürleşme, rahat yaşama, *boşalma* durumuna benzer davranışlarla hareket ediyoruz ve bunu her tür öznel inancın ve her tür ideolojinin dışında kalarak yapıyoruz. Cinsel baskı sorununa ilişkin olan nefret, acaba pahalıya mal olan ve bugün karşılığı yeni bir gönüllü tutsaklık olan, bir özgürlüğün, bir bireyselliğin, bir arzunun dile getirilişinin doğurduğu pişmanlık mıdır yalnızca? Tutsaklık da cinsel yönden bulaşıcı bir hastalığa dönüşebilir mi?

4 Aralık 1995

Ateş Ülkesi-New York

Felaketler ülkesi, diye söylenir. Sanki yeni bir felaket ormanları yakıp kavurmuş. Fırtınaya tutulmuş gemi parçaları. Göçmen mezarlıkları (niçin bu kadar çok Yugoslav?), denizci mezarlıkları. Ama bugün bir başka felaket, tümüyle anakronik bir modernliğin getirdiği felaket var -western modernliği bu, karmakarışık ve tutarsız: Beton, toz, *duty free*, müzik setleri, petrol ve bilişim sistemi ve gereksiz bir trafiğin onca hayhuyu, sanki dünyanın öbür ucundaki sessizliği yok etmek şartmış gibi. Burada, insanlık dışı olan her şey doğal perişanlığı içinde yüce duruyor -insancıl olan her şey ise tiksindirici, işte uygarlığın kalıntısı.

Modern insanın kendisini gerçek anlamda bir kalıntı gibi görmesinde bir adalet var, Kızılderilileri bir kalıntıya dönüştürmesi de aynı şey. Cellatlarla kurbanların yazgısını eşit kılan üstün bir adalet bu. Ne adları ne de kıyıma uğrayacak kadar işledikleri suçlar hakkında bir şeyler bilinen Ateş Ülkesi'nin gerçek yurttaşları olan Kızılderililerin en yakın kardeşleri ise, bu cehennemlik varlıklar, suçlular, fotoğrafları müzeyi süsleyen eski Ushuaia zindanındaki tutuklulardır. Ne adı, ne suçu, ne başına gelenler, ne de ölüm tarihi hakkında hiçbir şey bilinmeyen bu zindandan olağanüstü bir fotoğraf kalmış geriye -o olağanüstü güzel fotoğraf, kusursuz meçhul tutuklunun fotoğrafı. Ya da Radowitzski'nin fotoğrafı, hani şu Buenos Aires'li polis şefini, meşhur Falcon'u havaya uçurup kaçmayı başaran, sonra yeniden yakalanan, intihara teşebbüs eden ve günlerini sürgünde geçirmek üzere yirmi yıl sonra bağışlanan anarşist.

Suçluların ve Kızılderililerin karşısında da, Aziz François de Sales'in yandaşı misyonerler var, bu bahtsız toprağın yardımsever asalakları, tıpkı likenlerin nothofagus ormanlarını sarması ve istila ederek onları yutar hücreleriyle yutması gibi, buraları Hıristiyanlaştırmışlardı.

Her tarafta hiçlik, çöl, kupkuru ufuk, sonsuz görüntüler. Gerçeği söylemek gerekirse, burada ne doğa ne de kültür var, ikisi de vahşice birbirini inkâr ediyor -rüzgârın, kurum rengindeki gökyüzünün, Inutile koyunun hiçliğinde, manzara-doğa inkâr edilmiş, kentlerin hiçliğinde de kültür inkâr edilmiş (ama burada başka ne olabilirdi ki, kendi dillerinde sonunda "yabancılar" diye adlandırılanların soyu tüketildikten sonra). Coğrafi uzaklık, ikisi arasındaki kontrastı belirginleştiriyor, ama kültür ve doğanın böylesi bir uygunsuz biraradalığına gerçeküstücü bile bir anlam vermeden. Özgün bir dünya keşfedilmiyor burada, insan türünün yok edercesine ve acımasızsa her şeye nasıl el koyduğu keşfediliyor.

Dünyanın öteki ucu fantasması. Burada insan, dünyanın bitirildiğini ve geri kalan kısımdan göbek bağının kesildiğini sanıyor. Hiç de değil. Yok etmeye çalışılan öteki dünya daha yaşıyor, sizin önünüzde, gerçek zamanıyla -bu gerçek dışı ve zaman dışı toprak üzerinde yaşıyor. Paris'te sabah yayımlanan bir makalenin faksı alınıyor burada. Öyleyse dünyanın sonu yok. Ya da her yer dünyanın öbür ucu. Nasıl her yerdeysek, aynı zamanda da uç sınırlardayız. Kendi sonunun ötesinde, kendimiz uç bir fenomen oluyoruz. Hani dünyanın öbür ucu fantasması diyorduk ya, bunun nedeni yaşanılan toprağın bir uç sınırı olmasından -toprak, olası bir sonun ve düşüncenin uç sınırının simgesi. Bu toprağın bir küre olup olmadığı doğrulan-malıdır, anlatılanların aksine, berbat bir eğriliği yoktur onun.

Alakaluflar dünyanın öbür ucunda olduklarını bilmiyorlardı. Onlar oradaydılar, başka hiçbir yerde değil -bu bizim asla olamayacağımız bir şeydir. Denizciler, maceraperestler, misyonerler için de son değildi burası: Onlar kendilerininkiyle benzerliği olmayan, ama boy ölçüşebilecekleri bir dünya, yeni bir sınır keşfediyorlardı. Biz bugün buraya dünyanın öbür ucu imgelemiyle geliyoruz yalnızca, ancak uzay seyahati bu düşünceye son vermiştir artık. Ve bu Ateş Ülkesi insanları hiçbir zaman ateşlerinden ayrılmazken (onu her yere götürüyorlardı, hatta küçük kayıklarıyla kor

kömür halindeyken bile), bizim kaygımız yapay soğuğumuzu her yere, hatta en soğuk iklimlere bile taşıyabilmek.

Ateş Ülkesi'den sonra New York. Dünyanın öbür ucundan sonra, dünyanın merkezi. Çift sınır: Bir yanda Dünya'nın eğrisinin son bulduğu sınır, öbür yanda da insanların tekniklerinin ve düşey pozisyonlarının en ileri gittiği sınır. Ama her biri bir başka gezegende olduğu izlenimini veriyor insana. Ateş Ülkesi'nde zamanın arkeolojik hareketsizliği, derinliği söz konusu, New York'ta ise zamanın yüzeysel olarak hız kazanması -ama her ikisi de zaman dışı olma özelliğine sahip. Ve eğer orada, Güney Yarımküre'de, güneş öğleyin kuzeye geçiyorsa (ki bu bir Batılı için olağanüstüdür), aynı güneşin New York'ta doğması ve batması da o kadar tuhaftır, ki yıldız konusu kendisininki kadar başka bir yörüngede de farksız gözükür.

Manhattan burnundayken, Battery Park ile ve Staten Island'a doğru feribotla giderken, insan kendini Ateş Ülkesi'nin en uç burnunda, Beagle Kanalı'nın kıyısında sanır. Sabah New York'ta, insan temel bir enerjiye sahip olduğu, ilkel bir sahnede yaşadığı izlenimi içindedir, aynı izlenim dünyanın herhangi bir sabahında da edinilir. Tüketilen enerji, başka bir yerde, yorgunluk, eskimişlik, işten dolayı tükenmişlik izlenimi verir -burada ise, tersine, enerji hiper-aktiviteyle yenileniyor. Bu tükenmezlik izlenimini sadece doğal enerjiler verir. Burada, New York'a sürekli bir antisiklon basınç özelliğini kazandıran yapay enerjidir, yüksek gerilimdir.

İlkel sahne, ilkel toplum -belki. Ama Patagonya'dan Broadway'e ve Times Square'a geçildiği zaman, insan ırkının çoğalması sizi ürkütür yalnızca. Kendimizi Ishi gibi hissederiz, hani antropologlar tarafından ırkının yalnızlığından çekilip koparılan ve San Francisco'nun kalabalığına fırlatılan son Kızılderili gibi. Ishi, bu kadar kalabalık insanı aynı anda birarada görünce şaşkınlığa uğrar (çünkü otuz kırk kişiden fazla bir kalabalık görmemiştir o hiç), ölülerle canlıların aynı anda birarada

bulunduklarını düşünür. Çünkü tanrıların bu kadar varlığa bakabileceğine ihtimal vermez. Bir canlıya karşılık on ölü diye düşünür ve oran fena değildir. İlkel ormanda da böyle olmuştur, örneğin Ateş Ülkesi'nde, bir canlı ağaç, on ölü ağaca karşılıktır. Bundan da şu sonuç çıkmaktadır: Metropollerin karmakarışıklığında, on insandan dokuzu yaşayan ölüdür, yani hortlaktır. Onların fiziki görünüşü yanıltıcıdır. Çünkü insan denilen varlıkların istenilmeyen biraradalığı dışında birbirleriyle fiziksel ilişkisi yoktur, kitle iletişiminden başka insani ilişkisi yoktur -bunlar gerçekten sanal ölüler ya da hayaletlerdir. Sadece birkaç yüz kadarı, birkaç bini belki aralarında gizli bir ilişki kurarlar, bu da hareketsiz sonsuz insan kromozomlarında tek canlı simgesel zincirdir.

Sokaklardaki milyonlarca insanın, dünyanın merkezinde bulunmaktan ve göz alıcı olduğu kadar da işe yaramaz bir dağınıklık içinde her yönde gidip gelmekten başka yapacak işleri yok gibidir. New York'u yararsız ve garip biçimiyle yaşatmaktan başka yapacak işleri yoktur onların. Her an acelesi olan, kesin kararlı ve yarını olmayan bir kenttir bu -aynı zamanda da demokratik olarak bir şeyleri temsil etme biçiminden çok uzak bir kent. New York'ta, insanlar, yalnızca kendilerini temsil ederler, toplumun geri kalan kısmını değil. Kent yalnızca kendini temsil eder, Amerika'nın geri kalan kısmını değil. Ona dünya çapında nam kazandıran özelliği de budur. Dedektör aleti gibi büyüleyici etkiyi bulup çıkaran bu kentin çekiciliği, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nin geri kalan kısmını değil, aynı zamanda dünyanın geri kalan kısmını koskocaman bir taşraya dönüştürmüş olmasıdır. (Ama böyle olması, taşranın çekiciliğinden hiçbir şey çalmaz.)

Burada ne toplumsal bağ vardır, ne ortak duygusallık, ne de geleceğe ve geçmişe yönelik sorumluluk vardır. New York'ta insanlar üremiyor, üremek için yaratılmış bir kent değil burası. Her şey ortada boy gösteriyor, nokta, hepsi bu. Bu nedenle felaket önsezisi her yerde mevcut, ama bu coşkulu bir önseziş. Orada, toprağın sınırlarında, Antarktika

ıssızlıklarında, çağların ötesinden gelen dokunaklı doğal bir felaket ve yakın tarihten gelen kıyım duygusu hüküm sürüyor. Rüzgârın, soğuk havanın ve leşçi insanların, geçmiş zamanın bitkinliğinin, hâlâ süren bir yıkımın kırıp geçirdiği bir evren bu. Ateş Ülkesi yerlilerinin, vaktiyle tanrıları varken, kendi tanrılarına okudukları bir lanet -tanrıların merhametsiz bir evrene yerleşmesi ve birbirlerine karşı merhametsiz davranan insan biçiminde gaipten ilkel güçler yaratması zordur.

İnsanın New York'ta felaket duygusu içinde bulunması çok farklı bir şey. Hayati bir felaket duygusu bu, ancak aşırılık ve israfla son bulabilecek bir şeylerin vereceği bir duygu. Şimdiki zamana eli kulağında olurcasına hissedilen bir yakınlık var burada, bir başka deyişle, yakın geleceğin tükenmesi, geleceğe ilişkin her tür enerjinin tükenmesi söz konusu, ancak bu tükenme, tek bir an içinde, mutlak bir şimdiki zaman içinde sarmalanmış durumda.

Bunu söylerken, kuşkusuz enerji üstüne saf bir görüşümüz de var. Antropik bir görüş bu, oysa enerji, yani Patagonya'da esen rüzgârın bin yıllık enerjisi ya da insanın ürettiği mekaniklerin enerjisi, kuşkusuz tükenmez bir enerjidir.

1 Ocak 1996

Küresel Borç ve Paralel Evrenler

Times Square'da Amerika'nın kamu borcu elektronik panoda ilan edildi -milyarlarca dolar gibi astronomik bir rakam bu ve saniyede 20 000 dolarlık artış ritmiyle inanılmaz bir şey. Bir diğer yanda, Beaubourg'da bizi 2000 yılına taşıyacak milyonlarca saniye, elektronik panoda sayılıyor. Biri zamanla ilgili olup düzenli bir biçimde azalıyor, öbürü parayla ilgili olup baş döndürücü bir biçimde yükseliyor. Biri, ikinci sıfıra doğru uzanan geri sayım. Öbürü ise tam tersi sonsuz sayıya doğru uzanıyor -her ikisi de, en azından insan imgeleminde bir felaket yaratıyor: Beaubourg örneğinde zamanın tükendiğini gösteren felaket, Amerika örneğinde ise borcun artarak üstel duruma geçiş felaketi ve dünya çapında finansal bir çöküş felaketi.

Aslında, bu borç hiçbir zaman ödenmeyecek. Hiçbir borç ödenmeyecek. Hiçbir zaman kesin hesaplama yapılmayacak Eğer bir de zaman hesabımıza yazılırsa, olmayan sermayeler her tür muhasebenin ötesinde tutulacak. Eğer Amerika Birleşik Devletleri daha şimdiden yeni ödemeyle ilişkisini sanal olarak kesmişse, akabinde bunun hiçbir sonucu olmayacaktır. -Bu sanal hileli iflas için Kıyamet günü yargısı verilmeyecektir. Artık bir göndergeye, göndergesel bir dünyaya göre değerlendirilebilecek bir şey olmadığına göre, her tür sorumluluktan sıyrılmak için üstel duruma ya da sanal duruma geçmek yeterli olacak.

Bu göndergesel evrenin kaybolması tümüyle yeni bir durum. İnsan Broadway'deki elektronik ilan panosuna şöyle bir baktığında, kendisini stratosferde uçuyor sanır, hem de kozmosta uzaklaşan bir galaksiden ışık yılı uzaklıkta ve bir yeryüzü uydusunun hızını anımsatan borç özgürlüğünün son hızıyla. Asıl mesele de şudur: Borç, kendisine ait bir yörüngede hareket eder, yani her tür ekonomik olağanlıklardan kurtarılmış, paralel bir evrende gelişim gösteren, süratle yol almaları nedeniyle,

üretimin, değerin ve kullanımın beylik evrenine yeniden takılıp kalmaktan kurtulmuş sermayelerin yörüngesinde. Yörüngeyle ilişkisi bile olmayan bir evren bu: Yörünge dışı, ekseni değişmiş, merkezden uzak bir evren. Bizimkiyle buluşması çok zayıf bir olasılık.

İşte bu nedenle, bundan böyle hiçbir borç ödenmeyecektir. Bu borç olsa olsa daha ucuz olarak geri satın alınabilir ve sonra bir borç piyasasına aktarılabilir -bunun adı da kamu borcudur, ulusal borçtur, küresel borçtur-, böylece, bu borç da bir değiş-tokuş değerine bürünür. Borcun olası bir vadesi yoktur ve ona paha biçilmez değerini veren de bu özelliğidir. Çünkü bu şekilde askıda bırakıldığı haliyle, zamana karşı tek sigortamızdır. Zamanın tükenmesi anlamına gelen geriye saymanın tersine, durmaksızın sonradan yapılan borç, bize, bizzat zamanın tükenmez olduğu güvencesini sağlamaktadır. Oysa, geleceğin gerçek zamanlı olarak kendini tükettiği bir sırada, zamana karşı böyle bir sigortaya çok ihtiyacımız var. Borcu aklamak, hesapları temizlemek, üçüncü dünyanın borçlarını silmek gibi şeyleri düşünmeyin hiç! Biz ancak borcun dengesizliğiyle, yayılmasıyla, vermiş olduğu sonsuz olma sözüyle ayakta duruyoruz. Küresel borçmuş, gezegensel borçmuş, geleneksel borç senedi ve kredi deyimleriyle söylemek gerekirse bunların hiçbir anlamı yoktur. Buna karşılık borç, bizim toplu olarak gerçek alacağımızdır -aynen şahısların, şirketlerin, birbirlerine karşı gıyaben tahsis ettikleri simgesel alacak gibi. Sanal olarak iflasa uğramalarından dolayı her biri ötekine tahsis edilir (bankalar bile), bu, suç ortaklarının suçlarından dolayı suçlu olmasına benzer. Daha şimdiden, küresel çapta birikmiş bir borcun ödenmesi elde bulunan kaynakların sınırını aştığına göre, herkes, kefareti ödenmeyen, zaman aşımına uğramayan bir borcun himayesinde, birbiri için varolma güvencesi altındadır: Bu da demektir ki, uygarlaşmış insanlık, taksitli bir yazgıya bağlanmıştır. Aynı şekilde, gezegenin yok edilmesi sınırını aşan nükleer silah fazlalığının, insanlığın tamamını bir tehdit ve caydırma yazgısına bağlamaktan başka bir anlamı yoktur.

Bu durumda, Amerikalıların borçlarını niçin bu kadar görkemli bir biçimde açıkladıkları anlaşılıyor. Girişim, Devlet ve onun yönetimi için utanç konusu gibi kabul ediliyor ve pek yakında mali ve kamusal bir yıkım olabileceği konusunda yurttaşlar uyarılmış sayılıyor. Ama rakamların sınırı aşma özelliğinde olması, bunun tüm anlamını ortadan kaldırmaktadır. Sonuçta, sadece akıl almaz kocaman bir reklam söz konusudur ve zaten, ışıklı billboard, tavanı geçen parlak bir borsa yükselişi havasına girmiştir. Halk büyülenmiş biçimde, uluslararası bir dans gösterisini seyreder gibi seyretmektedir onu (Oysa Beaubourg'da, halk geri sayan ışıklı levhanın önünde, yüzyılın sonunun nasıl geçtiğini görmek için toplanmıştır). Bu esnada, halk, son saniyeye kadar uçağının içindeki video devresinden uçağının yere çakılışını ve parçalanışını izleyen Tupolev deneme pilotunun içinde bulunduğu durumla aynı durumdadır. Bu pilot, ölmeden önce görüntüsünü izlemek için son bir harekette bulunabilecek mi acaba? Hayatının son anlarını sanal gerçeklikte yaşayacağını aklından geçirebilir miydi ki? Acaba görüntü insandan sonra da mı yaşıyor, bu ola ola bir saniye bölünmesi miydi ya da tam tersi mi? Acaba sanal gerçeklik, gerçek dünyanın felaketinden sonra mı yaşamaya devam ediyor?

Bizim gerçek yapay uydularımız, uluslararası borçtur, dalgalanan sermayelerdir ve yörüngesel devriyeleriyle Dünya'yı kuşatan nükleer silahlardır. Salt insan kaynaklı yapay ürün olup, yıldızlarınkini anımsatan bir hareketlilik ve anlık bir başka şeye çevrilebilirlik özelliğine sahip bu uydular, sonunda, Stock Exchange'den, bankalardan ve silolardan daha mükemmel olan gerçek mekânlarını, yani yapay güneşler gibi doğdukları ve battıkları yörüngeyi bulmuşlardır.

Üstel gelişme durumundaki bu paralel evrenlerin kıdem bakımından en yüksek olanı Internet ve uluslararası bilgisayar ağlarıdır. Her gün, orada, gerçek zamanlı olarak, milyonlarca insan ve milyarlarca işlem biçiminde, önüne geçilmez bir enformasyon büyümesi, bir enformasyon uru görünmektedir; bu ur öyle bir şekilde büyümektedir ki, artık sahip

olduğumuz bilgilerin herhangi bir biçimde enformasyonla bütünleşmesi gibi bir durum yoktur. Daha şimdiden, bu sonsuz potansiyelin hiçbir zaman geri satın alınamayacağı söylenebilir, çünkü onun nasıl kullanılacağı ve nihai amacı asla belli değildir. Bu durum tamamıyla borca benzemektedir: *Enformasyon da borç kadar kefareti ödenemez bir şeydir.* Tabii, ödeyip asla kurtulamayacağımız anlamında. Zaten, verilerin stoklanması, enformasyonun birikimi ve küresel dolaşımı, affedilmesi olanaksız bir borcun oradan buradan derlenerek toparlanmasına benzer' tümüyle. Böyle bir durumda, hızla yaygınlaşan enformasyonun, bireyin ve genelde türün ihtiyaç ve yapabilme gücünün sınırlarını aştığına göre, insanlığın bütününü aynı beyinsel otomatizm ve zihinsel az gelişmişlik yazgısına bağlamaktan başka işlevi yoktur. Çünkü şurası apaçık ortadadır ki, eğer belli bir bilgi dozu bilgisizliğimizi azaltıyorsa, yoğun bir yapay zekâ dozu da, doğal zekâmızın yetersiz olduğunu bize inandırır ve bizi bu yetersizlikle baş başa bırakır. Bir insandaki en kötü şey, fazla şey bilmesi ve bildiklerinden daha aşağı düzeyde olmasıdır. Sorumluluk ve heyecana bağlı yetenek için de aynı şey söz konusudur: Medyanın, sürekli bir biçimde, şiddet, mutsuzluk, felaket üzerinde ısrarla durması, insanlar arasındaki azıcık ortak dayanışmayı yüceltmek yerine, durmadan gerçek acizliğimizi ortaya koymakta ve bizi panik ve vicdan azabına garketmektedir.

Bütün bu paralel evrenler, özerk ve üstel bir mantıkla ele alındığında, her biri birer saatli bombadır. Nükleer söz konusu olduğunda bu kesindir, ama aynı şey, borç ve dalgalanan sermayeler için de gerçektir. Bu evrenlerin kendi evrenimize en ufak bir baskını, yörüngelerinin kendi yörüngemizle en ufak bir çakışması, değiş-tokuşlarımızın ve ekonomimizin nazik dengesini ivedi biçimde bozabilir. Enformasyonun topyekûn özgürleştirilmesi durumunda da aynı şey olacaktır ve biz o zaman, yoğunluğunu yitirmiş bir sanal gerçekliğin içinde umutsuzca moleküllerini arayan özgür radikallere benzeriz.

Aklın yolu, kuşkusuz bu evrenleri kendi evrenimizle, homojen dünyada bütünleştirmemizi isterdi, isterdi ki nükleer üretim barışçıl kullanımlı olsun, bütün borçlar aklansın, dalgalanarak yükselen bütün sermayeler toplumsal zenginliğe adansın, her enformasyon, bilgiyi hedef alsın. Ama böyle olması durumunda da tehlikeli bir ütopya söz konusu olurdu. Bu evrenler paralel evrenler olarak kalsın ve askıya alınmış tehditleri, dışmerkezli olma özellikleri bizi korusun. Çünkü bu evrenler paralel ve dışmerkezli olmalarına karşın, yine de bizim evrenlerimizdir, onları, kendimizin de anlayamayacağı bir düzeyde bu şekilde, aşkınlığa eşdeğer bir şey gibi somutlaştıran biziz, onları bir tür felaketli bir imgelem olarak bir yörüngeye oturtan da biziz. Ama belki de böylesi iyidir. Çünkü bir zamanlar, toplumlarımızın bütünleşmesini ilerleme düşü sağlarken, bu bütünleşmeyi bugün felaket düşü sağlıyor.

15 Ocak 1996

Yolsuzlukların Aynası

Kamu malının kötüye kullanılmasıyla ilgili suçun değiştirilmesine ilişkin bir yasa önerisi (gerçek anlamda, gizlenen bir aftı bu) az kalsın Meclis'ten geçecekti ve hiç kuşku duymayalım, bu ya da başka bir biçimiyle bir gün geçecek. Yenilerde, Pelat Olayı dava konusu yapılmadan rafa kaldırıldı. Şöyle ya da böyle, bugün kibarca kamu malının kötüye kullanılması diye adlandırdığımız şey, çoğu kez, neredeyse uyuşturucudan kazanılan para kadar haksız sağlanan mal ve kazancın hesaba dökülmesiyle ilgilidir. Gerçekten de, yolsuzluk zincirinin nerede başladığı ve nerede durduğu anlaşılmamaktadır. Futbol maçlarına hile karıştırarak kaynakları aşıran Tapie'nin ahlaksız olduğu söylenebilir, ama Tapie'nin kasasını cömertçe dolduran Credit Lyonnais de onun kadar ahlaksız değil midir acaba (Zaten Tapie de, kendini aklamak için bu bankayı eleştirmekten geri kalmamıştı)? Aynı Credit Lyonnais tarafından güvenilir olmayan şirketlere onca para akıtılması, başka birçok banka ve finans kurumu ile karşılaştırıldığında, bu da gerçek anlamda para aşırma ya da kamu malının kötü amaçlı kullanılması değil midir? Hiç kimse, yasaların eline düşmemek için bu rezaleti açığa vurmuyor. Ama pekâlâ biliniyor ki, "yasal" hile, yasal olmayan hileden çok daha saygın bir iştir -bu da, gerçek yolsuzluğun saklanması ve yönünün değiştirilmesi biçiminde kendince işleyiş kuralları olan anti-yolsuzluk girişimlerini göreceleştiriyor ve bir şekilde gülünçleştiriyor.

Yolsuzluğun köklerini araştırmanın sonu gelmez. Yolsuzluk sonsuzdur, toplumsal mekanizmayla eştözlüdür. Ama ona karşı yapılacak bir mücadele, en azından, onun hayaletsi görünümünü ortaya koyacak ve nasıl olduğunu sergileyecektir. Oysa yolsuzluk gösterisinin demokraside yaşamsal bir işlevi vardır: Eğlendirir, eğitir, arındırır. Derin acı uyandırmaz, aksi halde isyan sürekli homurdanmaya başlayacaktır. Yolsuzluk, temelde,

toplu bir hoşnutsuzluk da uyandırmaz, izi birçok yerde yansıyan af yasası (milletvekillerinin cömertçe kendilerine hak gördükleri söz konusu yasanın yankısı örnektir buna) yolsuzluğa gerçek bir davet niteliğindedir ve bu yasa, demokratik kamuoyundan beklenilen bir yuhalama tepkisi de almamıştır.

Çünkü temelde, hiç kimse demokrasiye inanmıyor. Herkes, belli belirsiz bir biçimde, herhangi bir sistemin kendi ilkelerini inkâr ederek çalıştığını biliyor. Ve ilkelerden vazgeçme, toplumdaki gizli, ahlakdışı oynanan oyun kuralıyla ilgili utanç verici bir uzlaşımı güçlendiriyor. Demokrasilerdeki yolsuzluk, temelinde, geçmişteki toplumların kuralı olan ayrıcalığın yeni koşullara uydurulmasıdır yalnızca, ancak bu ayrıcalık, yasadışı bir ayrıcalığa dönüşmüştür, bu da onun cazibesini daha da artırmıştır.

Böylece yolsuzluk yaşamsal bir işlev kazanmıştır. Bütün bir toplumun gizil bir mekanizması olarak, politik güç olarak, kamu hizmeti olarak.

ARC'ın öyküsündeki her şey rezalet niteliğinde ve isyan ettiricidir, ama milyonlarca insanın, hayırseverce ve medyatik herhangi bir istek üzerine vermeye hazır olması da bir rezalet değil midir? Sorumlulardan, bu kadar kolayca bir araya getirilmiş kaynakları titiz bir biçimde kullanmalarını nasıl isteyebiliriz? Bunun tersi şaşırtıcı olurdu. Zaten dolandırıcılık, aldatılmış kurbanların aynı temiz yüreklilikle vermeye devam etmelerine engel olmaz -bu kendiliğinden ya da parlak yankılar yaratacak biçimde düzenlenen bir uşaklıktır, ama bunda sorumluluğun bir payı yok mudur? İnsanların temelde istediği şey, kendilerine verme fırsatı tanınmasıdır, tıpkı oy verme fırsatı tanınması ya da bir *reality show* programında konuşma fırsatı tanınması gibi. Hem kendilerini tatmin edenler, hem de onlardan yararlananlar, sonuçta, gerçek bir kamu görevini yerine getirmektedirler. Şöyle ya da böyle, önce özel amaçlarından saptırılan, daha sonra da kanser dolandırıcıları tarafından kamusal

amaçlarından saptırılan para, hep aynı yazgıya, har vurup harman savrulma yazgısına maruz kalıyor -bu haliyle, piyango ve şans oyunlarında gözden çıkarılan paraya benziyor bu.

Devlet, her türlü oyunda bu formülü işleten son kurum değildir. İşe yaramaz (yani ahlakdışı) bir oyunda ya da kumarda boşa harcanan inanılmaz miktarlar, bankalar ya da şirketler tarafından politikacıların yararına kullanılan miktarlardan çok mu farklıdır ya da tüm bunlar, kanser araştırmalarından sorumlu bürokratların parayı israf ve reklam amaçlı kullanmasından çok mu farklıdır? Oysa yurttaş, "özel mülkiyet malını kötüye kullanmak", kendi parasını ahlaksızca kullanmaktan dolayı cezalandırılmamıştır. Devletin kazanç sağlamak için piyango ve şans oyunlarını desteklediği söylenecektir. Ama aynı zamanda şu da söylenebilir: Banka şirketlerinin hileli emlak operasyonlarında giriştikleri üzücü serüven zaman içinde binlerce iş yaratmıştır: Bu da önceliğin önceliği gibi bir durum sergilemiyor mu?

Aslına bakılırsa, çıkar, fayda gibi sözcükler hiçbir zaman tarihin anahtar sözcükleri değildir. Parayı ahlaksal açıdan değerli kılmak, gelirleri törel olarak yükseltmek, bir toplumun birincil işlevi olmamıştır hiçbir zaman, bu demokrasilerimizin sözümona bir ülküsü olmuş olsa bile. Para, sonuçta, her yerde ve her zaman, lanetli, ahlakdışı ve kötülüğün kaynağı olarak görülür; birincil işlev, bu lanetli payı işletmek, kumarla, israfla, aşırıp çalmayla, yolsuzlukla onu geçersiz kılmak ve aklamaktır, parayı ahlakdışı kullanarak yok etmek, kötüyü kötüyle yok etmek işlevidir. Bu kötülüğün stratejisidir, bir toplumun simgesel dengesini koruyan kötülük politikasıdır. Bunda bir kötülük gören utansın. Nasıl ki borcun yeniden dengelenmesi düşünülemezse (aynı ideal kredi anlayışına ve paranın iyi amaçlı kullanımına göre), boşuna harcanan paranın "ekonomik açıdan" düzgün bir biçimde toplumsal dağıtımı da düşünülemez. Tıpkı borç gibi, bu para da ne geri alınabilir ne de toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına aktarılabilir. Çünkü, -ve bu en arkaik toplumlar kadar en modern toplumlar

için de geçerlidir- para, her toplumsal ilişkiyi temelden tehdit etmektedir. O halde tek çözüm, parayı "aklamaktır" ve bunun için de onu boşuna harcamak ya da onu mutlak surette olabildiğince çabuk piyasada dolaştırmaktır -yani lanetli payı yörüngeye yerleştirmektir. Bireylerin kendilerine düşen çok küçük paylarıyla yaptıkları da budur, yolsuzluk şebekeleri bunu çok daha büyük çapta yaparlar.

Kaynakları rasyonel biçimde dağıtma düşüncesi, deneyimlerin gösterdiği gibi, uygulamada olanaksız olmasının yanında tehlikeli bir ideolojidir de. Bu düşünce, amaç ve olanakları birbirine karıştırmaktadır. Paranın bir olanak olduğuna ve onun yararlı amaçlar için geri satın alınabileceğine inanmaktadır. Bu hoş bir yanılsamadır. Para bir aracıdır, araç değildir ve kendi amaçları doğrultusunda büyüyen bir aracının sahip olduğu bütün güce sahiptir. "Aydınlanmış" bilinçler, paranın, Rousseau'nun çizdiği insanda olduğu gibi, eğer kötülüğe doğru yöneltilmemişse, doğal olarak iyi olacağını düşünürler. Ama durum bunun tersidir: Para, kötülüğün ilkelerine bağlıdır, kullanılış amacında kötülüğün hesabına çalışır; paranın iyiliğe doğru yol alması için, ustaca başka yönlere saptırılması gerekir. Bu, Freud'a göre, temel tutkusu nefret olan ve nefret olarak kalan insan için de geçerlidir -çünkü nefret, insanları, sevgiden çok daha güçlü bir biçimde birbirlerine bağlar ve sevgi söz konusu olduğunda, sadece istisnai ve nazik durumlarda biçim değiştirir. "İyi niyetli" insanların bu yanılgısı, toplumların siyasal yönetiminde kaçınılmazdır, çünkü aynı yanılgı, kötülüğün ilkesini ve oyun kuralımız olan bu sapkın ekonominin ilkesini bilememesinden dolayı, ara vermeksizin kötülüğü devam ettirir.

Eğer biz bu kötülük politikasının çizdiği yoldan gidersek, yani yolsuzluğun ironik kanallarını izlersek, o zaman şöyle avundurucu bir sonuca ulaşabiliriz: Yolsuzluk bizi en kötüden koruyan bir kötülüktür. Basın haberlerini en çok renklendiren rezaleti ele alalım: Kamu ve özel kuruluşlara ait kaynakların siyasal partileri beslemek amacıyla seçimlerde amaç dışı kullanılması. Paranın bu son derece yararsız bir işte ve adına

seçim denilen gülünç bir olayda israf edilmesinden daha güzel bir başka amaç olabilir mi? En azından, söz konusu kaynaklar, tam anlamıyla havaya uçmuştur -kaldı ki yolsuzluklardan kazanılan para, yine yolsuzluk amacıyla yeniden kullanılmıştır, bu da temelde topluma daha az zarar verir. Bu kaynakların sağlam ve bilinçli bir yönetim tarafından kullanılması durumunda, bunun sergileyeceği sonuçları düşünelim hele bir, hani kamu yararına yapılan ve bize gücünü kabul ettiren bütün bu çalışmaları, bütün bu birbirine bağlanan otoyolları, binlerce işe yaramayan büroyu, bütün üstyapı çalışmalarını, önce kentlerin ve şimdi de en küçük köylerin bile gurur duyduğu bu kentsel ve kültürel cüzamlı görünümü bir düşünelim! Yönetim, güvenlik ve emniyet alanındaki bozulmuşluk hariç kültür ve kontrolü de eklersek hepsi bizim iyiliğimiz için! Hiç olmazsa, onca gizli har vurup harman savurmaya rağmen, bütün bu lütûflar bizden esirgenmemiştir.

Ceronetti, "Yürürlükte olan aptallıklardan biri de şudur: Bütün bu har vurup harman savrulan paralarla ne kadar iyi şeyler yapılabilirdi! Gerçekten de, öylesine aptal ve caniyiz ki bizler, kuşkusuz daha da kötü şeyler yapardık En pahalı silahlar en kullanılmaz olanlarıdır: Bunların yararı, onca batıp giden servetin miktar olarak akıl almaz nicelikte olmasındadır, aksi halde bu servet, serbestçe, başka alanlarda dünyanın yıkımına ve halkların sersemleşmesine neden olurdu. Eğer milyonlarca her biri birbirinden farklı araba yerine, zırhlı tanklar üretilseydi, bu tankların yazgısı yeraltı depolarında çürüyüp gitmek olacaktı ve sonuçta kentler soluk alabilecekti" der.

O halde, yolsuzluklar ve her tür savurganlık ve aşırma karşısında acı acı yakınarak suçlamaya suçlamayla karşılık vermemek gerekir (sonuçta, acı da yakınarak suçlamaya suçlamayla karşılık verme de suçun alanı içine girer). Rasyonel bir açıdan ve akla uygun insani bir perspektiften bakıldığında, böylesi bir para ve kaynak yığınını karşılamak için yeter derecede ihtiyaç ve yararlı amaçlar bulunmadığını kabul etmek gerekir. Örgütlü ve etkili bir aşırma ya da amacından saptırma durumu olmadığı

için, hem aşırı bir imkân bolluğuyla, hem de amaç kıtlığıyla yüz yüze gelme tehlikesiyle karşı karşıyayız -bu, ciddi ve cesaret kırıcı durum, iflasla, israfla ve kamu malının kötüye kullanılmasıyla baştan savılır.

Eğer paranın en önemli işlevinin piyasada dolaşması ve harcanması olduğunu kabul edersek, bütün bu olup bitenlerde tek suçlu, küçük tasarruf sahibidir. Çünkü büyük para dolandırıcıları durmadan ahlaki yasaya ya da belirlenen yasalara karşı gelirken, küçük yatırımcı, ahlakdışı yasaya, toplumumuzun en derin yasasına karşı gelmektedir... Günümüzdeki gerçek yolsuzluğa gelince, alın size tasarruf etme, kaynak biriktirme, kamu malına dönüşmesi muhtemel, yani likit sermaye olma olasılığı taşıyan özel mülkiyet dahilindeki malları haksız biçimde elde tutma, işte size günümüzdeki gerçek yolsuzluk. Yasaların küçük yatırımcıyı hırpalamasına ve aynı zamanda da bağışlamasına ve bu büyük çaplı vurguna yeşil ışık yakmasına adalet mi diyelim?

19 Şubat 1996

Küresel ve Evrensel

Küreselleşme ve evrenselleşme birbiriyle atbaşı giden şeyler değildir, ikisinin de kendine özgülükleri vardır. Küresel olma, teknolojinin, pazarın, turizmin, iletişimin dünya çapında kılınmasıyla olur. Evrensel olma ise, değerlerin, insan haklarının, özgürlüklerin, kültürün, demokrasinin evrensel kılınmasıdır. Küresel olma, geri döndürülemez gözükürken, evrensel olma daha çok yok olma yolundadır. En azından, Batı modernliğinin ölçülerinde, başka hiçbir kültürde benzeri olmayan değerler sistemi olarak inşa edildiği haliyle. Japonya'nınki de dahil olmak üzere, yaşayan ve çağdaş hiçbir kültürde, bunu tanımlayacak bir terim yoktur. Bütün kültürlerin birbiriyle uyumunu ve birbirlerinden farklılığını arzulayan, ama paradoksal bir biçimde, kendisini göreceli görmeyen ve tüm saflığıyla bütün diğerlerinin ideal biçimde aşıldığını ileri süren bir değerler sistemini tanımlayacak sözcük yok. Biz bir an bile evrenselliğin yalnızca özel bir Batı düşüncesi ve bu düşüncenin özel bir ürünü olabileceğini hayal etmiyoruz, evrensellik kuşkusuz özgündür, ama sonuç olarak, bir toprağa özgü herhangi üründen daha az az ihraç edilebilir özelliktedir. Bununla birlikte, Japonlar da evrenselliği Batı'nın özgül bir özelliği olarak görmektedirler ve bu soyut kavramı benimsemekten çok, şaşırtıcı bir geri adımla evrenselliğimizi göreceleştirirler ve onu kendi tekillikleriyle bütünleştirirler.

Kültür adına layık olan her kültür evrenselliğin içinde kaybolmaktadır. Evrenselleşen her kültür özgünlüğünü yitirmekte ve ölmektedir. Bizim zorla asimile ederek yok ettiğimiz kültürler de böyledir, ama evrensellik iddiasındaki kendi kültürümüz de böyledir. Yalnız fark şurada: Öbürleri özgünlüklerinden öldüler, ki bu güzel bir ölümdür, oysa biz her tür özgünlüğü yitirmekten, bütün değerlerimizin soykırıma uğramasından dolayı ölüyoruz, ki bu da kötü bir ölümdür.

Biz, her değerin yazgısının evrenselliğe yükselmek olduğunu düşünüyoruz, ama bunu, bu ödüllendirmenin oluşturduğu tehlikeyi ölçmeden yapıyoruz: Bu, bir yükselme olmaktan ziyade, bir indirimdir ya da değerin sıfır noktasında bir yükselmedir. Aydınlanma Çağı'ndaki evrenselleşme, tepeden aşağıya doğru iniş halinde gerçekleşiyordu. Bugün ise, değerlerin hızla artmalarına ve tanımlanamaz biçimde büyümelerine bağlı olan bir etkisizleştirmeyle aşağıdan gerçekleşiyor. İnsan hakları, demokrasi vb söz konusu olduğunda durum böyledir, bunların gelişmesi, en zayıf tanımlarıyla, maksimal antropi'leriyle uyuşur. Değerin Xerox evresidir bu. Aslında evrensellik, küreselleşmeyle erimeye yüz tutmuştur. Aşkınlık olarak, ideal amaç olarak, ütopya olarak evrenselliğin dinamiği gerçekleştiği zaman şu ya da bu sıfatla varolmuyor artık. Değiş-tokuşların küresel kılınması, değerlerin evrenselliğine son vermektedir. Tek bir düşüncenin evrensel düşünceye karşı zaferidir bu.

Küreselleştirilen şeylerin başında, pazarlar, değiş-tokuşların ve bütün ürünlerin uygunsuz birarararadalığı ve paranın sürekli dalgalanması gelir. Kültürel açıdan, bu, bütün göstergelerin ve bütün değerlerin uygunsuz bir biraradalığının göstergesidir, yani pornografidir. Çünkü, bilgisayar ve iletişim ağları boyunca, her şeyin ve ne olursa olsun her şeyin birbirini izlemesi, dünya çapında yayılması düpedüz pornografidir. Bunun için cinsel ayıbın olmasına gerek yok, karşılıklı etkileşime dayalı çiftleşme yeterlidir. Bu sürecin bitiminde, küresel olmakla evrensel olmak arasında fark kalmaz artık. Evrensellik, küreselliğe dönüştürülmüştür: Demokrasi, insan hakları, tam anlamıyla, küresel bir ürün gibi, örneğin petrol ya da sermayeler gibi dolaşıma çıkar.

Buradan itibaren, evrenselliğin henüz kendi eleştirel kitlesine teslim olup olmadığı, resmi söylemlerden ve törel düşüncelerden başka bir yerde kök salıp salmadığı sorusunu sorabiliriz kendimize. Her durumda, bize göre, evrenselliğin aynası parçalanmıştır (nitekim bu parçalanan aynada, insanlığın ayna evresini görebiliriz). Ama bu belki de bir şanstır, çünkü

evrenselliğin bu parçalanan aynasında, bütün özgünlükler yeniden ortaya çıkıverir. Tehdit altında sanılan bu özgünlükler yaşamlarını sürdürmeye devam ederler, yitip gitmiş sanılanlar yeniden doğarlar. Bu konuda en önemli örnek bir kez daha söylemek gerekirse Japonya'dır. Bu ülke, teknik, ekonomik, mali açıdan, *evrensel olmanın yolundan geçmeden* (burjuva ideolojilerinin ve siyasal ekonomi biçimlerinin birbirini izlemesi) ve ne söylenirse söylensin, özgünlüğünden hiçbir şey yitirmeden küreselleşmeyi herkesten çok daha iyi başarmıştır. Hatta, evrensel olma gibi bir sorunla kafasını ağrıtmadığı için, teknik açıdan ve küreselleşme açısından, tekil olanla (yani ritüel güçle) ve küresel olanı (yani sanal gücü) doğrudan bağdaştırdığı varsayılabilir.

Her şeyin bu şekilde küreselleşmeye karşı çıkan en canlı direnişlerin arkasında, yani arkaik bir biçimde modernliği reddeden eğilimler olarak kendini gösteren toplumsal ve siyasal direnişlerin arkasında, evrenselliğin nüfuzuna karşı bir tepki, bir tür acı verici bir revizyonizm olduğunu görmek gerekir; bu revizyonizm, modernliğin kazandırdığı edintilerle, ilerleme ve Tarih düşüncesiyle, sadece dünyanın meşhur teknolojik yapısını dışlama düşüncesiyle değil, aynı zamanda, evrensellik göstergesi altında, bütün kültürlerin, bütün kara parçalarının zihinsel olarak kimliklerini tanıma yapısını dışlama düşüncesiyle de ilgilidir. Özgünlüğün bu fışkırması, hatta başkaldırması, "aydınlık" düşüncenin bakış açısına göre, sert, anomalik, mantık dışı özelliklere bürünebilir: Etnik, dinsel, dilsel biçimler gibi, ama aynı zamanda da birey düzeyinde kendini gösteren kişilik bozukluğu ve nevrotik biçimler gibi. Ama bu tür çıkışları, popülist, arkaik hatta terörist diye mahkûm etmek temelden yanlış olurdu (bütün iktidarların ve çoğu "aydınların" ortak noktası olan siyasal açıdan dürüst söylemin ahlaki orkestrasyonunda kendini gösteren yanılgı bile). Bugün olay olan her şey, bu soyut evrenselliğe karşı oluyor (İslamın Batı değerleriyle uyuşması olanaksız karşıtlığı da dahildir buna -çünkü bu karşıtlık, Batı'nın küresel olmasının o

kadar ateşli protestosudur ki, İslam bu nedenle bir numaralı düşmandır). Bunu anlamak istemememiz durumunda, kendi gücünden, iyi niyetinden emin bir evrensel düşünceyle, gittikçe sayısı artan alt edilmesi olanaksız özgünlükler arasında bilek güreşi yapıyormuşuz gibi kendimizi yoracağız demektir. Kültürleri evrensel anlamda birbirlerini etkileyen toplumlarımızda bile, bu kavrama adanan şeyler hiçbir zaman gerçekten yok olmamıştır - sadece yeraltına geçmiştir. Ve bugün, zaten gözden yitirilmiş durumda olan sözümona ilerici tüm bir tarih, son noktasında kristalize olmuş tüm bir evrimcilik artık tersinden yeniden oynanıyor. Artık bugün, bu ütopya iflas etmiştir ve derin boyutta gerçekleşen bu iflas, aynı ütopyanın güç zoruyla sağlamlaştırılmasından daha hızlı gitmektedir.

Üç öğeli karmaşık bir aygıtla baş başayız: Değiş-tokuşların küreselleşmesi, değerlerin evrenselliği ve biçimlerin özgünlüğü (yani diller, kültürler, bireyler, karakterler, ama aynı zamanda da rastlantılar, aksaklıklar vb -evrenselliğin kendi yasasına göre reddettiği her şey, istisna ya da anomali olarak). Oysa durum değişmektedir ve evrensel değerler kendi otoritelerinden ve yasallıklarından bir şeyler yitirdiği ölçüde kökleşmektedir. Evrensel değerler kendilerini aracı değerler olarak kabul ettirdikleri sürece, özgünlükleri farklılıklar olarak evrensel bir farklılık kültürü içinde bütünleştirmeyi (az çok iyi) başarıyorlardı. Ama sonra başaramaz oldular, çünkü bu işten muzaffer çıkan küreselleşme, bütün farklılıkları ve değerleri kökünden kazımış ve böylece son derece duyarsız bir kültüre, bir kültür yokluğuna önayak olmuştur. Zaten evrensellik de bir kez kayboldu mu, geride, ürkekleşen ve insandan kaçarak kendi başlarına kalan özgünlüklerin karşısında, mutlak bir güç olan küresel teknolojik yapı kalır yalnızca.

Evrensel, tarihi şansını yakalamış oldu. Ama bugün, alternatifi olmayan bir dünya düzeniyle yüz yüze kalan, bir yandan çığırından çıkan bir küreselleşmeyle, öbür yandan da tekilliklerin sapmasıyla ya da onların inatçı başkaldırışıyla yüzleşen özgürlük, demokrasi ve insan hakları

kavramları, gittikçe solgun bir görünüm arzediyor ve yitip giden bir evrenselliğin hayaleti durumundalar. Onların yeniden basit bir siyasal oyunla küllerinden doğacağını hayal etmemiz çok zor artık. -Siyasal oyun derken aynı aksak işleyiş düzeni anlamında ele alıyoruz yalnızca ve bunun törel ya da düşünsel güç olma dışında başka hiçbir temeli yoktur.

Bununla birlikte, evrensel değerlerle ilgili olarak hiçbir şey yolunda gitmese de, oyun sonuçlanmamıştır. Ortada kazanılacak ya da kaybedilecek fiilen çok şey vardır ve küreselleşme peşinen kazandı diye bir şey söz konusu değildir. Onun yıkıcı ve tek bir türe dönüştürme gücü karşısında, her yerde birbirinden farklı, heterojen güçlerin ayağa kalktığı görülmektedir ve bu güçler, sadece farklı değil, aynı zamanda hasım güçlerdir ve alt edilmeleri zordur.

18 Mart 1996

Süngerleşmiş Beyin İçin Geviş Getirmeler

Deli dana salgını, öncelikle, inanılmaz bir biçimde büyükbaş hayvan benzerliğine kapılarak korkudan çılgına dönmüş vaziyette kendi etrafında dönen insan topluluklarının yakalandığı beyin yumuşaması salgınıdır. Bu insan sürüsünün niteliği üstüne gerçek boyutlarda bir testtir.

Sığırlar, beynin süngerleşmesi hastalığını bize bulaştırma riski taşımazlar: Bu hastalık, biyolojik virüsten çok daha öldürücü zihinsel bir virüs olarak çoktan vardı ve her yerdeydi. Bu hastalığa bugün en çok enformasyon yakalanmıştır (kendisi bunun hakkında ne söylerse söylesin) ve bunun tek bir nedeni vardır: çünkü enformasyon, her salgın hastalık için ideal bir baş ağrısı alanı oluşturur. İletişim ağları sonsuz bir virütik alan oluşturmakta ve anlık bir iletme, başlı başına ölümcül bir tehlikeye dönüşmektedir. Bu kesintisiz eleştirel kitle durumu içinde, en küçük bir kıvılcım, ortak sorumluluk apsesini patlatmaya yetiyor, tıpkı yaygın bir çözelti içine atılan en küçük bir maddenin baş döndürücü bir hızla billurlaşması gibi.

Sistemlerimiz öylesine alçalıp yükselen bir sorumluluk yükü üretiyor ki, bu yük zaman zaman yıldırımın içinde var olan statik elektrik yükü kadar yoğunlaşıyor. Bizi gerçek anlamda tehdit eden şeylerin arasına bu sorumluluk kümesini, öldürmek için en küçük fırsat kollayan radyoaktif bulutu da eklemek gerekiyor. Deli dana, kutsal ineğin ruhunun kokmuş inek görüntüsü altında yeniden bedenlenmesidir. Kutsal hayvanın insanla bütün bulaşıcı hastalıkları paylaştığı, ama bütün bunların yerleşik bir düzen içinde yaşandığı Hint örneğinin tersine, kasapta kıyma olmaya mahkûm et hayvanı, intikamını, yerleşik düzen safhasından salgın hastalık düzeni safhasına geçiş yaparak alıyor. Danalar, hiçbir zaman kendilerine kokuşmuş koyun iskeletleri kakalanmasına tahammül etmemişlerdir ve sonuçta, etobur

yapılamamışlardır. Sakin bilinçaltlarına rağmen, diğer hayvanlar alemiyle ilişkisinin koptuğunun hiç de bilincinde olmayan tek bir türe kasap eti olarak sunulmalarına asla tahammül etmemişlerdir. Dana, daha yenilerde, bu etobur ideale bağlı kalarak, bir dana hayaleti olmaya asla tahammül etmemiştir. Çünkü onun içindeki her şey, hormonlarla, aşılamalarla, vücudun bölümlerinin genetik olarak aktarılmalarıyla, hayvan-etin en yüksek derecede verimliliğini hedefleyen plastik cerrahi yasaları uyarınca programlanmıştır. Dana artık eski dana değildir, insan eliyle yapılan bir şey olmuştur, etten kemikten arınmış bir et türüne dönüşmüş ve kendisini yiyen kişiye mikrop bulaştırıp sonra intihar ederek ondan intikamını almıştır. İşte danalar, geviş getirirken intikam aldılar.

Dananın bedeni, beden olmayan bir bedene, bir et makinesi için virüslerin eline geçmiştir. Bizim insan bedenimiz de, beden olmayan bir bedene, sinirsel ve matematiksel işleme dayalı bir makine olduğu için bağışıklığını yitirmiştir ve virüslerin eline geçmiştir. Ve bilişim-iletişim sistemi de, salt bir medya tekniği işi olduğu için, bütün bilişim ve iletişim virüslerine dayanamaz hale gelmiştir. Bütün virüsler suç ortaklarıdır: Prion danaya mikrop bulaştırır; dana danaya, dana insana ve insan da tüm gezegene bulaştırır. Acaba bütün bunlarda gizil bir yöne doğru yol alma mı var? Hapis cezasına ve cinayete mahkûm ettiğimiz varlıkların içinde beslediği başkaldırı ve intikamın yeraltı bağlantılı olduğunu kim söyleyebilir?

Biyolojik virüs, serpilip gelişmek ve öcünü almak amacıyla teknik bilişim virüsünden ve beyin yıkama biçiminde etkisini gösteren zihinsel virüsten bir ölçüde yararlanabileceğini "bilir". Daha şimdiden, yapılan incelemeler, ozon tabakasının bozulmasının temel sorumluları olarak, büyükbaş hayvan sürüsünü ve bütün geviş getirenleri göstermişti, çünkü onların osurukları kükürtlü, bağırsaklarında biriktirdikleri gazlar da zehirliydi. Görüldüğü gibi komplo dün tarihli değildir! Bütün bunları şuna

ya da buna bağlamak yararsız: Toplu delirme, aynı yönde buluşan etkilerin, birbiriyle yankılaşımlı olguların piramitvari bir sentezidir.

Proteinden dana beynine, beyinden bilişim ağlarımıza, bilişim ağlarından fikrin otomatik zihinsel dekoderine, her şey sonunda, politik kesimin süngerleşmiş beyninde noktalanıyor, birinden ötekine uzanan her aşamadaki yapı birbirinin aynısı ve sonuçta, artarak büyüyen üstel bir gelişime olanak sağlamakta. Bu zincirlenmeyi bir de tersinden alalım: Artık hiçbir şey, siyaset adamlarını fikir virüsünden koruyamaz, ama hiçbir şey de fikri bilişim virüsünden koruyamaz, hiçbir şey bilişimi en küçük kısa haberden ya da kendi isterisinden koruyamaz, ayrıca, esrarlı nedenlerden dolayı, danayı priondan koruyan şey, ortadan kalkmış gibi görünüyor. İnsanın bağışıklık sistemini çalışmaz hale getiren bu zayıflık, zincirin bir ucundan öbürüne bütüncül özelliktedir. Ve kaos da, sözümona rasyonel bir sistemin içinde, artarak üstel biçimde büyüyebilir, bunun sonucunda da başlangıçtaki koşullarla benzerliği olmayan akıl almaz topluca sindirme etkileri oluşur.

AIDS, terörizm, mali çöküş, deli dana, elektronik virüsler, doğal afetler: Bu olguların hepsi birbiriyle bağıntılı olgulardır ve aynı salgın hastalık protokolüne uyarlar. Hepsi kendi içlerinde tutarlıdırlar, sistemin bayağılığıyla tutarlılık gösterirler. Sonuçta, tek bir terörist eylem bile, tüm siyaset sahnesini terörizmin ışığında bir daha gözden geçirmeye zorlamaktadır. İstatistiksel açıdan zayıf da olsa, tek bir AIDS vakası bile, hastalıkların ve bedenin bütün korkunçluğunu virütik ve yetersiz bağışıklık hipotezi ışığında bir daha gözden geçirmeye zorlamaktadır. O halde, deli danaların ortaya çıkması terörist bir eylemle eşdeğerdedir.

Deli danaların Avrupa'nın politik durumunu analiz eden vahşi tahlilciler durumuna gelmesi, işin içinde acımasız bir ironi olduğunu gösteriyor (Bosna'daki kıyım bile bu politik durumun tutarsızlığını ve kötü niyetini sarsamamıştı). Bu durumda, İngiliz kamuoyu yapa yapa ancak

kendi tutumunu değiştirebilmiş ya da ihmalle suçladığı hükümet aleyhine ya da kendi yasalarını zorlamak isteyen Avrupa aleyhine tutum takınabilmiştir. Her milliyetçilik pekâlâ sil baştan yola çıkar. "İster süngerleştirsin, ister süngerleştirmesin, bunlar bizim danalarımızdır!" Eğer bir durum kendi içinde kokuşmuş ve çelişkili duruma düşmüşse, en küçük bir olay bile her tür kokuşmuşluğu ve çelişkiyi su yüzüne çıkarır; her şeyin serbestçe dolaşımda olması gerektiği liberal sistemde de böyledir, -dolaşımda derken mikropları, virüsleri, uyuşturucuları, sermayeleri, teröristleri kastettiğimizi ve en kötü şeylerin, en iyi şeylerin serbest dolaşımından çok daha hızlı gittiğini bir kez daha belirtelim. O halde, sınırları kaldırma ve kapatma konusu hiçbir zaman bitmeyecektir.

Tarihin kendisi bile, terörist deli dana hipotezini savunuyor ve İslam Terörizmine Karşı Uluslararası Charm-el-Cheik Zirvesi'nin hemen ardından, Torino'da, Deli Dana Hastalığı Avrupa Zirvesi düzenleniyor. Ancak ne var ki, tehlikenin kökünden kazınması konusunda Avrupalıların kendi aralarındaki sallantıda olan dayanışmaları, hortlak bir düşman karşısında Devlet Başkanları'nın bu uluslararası gösterişinden çok daha gülünç ve Kral Ubu'nün tavrı kadar zalim ve ödlekçeydi. Bu hortlak düşman, deli İngiliz danası ve Filistinli kamikazelerdi: mücadeleleri ortaktı -onların ortak intihar enerjileri de böyledir, ortak taşkın nefretleri de. Hatta, prion bile: Hangi genetik deryadan çıkıp gelmişti bu protein? Uluslararası terörizm tuzağının kökü neredededir? Ve bu zincirleme salgının anlamı nedir? Prion, danaya salgın bulaştırır, dana medyaya salgın bulaştırır, medya kitleleri sindirir, beyinlerini yıkar -hepsi birbirinin kurbanıdır, ama aynı zamanda da suç ortaklarıdır, çünkü korkunç büyük bir uygulamada birleşmişlerdir.

Sistemin zincirleme bozulması çerçevesinde bakıldığında, tam bir başarı elde edilmiştir. Bunun maliyeti kimedir? Sonuçta, kitleler yavan yaşamları için bir oyalanma, iktidarlar da rezilliklerini oyalayacak bir şey bulmuştur. Ama bu esnada, böylesi beklenilmedik olayların akışı içinde,

toplumsal düzen her gün güvenilirliğini yitirmektedir. "Kişisel olarak" hiçbir şeyden sorumlu olmayan iktidar (tıpkı bulaşıcı mikrop taşıyan kanın enjekte edilmesinde olduğu gibi), olayların önüne geçilemez sonuçları karşısında iyice çaresiz kalmaktadır. Kuşkusuz iktidar bu semptomla mücadele edebilir, danaları mezbahaya gönderebilir ya da teröristleri kökünden kazıyabilir, ama felaketin bizzat suç ortakları olan nesnel durum ve koşullarda, bir salgın hastalığı bu dereceye getirmiş olan zincirlenmeyi önleyebilmek için epey zorlanacaktır. İktidarlar, bu salgın hastalığın "sapkınca" zincirlenişinden hiçbir sonuç çıkarmıyorlar, bu da gösteriyor ki, oyunu yatıştırmak amacıyla sergilenen girişimler, korunma önlemleri, koruma önlemlerindeki aşırılık sadece paniği körüklemeye yarıyor. Bir başka "yoz" değişken de şudur: Medya, günah danası gibi sorunsal kılınınca, sadece görevini yaptığını iddia ediyor. Ama görevini yaparken de (toplama kamplarının sorumluları da görevlerini yaptıklarını söylüyorlardı), virütik zincirlenmenin içine giriyorlar, hem de en âlâ biçimde.

Kuşkusuz, yeni uluslararası zirve, depremler konusunda olacak ve aynı başarıya ulaşacaktır. Yine hiç kuşku yok ki, bir dana ile bir proteinin suç ortaklığından doğan bu fırtına, ancak bir kelebeğin kanat çırpması biçiminde, bir başka deyişle, şeylerin düzeninde hiçbir şeyi değiştirmeyecek biçimde sonuçlanacaktır, ama bu arada, gizil düzensizliği, sistemlerimizdeki akıl almaz düzensizliği, hep tetikte duran acizliği ortaya çıkaracaktır. En azından bunu olayın hesap hanesine yazmak gerekir, eğer insan sürüsünün deli danalarla aynı yazgının kıyısında olduğu ve enformasyonun eseri olan beyin yıkamanın süngerleşmiş beyine denk olduğu saptamasını saymazsak. Panikten duyulan ve bu paniğin aktörlerinin bile duyduğu gizli sevinci, olayın saçma oransızlığının verdiği (estetik) zevki ve kendi virüsleriyle savaşan bir sistemin güçsüzlüğünün verdiği zevki saymazsak.

15 Nisan 1996

Tam Ekran

Video, etkileşimli ekran, mültimedya, Internet, sanal gerçeklik: Karşılıklı etkileşim bizi her yandan tehdit ediyor. Her yerde mesafeler birbirine karışıyor, her yerde mesafe ortadan kaldırılıyor: Cinsiyetler arasında, zıt kutuplar arasında, sahneyle salon arasında, eylemin başkahramanları arasında, özneyle nesne arasında, gerçekle gerçeğin sureti arasında bir mesafe yok artık. Bu kavram kargaşası, zıt kutupların bu çatışması, olası değer yargısının artık hiçbir yerde olmadığını ortaya koyuyor: Ne sanatta, ne ahlakta, ne de politikada. Mesafenin ortadan kaldırılmasıyla, "mesafe pathos"unun ortadan kaldırılmasıyla her şey, üzerine karar verilemez bir duruma bürünüyor. Fiziğin alanına kadar uzanıyor bu: Alıcının ve yayın kaynağının fazlasıyla birbirine yakınlığı, dalgaları birbirine karıştıran bir Larsen etkisi yaratıyor. Olayın ve bu olayın gerçek zamanlı yayınının fazlasıyla birbirine yakınlığı, bir karar verememezlik yaratıyor, olayın tarihsel boyutunu alıp götüren ve onun belleğini çalan olayın sanallığını yaratıyor. Sanal teknolojilerin karar verilemez şeyler üretmesi ya da geri dönüşümlü bu teknolojileri yaratan evrenimizin karar veremez bir evren olması bile bir karar verilememezlik durumudur.

Bu uygunsuz biraradalığın, bu kutup çatışmasının cereyan ettiği her yerde kitleleşme var.

Reality show'lara varıncaya kadar bu böyle ve bu tür programlarda, olayın hikâyesinin canlı izlenmesiyle ve ivedi biçimde televizyonda *acting* yapılmasıyla, hayatın ve hayatın suretinin birbiriyle iç içe girişine tanık oluyoruz. Artık ikisi arasında ne bir ayrılık, ne bir boşluk, ne de bir uzaklaşma söz konusudur, hiçbir engelle karşılaşmadan, ekranın, sanal görüntünün içine giriyoruz. Birinin hayatına girilir gibi bir ekranın içine

giriyoruz. Kendi hayatımızı dijital bir kombinezon gibi üzerimize geçiriyoruz.

İçinde bir sahnenin, bir bakışın bulunduğu fotoğraftan, sinemadan ve resimden farklı olarak, video görüntüsü *computer* ekranı olarak seyredilirken, sanki suyun içine dalınıyor, sanki bir göbekbağı ilişkisi kurulduğu sonucu ortaya çıkıyor. Bu ilişki, McLuhan'ın televizyon hakkında söylediği gibi, "dokunula-bilir karşılıklı etkileşim" ilişkisidir. Küçük hücrelerin, cisimciklerin bulunduğu suyun içine dalına gibi bir şeydir bu, bir başka deyişle, görüntünün akışkan maddesinin içine girilmekte ve bir olasılıkla bu görüntü değiştirilmeye çalışılmaktadır. Tıpkı bilimin, bütün kromozomlara, genetik kodlara nüfuz ederek bedeni değiştirmeye çalışması gibi. İstediğimiz biçimde hareket ederiz artık, interaktif görüntüyü istediğimiz biçime sokarız, ama suya dalma diyorduk ya, bu denli rahat kullanılırlığın, bu açık düzenliliğin ödülüdür o. Aynı şekilde, metnin, herhangi bir "sanal" metnin de (Internet, *Wordprocessor).* Her şey bir sentez görüntü gibi çalışır, artık bunun ne bakışın ne de yazının aşkın-lığıyla hiçbir ilgisi yoktur. Şöyle ya da böyle, ekranın karşısına geçer geçmez, metin artık metin olarak değil de görüntü olarak algılanır. Oysa, metnin ekrandan, metnin görüntüden kesin bir biçimde ayrı olduğu göz önüne alınırsa, yazı, başlıbaşına bir etkinliktir -asla bir karşılıklı etkileşim olamaz.

Aynı şekilde, ancak ve sadece sahne ve salonun kesin bir biçimde birbirinden ayrılmasıyla izleyici başlı başına bir oyuncu olur. Oysa bugün, her şey, bu kopukluğun ortadan kaldırılması yolunda elbirliği içindedir: İzleyicinin suya dalması, erişimde kolaylığa ve karşılıklı etkileşime dönüşür. Bu izleyicinin doruk noktası mıdır yoksa sonu mudur? Herkes oyuncu olursa ortada olay kalmaz, sahne kalmaz. Estetik yanılsamanın sonudur bu.

Makineler yalnızca makine üretirler. Sanal teknolojiler mükemmelleştikçe bu gitgide daha da gerçek olmaktadır. Belli bir manevra düzeyinde, suya dalar gibi sanal makinelerin içine dalma düzeyinde, artık insan/makine ayrımı yoktur: Makine, karşılıklı yüz yüze gelmenin iki tarafına da egemendir. Belki siz sadece onun sahip olduğu uzamın uzantısısınız -insan, makinenin sanal gerçekliğine dönüşmüş ve onun aynadaki işlemcisi olmuştur. Bunun nedeni, ekranın kendi özünden kaynaklanmaktadır. Aynanın öte dünyası vardır ama ekranın öte dünyası yoktur. Zamanın boyutları orada, gerçek zaman içinde birbirine karışır. Hangi sanal yüzey olursa olsun, her sanal yüzeyin özelliği önce bir boşluk olmasıdır ve haliyle herhangi bir şeyle doldurulmaya elverişlidir, artık sıra sizdedir, gerçek zamanda ve boşlukla karşılıklı etkileşime geçiniz.

Buna koşut olarak, makinenin iletişim aracıyla üretilen her şey bir makinedir. Metinler, görüntüler, filmler, söylemler, bilgisayar çıkışlı programlar mekanik ürünlerdir ve hepsi makinenin sahip olduğu ayırt edici özelliklere sahiptir; yani, özel efektlerle süslenip bezenen filmler, makinenin ne pahasına olursa olsun muzip çalışma istemine (bu onun tutkusudur) ve sınırsız çalışma uğruna işlemcinin büyülenmesine bağlı olan anlatıma değer katmayan sözcüklerle uzun uzadıya süslenmiş metinler, yapay olarak büyütülebilirler, makinelerle edilerek yenilenebilirler. Bu nedenledir ki, filmlerdeki bütün bu şiddet ve pornografik cinsellik can sıkıcı bir niteliktedir, ayrıca şiddet ve seksin özel efektleridir ve hatta, insanlar bunlarla daha çok düş kurarlar -salt mekanik bir şiddettir bu ve bize dokunmaz. Bu nedenle, bütün metinler, yaptığı tek jesti programlama jesti olan "akıllı" sanal ajanların eseri gibidir, gerisi otomatik ölçütlere bağlı olarak devam eder. Bunun, sözcüklerin ve kavramların büyüleyici bir biçimde iç içe girmesini beceren otomatik yazıyla hiçbir ilişkisi yoktur zaten; oysa burada, söz konusu olan yalnızca programlama otomatikliğidir, bütün olabilirliklerin otomatik biçimde sapmasıdır. Bedenin, metnin, görüntünün mekanik dizaynı hadi ileri. Bunun adı sibernetiktir, yani metne,

görüntüye, bedene, bir anlamda içeriden, kafadan, genetik kodla ya da tedavi cihazlarıyla oynayarak komut vermek. Zaten, metnin ya da görüntünün bu ideal performans fantasması, bu durmaksızın düzeltme olanağı, "yaratıcı" da, kendi nesnesiyle karşılıklı etkileşimin yarattığı bir baş dönmesine neden olur, ama bu baş dönmesi, kendi olanaklarının teknolojik sınırlarına dek gidememenin getirdiği sıkıntılı baş dönmesidir aynı zamanda. Aslında (sanal) makine size konuşmaktadır ve sizi düşünmektedir.

Zaten, bilgisayarların dünya çapında birbirlerine bağlanmasıyla oluşturulan bu bilgi evreni ve iletişim ortamının veri bütünlüğünde, yani sanal gerçekliğin içinde, gerçek anlamda bir şeyler keşfetme olanağı var mıdır? Internet'in işi gücü, özgür zihinsel bir uzamı, bir özgürlük ve keşif uzamını simüle etmektir. Internet aslında çoklu, ama saymaca bir uzam sunar yalnızca; işlemci, bu uzamda, belli öğelerle, kurulu sitelerle, belirlenmiş kodlarla karşılıklı etkileşimde bulunur. Bu araştırma parametrelerinin ötesinde başka hiçbir şey yoktur. Her soru sonradan verilecek bir cevaba tahsis edilir. Siz otomatik soru soran kişisinizdir, ama aynı zamanda da makinenin otomatik tele-sekreterisinizdir. Yani hem kodlayan hem de kod çözen -aslında, hem kendi kendinizin merkezisiniz, hem de kendi kendinize yazışma arkadaşısınız. İletişimin insanı kendinden geçiren yanı da budur. Karşınızda başkası yoktur, gideceğiniz son bir yer de yoktur. Sistem böylece sonu ve sonucu olmaksızın döner. Onun elindeki tek olanağı, üreme ve sonsuz sayıda genişleyip açılarak eski haline dönmesidir. Bu nedenledir ki, elektronik ve bilişim yoluyla gerçekleşen etkileşim, bir uyuşturucu kadar rahat bir baş dönmesi yaratır. Ara vermeden, orada hayatımızın tamamı geçirilebilir. Zaten, uyuşturucu da, kapalı devre işleyen çılgın bir etkileşimin mükemmel örneğidir.

Sizi evcilleştirmek için şöyle deniliyor size: Bilgisayar, daha pratik, daha karmaşık bir yazı makinesinden başka bir şey değildir. Bu doğru değil. Yazı makinesi son derece gerçek bir nesnedir. Yazdığınız sayfa serbestçe

dalgalanır, ben de onun gibi dalgalanırım. Yazıyla somut bir ilişkim vardır benim. Ak sayfaya ya da yazılan sayfaya gözlerimle dokunurum, ama bunu ekranla yapamam. Bilgisayar ise gerçek bir protezdir. Onunla yalnızca etkileşimli bir ilişki halinde değilim, aynı zamanda dokunur dokunmaz diyalog halinde ve kendiliğinde içten duyumsal bir ilişkideyim. Kendim bizzat ekranın bir dışplazmasıyım. Bu nedenledir ki, sanal görüntü ve beyin kuluçkada iken, bilgisayarları etkileyen kusurlar kendi bedeninizin yanlışlıkları gibidir.

Buna karşılık, işletim sisteminde, hiçbir zaman bireylerin kimliği öncelikli değildir, bilgisayar ağlarının kimliği önceliklidir, yani öncelik, bilgisayar ağı kullanıcılarına değil, bizzat ağın kendisine verilmiştir, bütün bunlar şu anlama gelmektedir: Kullanıcı, orada kendini simüle etme olanağını, sanallığın elle dokunulamayan ortamında yok olma olanağını yakalar ve haliyle, kendisi için de olmak üzere, hiçbir yerde işaret noktası bulamaz, sonuçta, her tür kimlik sorunu, ama ötekilik sorunları hariç, böyle çözümlenmiş olur. Böylece, bütün sanal makinelerin çekiciliği, enformasyona ve bilimsel bilgiye susamışlıktan çok, hatta birisi ya da bir şeyle buluşmaya susamışlıktan çok, yok olma arzusundan kaynaklanır, hayal gibi işleyen bir erişim kolaylığı içinde eriyip gitme olanağının yakalanmasından kaynaklanır. İnsanı gerçeklerden koparıp havalarda uçuran bir biçimdir bu, mutluluğun yerine geçen, artık varolma nedeni olmayan bir olgu olması nedeniyle mutluluk gerçeğinin yerini alan bir biçim.

Sanallık, şeylere olan her başvuruyu gizlice ortadan kaldırır ve mutluluğa benzemesinin tek nedeni de budur. Her şeyi size verir ama aynı zamanda da, kurnazca her şeyi sizden saklar. Özne orada kusursuzca kendini gerçekleştirir, ama kusursuzca kendini gerçekleştirirken, aynı zamanda da otomatik olarak nesneye dönüşür ve panik başlar.

6 Mayıs 1996

Sanatın Komplosu

Nasıl ki arzu yanılsaması, dört yanı saran pornografi içinde kaybolmuşsa, yanılsama arzusu da çağdaş sanat içinde kaybolmuştur. Pornoda, hiçbir şey sizin arzulamanıza izin vermez. Sefahatten ve bütün arzuların özgürleşmesinden sonra, cinsiyetin şeffaflığı anlamında, onun bütün gizini ve ikilemini silen göstergelerde ve görüntülerde transseksüelliğe geçtik. Sözünü ettiğimiz transseksüellik, artık hiç de arzu yanılsamasıyla ilgili değildir, ama görüntünün hiper-gerçekliğiyle ilgilidir.

Aynı şekilde, sanat da, her şeyin estetik bayağılık düzeyine yükseltilmesi yararına yanılsama arzusunu yitirdi ve haliyle trans-estetik bir özelliğe büründü. Sanata göre, modernlik sefahati, nesnenin yapıbozumunun ve tasarımın verdiği neşeye bağlı olmuştur. Bu dönemde estetik yanılsama hâlâ çok güçlüdür, nasıl ki cinsiyet için arzu yanılsaması öyleyse. Arzunun bütün figürlerini saran cinsel farklılığın enerjisine, sanatta, gerçeği ayrıştırma (kübizm, soyut sanat, dışavurumculuk) enerjisi tekabül eder; bununla birlikte, her ikisi de karşılıklı arzunun gizini ve nesnenin gizini zorlama istemine tekabül ederler. Bu iki güçlü biçimin yani arzunun sahnesi ve yanılsama sahnesinin, aynı transseksüel, trans-es-tetik müstehcenlik yararına kayboluşuna kadar. -Görülebilirliğin, bütün şeylerin acımasız şeffaflığının müstehcenliğidir bu- Aslında, şöyledir diye imlenebilecek bir pornografi yoktur, çünkü pornografi, sanal olarak her yerdedir, çünkü pornografik olanın özü, bütün görsel görüntü ve televizyon tekniklerini sarmıştır.

Ama belki de, temelde, bizim işimiz gücümüz sanat komedisi oynamak, tıpkı başka ülkelerin ideoloji komedisi oynaması gibi, örneğin kalya toplumu (ama sadece onlar değil) iktidar komedisi oynuyor, tıpkı bizim kadın bedeni görüntülerini müstehcen reklamlarda yansıtarak porno

komedisi oynamamız gibi. Bu kesintisiz striptiz, bu açık cinsiyet fantasmaları, bu cinsel şantaj -bunların hepsi doğru olsaydı, gerçekten çekilmez bir durum olurdu. Ama bereket versin, bütün bunlar doğru olamayacak kadar kaçınılmaz. Şeffaflık, gerçek olmak için fazla güzel. Sanata gelince, o da gerçekten beş para edemeyecek kadar yüzeysel. Bunun bir gizemi olmalı. Örneğin anamorfozda olduğu gibi: Bütün bu cinsiyet ve göstergelerin gereksiz abartması, bir bakış açısından bakıldığında anlam kazanıyor, ama biz şimdilik bunu, yalnızca ironik bir duyarsızlıkla hissediyoruz. Pornonun bu gerçek dışılığında, sanatın bu anlamsızlığında, sanki negatifi basılmış bir bilinmezlik, bir arka plan gizemi, kimbilir, yazgımızın ironik bir biçimi var. Eğer her şey gerçek olamayacak kadar kesinse, belki geriye yanılsama için bir şans kalıyor. Bu yapmacık şeffaf dünyanın arkasında saklı duran nedir? Bir başka tür zekâ mı ya da kesin bir lobotomi mi? Sanat (modern olanı), gerçekliğin dramatik bir alternatifi olarak, gerçek dışılığın gerçekliğe yaptığı baskını ifade ederek lanetli payın içinde yer alabildi. Ama peşinen aşırı bir biçimde gerçekleştirilmiş, cool, şeffaf bir dünyada sanatın anlamı ne olabilir ki? Peşinen pornolaşmış bir dünyada porno ne anlama gelebilir? Bize, son kez paradoksal bir göz kırpmanın dışında -en hiper-gerçekçi biçimi altında kendisiyle alay eden gerçekliğin, en teşhirci biçimi altında kendisiyle alay eden cinsiyetin, adına ironi denilen en yapay biçimi altında kendisiyle ve yok oluşuyla alay eden sanatın son kez göz kırpmasıdır bu. Şöyle ya da böyle, görüntülerin diktatörlüğü ironik bir diktatörlüktür. Ama bu ironi, artık asla lanetli payın içinde yer almaz, elindeki ayrıcalıklı bilgileri Borsa'da kendi çıkarı için kullanan bir kişinin suçunda, yani istihza becerisini iyi kullanarak şaşkınlığa uğrayan ve tez kanmayan kitlelerle yakınlık kuran sanatçının gizli ve utanç verici suç ortaklığında mevcuttur. İroni aynı zamanda, sanatın kurduğu komploda da mevcuttur.

Sanat, kendisinin ve nesnesinin yok oluşunu iyi kullanırken, hep büyük bir yapıttı. Ama sanatın gerçekliği araklayarak sürekli bir biçimde

kendini yeniliyor havasına girmesine ne denilebilir? Oysa, çağdaş sanatın büyük bölümü tamamen buna çabalamaktadır: Bayağılığı, kalıntı döküntülüğü, niteliksizliği bir değer ve ideoloji olarak kendine mal etmeye çalışmaktadır. Bu sayısız enstalasyonlarda, performanslarda, hem şeylerin durumuyla, hem de sanat tarihinde gelmiş geçmiş tüm biçimlerle bir uzlaşma oyunu vardır yalnızca. Değer haline gelmiş, hatta yoz estetik tada dönüşmüş bir özgünlük dışı-lığa, bayağılığa ve değersizliğe razı olmadır bu. Elbette bütün bu orta hallilik, sanatın ikinci ve ironik düzeyine geçerken incelik kazandığı savındadır. Ama ikinci düzeyde de birincinin-kinden daha değersiz ve anlamsızdır. Estetik düzeye geçiş hiçbir şey kurtarmıyor, hatta tam tersine: Bu orta halliliğin matematiksel anlamda karesidir. Sıfır olduğunu ifade etmektir kesin olarak: "Ben bir sıfırım! Ben bir sıfırım!" -ve gerçekten de sıfırdır.

Çağdaş sanatın ikiyüzlülüğü de buradadır: Sıfır olmayı, anlamsızlığı, anlamı olmamayı istemek, sıfır olduğu halde sıfır olmayı hedeflemek Anlamsız olduğu halde anlamı olmamayı hedeflemek Yüzeysel anlatımlarla yüzeyselliğe özenmek Oysa sıfır olma, herhangi bir biçimde istenilicek gizil bir nitelik değildir. Anlamsızlık -gerçek olanı, anlama zafer edasıyla meydan okuma, anlamın düğümü, anlamın yok olması sanatı-anlamsızlıkta gözü olmayan birkaç nadir eserin istisnai özelliğidir. Nasıl ki hiçbir şey olmanın bir başlangıç biçimi varsa, nasıl ki Kötülüğün bir başlangıç biçimi varsa, sıfır olmanın da bir başlangıç biçimi vardır. Ve sonra, elindeki ayrıcalıklı bilgileri Borsa'da kendi çıkarı için kullanan bir kişinin suçu, sıfırlığın kalpazanları, sıfır olma snopluğu, değerle Hiçliği değer diye kötü yola sürenlerin, Kötülüğü yararlı amaçlar uğruna alçaklaştıranların snopluğu. Kalpazanların istedikleri gibi davranmalarına izin vermemek gerekir. Hiçin göstergeler düzeyine yükselmesi, Hiçliğin göstergeler sisteminin tam içinde su yüzüne çıkması, işte sanatın temel olayı budur. Hiçi göstergenin gücüne eriştirmek, yani gerçeğin bayağılığını ya da duyarsızlığını değil de kökten yanılsamayı göstergenin gücüne

eriştirmek tam anlamıyla şiirsel operasyondur. Bu anlamda, Warhol gerçekten sıfırdır, çünkü o hiçliği, imgenin ortasına yerleştirir. Sıfırlıktan ve anlamsızlıktan bir olay yaratır ve bu olayı, görüntünün ölümcül bir stratejisine dönüştürür.

Diğerleri ise, sıfır olmaya ilişkin yalnızca tecimsel bir strateji güder ve bu stratejilerine bir reklam biçimi verirler, hani Baudelaire'in malın duygusal biçimi diye adlandırdığı şeydir bu. Onlar kendi sıfırlıklarının, sanat hakkındaki söylemsel sıçramaların arkasına gizlenirler; sanat ise, cömertçe, bu sıfırlığı bir değer olarak geçerli kılmaya çabalar (kuşkusuz sanat pazarı üzerinde de). Hiçbir anlamı olmadığına göre ve bununla birlikte, yine de, kendince bütün varolma nedenlerini yaratarak varolduğuna göre, bu, bir anlamda, herhangi bir şeyden daha kötüdür. Sanatın suç ortağı olan bu paranoya, artık olası bir eleştirel yargı olmadığını, sadece sıfırlığın karşılıklı anlaşılarak paylaşılabileceğini, bu paylaşmanın ister istemez karşılıklı olumlu ilişkiler ağı olacağını göstermektedir. Sanatın komplosu da budur, onun ilkel sahnesinde, bütün bu özel açılış günleri, eserleri özel yerlerde sergileme törenleri, sergiler, restorasyonlar, koleksiyonlar, kuruluşlara yapılan bağışlar ve spekülasyonlar birbirini izler; sanat, görüntülerin bu aldatıcılığının arkasına saklanarak düşüncenin himayesinde olduğuna göre, bu komplo, başka hiçbir bilindik evrende aydınlığa kavuşturulamaz.

Bu ikiyüzlülüğün öteki yamacında, sıfır olmayla blöf yaparak, insanları *a contrario*[4] bütün bunlara önem ve değer vermeye zorlamak yatar, bahane olarak da bunun bir sıfır olmasının olanaksız olduğu ve altında bir şeyler gizlemesi gerektiği ileri sürülür. Çağdaş sanat, bu belirsizliği, haklı bir estetik değer yargısının olanaksızlığını iyi kullanır ve olup bitenlerden hiçbir şey anlamayanların ya da bunda anlaşılması gereken hiçbir şeyin bulunmadığını anlamamış olanların masumluğunu sömürür. Burada da, yukarıda sözünü ettiğimiz çıkar amaçlı suç vardır. Ama temelde, sanatın saygı duyduğu bütün bu insanların her şeyi anladığı da

düşünülebilir, çünkü onlar, şaşırmış olmalarına rağmen, sezgisel bir zekâya sahiptirler: İktidarı kötüye kullanmanın kurbanları olduklarını, oyunun kurallarının kendilerinden gizlendiğini ve kendilerine çocuk muamelesi yapıldığını sezinlerler. Başka bir deyişle, sanat (sadece sanat piyasasının mali görünümü açısından değil, estetik değerlerin yönetimi açısından da), elindeki ayrıcalıklı bilgileri Borsa'da kendi çıkarı için kullanan bir kişinin suçuna benzer bir suçun genel işleyiş sürecinde yerini almıştır. İşin içinde sadece sanat söz konusu değildir: Politika, ekonomi ve bilişim de öyledir, onlar da "tüketiciler" yönünden aynı suç ortaklığına, aynı ironik boyun eğişe katılırlar.

"Resme olan hayranlığımız, yüzyıllar süren uzun bir adaptasyon sürecinin sonucudur ve bunun nedeni, ne sanatla ne de akılla ilgilidir. Resim kendi alıcısını yaratmıştır. Temelde uzlaşmaya dayalı bir ilişkidir bu" (Gombrowicz'in Dubuffet hakkındaki yazısı). Tek sorun şudur: Böyle bir makine, eleştirel düş kırıklığıyla, tecimsel taşkınlıkla nasıl işlemeye devam edebilir? Eğer yanıt evet ise, bu gözbağcılık, bu gizlicilik ne kadar sürecek? Yüzyıl mı, iki yüzyıl mı? Sanatın ikinci, sonsuz bir varolmaya hakkı olacak mı? -Bu anlamda, uzun zamandır, artık ne aşırılacak ne de değiş-tokuşu yapılacak bir şeyi kalmayan istihbarat servislerine benziyor sanat. Ama bu tür servisler, serpilip gelişmeye de devam etmiyor sayılmazlar, hem de tam bir işe yaradıkları boş inancıyla ve kendilerinden yalana dayalı olarak söz ettirerek.

20 Mayıs 1996

Televizyon Fantasmaları

Bu aralar televizyon kendinden çok söz ettiriyor. İlke gereği, televizyon bize dünyadan söz etmek için vardır, kendisine saygısı olan bir iletişim aracı olarak, yerini olaya bırakmak için vardır. Ama epey zamandır, öyle görünüyor ki, ya artık kendisine saygı duymuyor ya da kendisini olay yerine koyuyor.

Canal +'ün kuklaları bile, küçücük görsel işitsel dünyanın kendine özgü karışık olaylarını ve kendi kanallarında olup bitenleri hedef alacak noktaya geldiler. Yıldız sanatçıların, kanal direktörlerinin ve programlarının sürekli yer değiştirmesi de cabası; vahşi orman kanunu diye kabul edilen entrikaları ve ahlak bozukluğunu da ayrıca hesaba katmak gerek, ama bu kez bütün bunlar ekrana taşınıyor ve başlı başına bir gösteri gibi izleyiciye sunuluyor.

Medyanın, zorlayıcı biçimde sınavdan geçirilme sendromundan, aklanma, rehabilite edilme ve epey zamandır politik kesimi ve büyük şirketleri etkileyen pişmanlık sendromundan kurtulamayacağı umuluyordu. Bütün iktidarlar, depresif iktidar sendromundan etkilenirler -bu her iktidarda, aşırıya kaçınca ve hiçbir şeyi temsil edemez hale gelince ortaya çıkan kendini aklama kompleksidir. Siyaset adamı ve bugün de medyatik özellik buna örnektir. Eğer televizyon kendi yörüngesi etrafında dönmeye ve kendi sarsıntılarını sıkıntıya girmeden perakende satmaya devam ederse, bu onun kendisinin dışında bir yön bulamayacağının, kendi amacının ne olduğunu bulmak için iletişim aracı sıfatıyla kendini aşamayacağının göstergesidir: Onun amacı, dünyayı enformasyon olarak üretmek ve bu enformasyona bir anlam kazandırmaktır. Görüntülerle, olayı eskittiği ve kötüye kullandığı için, hatta bunu yakıştırmaya varıncaya kadar yaptığı için, televizyonun dünyayla olan bağlantısı sanal olarak kesilmiş ve kendi

evreninde, anlamdan yoksun bir gösteren gibi, dolaşık yollara girmeye başlamış, inandırıcılığı olmadığı için etik bir statü, imgelemi olmadığı için de törel bir statü aramıştır umutsuzca (burada, bir kez daha, politik kesimin yüzü örnek teşkil ediyor).

Ve işte o zaman da bozulmaya, kokuşmaya başlıyor. Dört bir yanda söz konusu ediliyor ve temel sorgulamalara yanıt veremez duruma geliyor, ama aynı zamanda da baş itham edici oluyor: Görüntüler ve onların anlamı ne durumdadır, enformasyon miti ne durumdadır, sıkılmadan her tarafta ün salan televizyon miti ne durumdadır? Bütün bunlardaki sorumluluğunuz nerede kalmıştır? Bütün bu soruları yanıtlamaktan ve hatta ortaya koymaktan bile aciz olan görsel işitsel kurumlar, bütünüyle, kendi yaralarını teşhir etmeyi, kendi çatışmalarını, çekişmelerini, har vurup harman savurmuşluklarını ve kötü yönetimlerini bir gösteri gibi bize sunmayı tercih ediyor. Ama bütün bunlar yalnızca bir oyalama. Usulsüz sözleşmeler, hesaplaşmalar, özel kanal/kamu kanalı polemikleri, hepsi bugün gündemin birinci sayfasında yerini alıyor ve televizyonun hem görevinin ne olması gerektiği düşüncesinden, hem de gerçek dünyanın nasıl imgelenmesi gerektiği sorgulamasından uzaklaştığı gibi temel bir olguyu durmadan maskeliyor. O zaman, televizyonun sadece kendisiyle konuşmaktan başka bir işlevi kalmıyor ya da sadece ilgi beklediği kimliği belirsiz bir izleyici kesimine hitap ediyor ki, zaten ikisi de aynı kapıya çıkar. O zaman da, aynı izleyici kesiminin indinde inandırıcılığını, kendi indinde de bütün güvenini yitiriyor. Son beklenmedik olaylara bakılırsa, televizyon, öyle görünüyor ki, kendi uygulamaları hakkında hiç boş hayaller peşinde koşmuyor artık.

Kusur, dairesel devinimin kusurudur. İletişim aracı için iletişim aracının kusuru, hani bir zamanlarki "sanat için sanat"ın kusuru gibi -kendi kendilerine yeter tarzda işlemeye koyulan, amaç ve işlevlerinin ne olduğu konusunda hiç fazladan kaygı taşımayan bütün kurumların, sistemlerin, kuruluşların kusurudur bu. Bütün enerjisi, kendini beslemeye ve kendini tekrar üretmeye harcanan kocaman bekâr makineler. İşte ikilemimiz bu,

simülasyonun derinliklerinden doğan ikilemimiz: Peki ya gösterge, ne nesneye ne anlama değil de, gösterge olarak göstergenin ödüllendirilmesine göndermede bulunsaydı? Ve enformasyon, olaya ve olaylara değil de, olay olarak enformasyonun kendisinin ödüllendirilmesine göndermede bulunsaydı? Daha açık ve seçik söylemek gerekirse bugün: Peki, televizyon, mesaj olarak kendisinden başka artık hiçbir şeye göndermede bulunmasaydı? İşte o zaman McLuhan'ın formülü mutlak bir biçimde dahice ortaya çıkıyor: İletişim aracı, mesajı yutmuştur, kendisi mültimedyum[5] olmuş, hızla her yönde yaygınlaşmaya başlamıştır. Nitekim, içeriklerin yitmesi ve sıvılaşmasıyla birlikte, kanalların, kablolu yayınların, programların, çoğaldığını görüyoruz. Televizyon izleyicisinin neredeyse irade dışı yaptığı *zapping*, televizyonun bizzat kendisine yaptığı *zapping'te* yankılanıyor.

Ama gerçek bozulma, gerçek yozlaşma burada değil. Gizli kusur, Umberto Eco'nun da altını çizdiği gibi, medyanın birbirine göndermede bulunmasında ve sadece birbirlerine hitap etmelerinde. *Mültimedyum intermedyum*[6]*'a* dönüşmüştür. Zaten sorunlu olan bu durum, tek bir hiper-iletişim aracı, yani bizzat kendisine göz diken televizyon olursa, daha da ciddi boyut alır. Üstelik, çok ağır, belirsiz bir törel ve politik yargı bu tele-merkeziyetçiliğe eşlik ederek, kitlelerin ne anlama ne de enformasyona ihtiyaç ve arzu duymadıklarını sezinletir -onların istediği tek şey, göstergeler ve görüntülerdir. Televizyonun da onlara bolca verdiği şeylerdir bunlar, televizyon bunu, her ne kadar kamufle edilmiş olsa da egemen bir küçümsemeyle, gerçek dünyayı sadece *reality shozos* ya da tele-trotuar biçimine sokarak, yani herkes için hazır yorumlar ve hileli senaryolar biçiminde, soru ve cevaplara el koyarak verir.

Bu yazgıya ya da nesnel bir ereğe sahip olmadıkları için kendi amaçlarını kendilerinde bulan bütün şeylerin kısır döngüsüne karşı koyacak olan elbette sadece televizyon değildir -böyle olduğu için, şeyler her sorumluluktan yakasını kurtarırlar, ama yine aynı nedenle, çözümlenmesi

olanaksız çelişkilerinin içine gömülürler. Ama bu, özellikle bütün güncel medyanın içinde bulunduğu kritik bir durumdur, kamuoyu yoklamaları buna iyi bir örnektir. Bir düşünce hâlâ mevcutken ve henüz önceden bilinen bir cevabı yokken, medyanın bir düşüncenin temsili aynası olma görevini üstlenmesi, onun gerçekle yüzleşme saatinin gelmiş olduğunu gösterir (televizyon da öyledir). Ama kamuoyu yoklamalarının sürekli hırpaladığı medya, artık bir ayna değil de, bir ekrana dönüşmüştür. Çoğunluk çoğunluğu sağlar, yani, gerçek anlamda soruşturmayan araştırmalarla, cevap vermeyen kitleler arasında yoz bir iletişim kurulmuş olur. Daha doğrusu kitleler, kurnaz bir partner olurlar, tıpkı laboratuvarlardaki fareler ya da üzerinde deney yapılan virüsler gibi. En azından, kamuoyu yoklamaları kendileriyle nasıl oynuyorsa, onlar da kamuoyu yoklamalarıyla öyle oynarlar. İkili bir oyun oynarlar. O halde söz konusu olan kamuoyu yoklamalarının sahte ya da yanıltıcı olması değil, şüpheli ve rastlantıya bağlı oluşlarıdır, bu durum başarı da sağlasa, otomatik olarak gerçekleşse de, değişen bir şey yoktur. Oyun aynı ikili oyundur, ilişki aynı yoz toplumsal ilişkidir ve kendisinden başka bir şeye işaret etmeyen iyice güçlü bir televizyonla, sadece kamu fonlarının değil, enformasyonla ilgili tüm değerler sisteminin yön değiştirmesiyle belli belirsiz yaralanan televizyon izleyici kitlesi arasında cereyan etmektedir. Artık, tarihin o meşhur çöp tenekelerinden sonra, şimdi de enformasyonun çöp tenekeleriyle işimiz olduğunu bilmek için politik bilince gerek yoktur. Oysa enformasyon, belki de tam bir mittir, ama kafamızın içine, bütün öbür değerlerin çağdaş vekili olan bu yedek mit doldurulmuştur. Bu evrensel mit ile şeylerin güncel durumu arasındaki kontrast şaşırtıcıdır. Enformasyonun çağdaş işlevi açısından değerlendirildiğinde, televizyonun gerçek felaketi bu derin hayal kırıklığıdır. Önce imgelemin iktidarda -politik iktidar anlamında- olduğu hayal edilmiştir, ama bu, gitgide daha az, neredeyse hiç hayal edilmemektedir. O zaman, fantasma, medya ve enformasyon üzerinde yer değiştirmiştir. Orada bir özgürlük, bir açık yüreklilik, yeni bir kamu alanı

bulunabileceği hayal edilebilmiştir (en azından toplu olarak, her ne kadar bireysel anlamda yanılsamasız kalınsa da). Düş kırıklığı: Medyanın, öngörüldüğünden daha fazla uyguncu, daha boyun eğici olduğu, öyle ki bazen, profesyonel politikacılardan da daha boyun eğici olarak ortaya çıktığı görülür. İmgelem tarihinde son aktarma, adli kesime yapılan aktarma olmuştur. Geri dönen bir yanılsamadır bu, çünkü bu operasyon, skandalların hoş kokusu dışında, yalnızca medyanın operasyonuyla değer kazanıyordu. Sonunda, iktidardan en uzak olan imgelemi, hangi iktidar olursa olsun en uzak olanını (özellikle olabilecekleri içinde en profesyoneli, en saymaca olanı, kültürel iktidardan uzak olanı) arayacağız: Dışta bırakılanlar tarafında, göçmenler, evsizler tarafında arayacağız. Ama o zaman da, gerçekten daha çok imgelem gerekir, çünkü bir görüntüsü bile olmayan onlar, bütün bir toplumun imgelem kaybından kaynaklanan bozukluklarıdır, toplumsallığın imgeleminin kaybından kaynaklanan bozukluklardır. Sonunda bu noktada karar kılmak gerek. İmgelemi bir yerlerde odaklaştırmanın yararsız olduğu fark edilecektir ve bunun nedeni basittir, çünkü artık imgelem diye bir şey kalmamıştır. Onun meydana çıkacağı gün gelince, başımızda dolaşan bu toplu muğlak hayal kırıklığı, dev bir bulantıya dönüşecektir.

3 Haziran 1996

Klonlama ya da Türün Xerox Evresi

Hayvanlar âleminin bizi hâlâ şaşırttığı kesin. Önce deli dana, sonra da klonlanmış koyun. Crazy Cow ve Baby Dolly. İkisinin birlikte bu yüzyıl sonu yıldız falı temasını oluşturması bir rastlantı değil. Gittikçe daha çok koyun klonlanacak ve böylece gittikçe daha fazla deli danayı besleyen daha fazla hayvan mamulü yapılacak...

Ama benzerlik daha öteye gidiyor: Klonlama başlı başına bir salgın hastalık, bir bulaşma, türün cinsiyet ve ölümün ötesinde, benzerinin üremesi ve sonsuz sayıda çoğalmasıyla bir organındaki hastalığın bir başka organa sıçrama biçimi. Temel olay, eşeyli çoğalmanın tasfiye edilmesine ve bunun sonucu olarak da, her canlı varlıktaki her değişimin, her tekil yazgının tasfiyesine dayanıyor. Canlılar âlemindeki en büyük devrimi, bakterilerin ve protozoerlerin bölünme yoluyla çoğalmasından başlayarak tekhücreli ve diğer varlıkların eşeyli çoğalmasıyla süregiden ve her bireysel varlığın zaman aşımına uğramadan gerçekleşen ölümüne kadar uzanan bir geçiş sürecini, bilimin ve ilerlemenin paradoksal yollarından geçerek, yanlış yapmadan ve dolambaçsız yoldan geçersiz kılmak ve daha önce var olan âlemin biyolojik tekdüzeliği lehine, belki nostaljik olarak içimizde sakladığımız minimal ve farklılaşma geçirmeyen bir hayatın devam ettirilmesi lehine ortadan kaldırmak üzereyiz.

Freud'un ölüm itkisiyle anlatmak istediği, cinsiyetin bu biyolojik devrimine daha ulaşmadan, ölüme daha ulaşmadan, Benzer'in sonsuza dek üremesinde yokoluşa yönelen baş döndürücü eğilimden başka bir şey değildir -sonuçta, ontoloji, salt bir totoloji, soyoluş da salt bir totogeni olmuştur. Canlı varlık, milyonlarca yıl boyunca, Benzeri Benzer'den koparmak için boşuna çabalayıp dururken, kendini böyle bir mahremden ve ilkel antropiden koparmaya çalışırken, biz farklılıkları geçersiz kılarak türü

zehirleme, ona yanlış bilgiler aktarmakla uğraşmakta ve enformasyon sayesinde antropi imal etmekteyiz -bir bu eksikti yani! Biz, bir türün hem teknolojik ve bilimsel zaferi, hem de kendi formülünün yinelenmesiyle onun ölümü anlamına gelen klonlama olayıyla, canlının şimdiye dek olan evriminin tam da temelden gözden geçirilmesi yolunda angaje olmuş bulunuyoruz.

Zaten klonlama işlemindeki çelişki, cinsel işlev tümden yararsızlaştığı halde, yine eşeyli varlıklar yaratacak olması ve onların üremesini çoğaltabilecek olmasıdır, çünkü nasıl ki her toprak solucanının bir parçası bütün bir solucan olarak çoğalıyorsa, her PDG hücresi yeni bir PDG verebilir; tıpkı bir hologramın her parçasının, yeniden bütün bir hologramın ana parçası olabilmesi gibi.

Ama bu tekrar fantasması, biyogenetik girişimin farklı yönlerinden biridir yalnızca: Öbürü kusursuzlukla ilgilidir. Dinsel tartışmalarda, bedenin tekrar dirilmesi çerçevesinde hangi bedenin yeniden dirileceği konusu uzun süre sorgulandı -baharını yaşayan genç beden mi, canlanmış güzelleşmiş bir beden mi ya da yaşlı ve hasta beden mi? İşte bu tartışma, şimdi, biyo-endüstriel anlamda tekrar ortaya çıkıyor. Çünkü şu bir gerçek ki, hiçbir zaman ne salyalı bir koyunun, ne de AIDS'li bir Afrikalının klonlaması yapılacaktır. Klonlama işlemi, eğer bu işlem gelişerek yaygınlaşma durumu gösterirse, otomatik bir biçimde kesinlikle ırk ayrımcı olacaktır, hatta bu, doğal seleksiyonda hiçbir zaman görülmeyen bir tarzda gerçekleşebilir. Girişim böylece, her genetik girişimin arkasındaki (genelde her tür teknolojik girişimin arkasındaki) öteki fantasmayla, yani türü çoğaltacak ideal formülü bulma fantasmasıyla buluşacaktır. Ama ideal ve kusursuzluk sözcüklerinden ne anladığımızı belirtmek gerek. Kusursuzluk, benimsenmiş ırk, sağlık, performans, "zekâ" (işlemsel bölümlemeye göre tanımlanır) formüllerinden hareketle acımasız bir seleksiyon gerektirir. Oysa bu, trans-genetik mısır ya da mükemmelliği yenilebilir olmasından kaynaklanan kasap hayvanları söz konusu olduğunda hiç sorun doğurmaz. Belki Tanrı

için de böyledir, çünkü Tanrı da cisimleşmiş ya da cisimleşmemiş kusursuzluktur. Ama insan türü ve karmaşık yapıdaki varlıklar söz konusu edilirse sorun vardır. Bununla birlikte bu sorun, en zayıf formüle göre çözümlenecektir, yani kusursuz normallik, yüzde yüz etkili adaptasyon, bütün özelliklerin ve anomalik (ya da "işe yaramaz") genlerin kökünden kazınması gibi formüllerle, sonuçta, işlevsel ve istatistiksel kusursuzluk formülleriyle çözümlenecektir. Bu şekilde, hayvanlarınkiyle aynı yazgıya maruz kalacağız ki, bu da olsa olsa adaletin yerini bulmasıdır. Genetik manipülasyon ve klonlama yoluyla sağlanacak ölümsüzlük ve kusursuzluk ise, hiçbir zaman ara formülden, yüksek güce çıkarılmış türün "vasatlığı"ndan başka bir şey olamayacaktır.

Bu sanal öjenizm, belki de en son noktada, "üstün bir ırk" (üstün bir karmaşıklık) görüngüsünde kendini temize çıkarabilir -buna karşılık, türü normal bir kusursuzluğa, yani istatistiksel bir orta halliliğe yaklaştırmayı hedefleyen her manipülasyon açıkça iğrençtir. Yeter ki genetik karışıklıkla türün özelliğini silmek ve içinde kaybolup gitme pahasına oyunun kuralını değiştirmek gibi karanlık bir istem söz konusu olmasın. Şu durumda söylenecek laf kalmıyor: İnsan, şimdiye dek bunu simgesel düzlemde hep yaptı, bundan böyle biyolojik düzlemde yapacak. Bununla birlikte, eğer Benzer'in yazgısı -ki bu yazgı şimdiye dek yalnızca zihinsel ya da metafiziksel özellikler taşıyordu-, somut bir biçimde hücrelerimizin merkezinde bulunuyorsa ve eğer bilimin kendisi ölümcül bir stratejiye dönüşüyorsa, biyolojik icraata geçişte gözle görülür bir farklılık var demektir. Herkes kendi varlığının kopyasını ya da çoğaldığını hayal edebilmiştir, ama bu önünde sonunda bir düştür; eğer düşü gerçeğe çevirmek isteğiyle zorlarsak, düş yok olur. Bu gerçekleştiği andan itibaren, her şey ürkütücü olur artık -ütopya da, şeffaflık da, kusursuzluk da.

DNA, yani canlıyı dengedeymiş gibi gösteren formül bir ara formüldür belki yalnızca ve tam da sadece sayısal bir bileşkeden hareketle, yani en küçük ortak bir paydanın bileşkesine dayanarak

evrenselleşebilmiştir. Tekillik, tanımı gereği asla yeniden üretilebilirlik anlamına gelmez, sonsuz sayıda yeniden üretilebilirlik özelliğinde olan her şey, olsa olsa çok aşağı nitelikte bir tanıma sahiptir.

Çarpma işlemi, sadece bizim biriktirmeye dayalı sistemimizde olumludur. Simgesel düzende, çarpma, bir çıkarmaya denktir. Eğer beş adam bir ipi çekiyorsa, bunların gücü toplanır. Buna karşılık, eğer bir kişi ölürse, ölümü kayda değer önemli bir olaydır, halbuki bin kişi ölürse, her birinin ölümü bin defa daha az önemlidir. İkizlerden her biri, ikiz olduğu için temelde bir bireyin yarısıdır -ama onu sonsuz sayıda klonlarsanız, değeri sıfıra eşittir.

Bu, oldum olası, sosyal kütükte var olan bir şeydir; sistem, kendi yasalarına uygun varlıklar, birbirlerinin yerine geçebilecek varlıklar, yani zihinsel olarak çoktan klonlanmış varlıklar yaratmakta ve üretmektedir. Bu tür klonlama hikâyesi yeni değildir, bunun canlı deneyimini, düşünsel, kültürel ve işlemsel alanlarda hepimiz yaşadık, kaldı ki buna, sistemin bizi uzun zamandır sadece kendimizin kopyası ya da birbirimizin kopyası olarak yetiştirdiği iş alanları ve teknik alanlar da eklenebilir. Klonlama, *ready made* bireylerin otomatik yazısı ve onların minimal bir formülle özdeşleştirilmeleri (zihinsel ve davranışsal kodları), bireylerin refleksif biçimde işlemsel ağların içinde yer almaları çoktan geniş ölçüde gerçekleşmiş durumdadır. Klonlar çoktan mevcuttur, sanal varlıklar çoktan mevcuttur -hepimiz öncekilerin bir suretiyiz! Bunu söylerken *Blade Runner'ı* izlediğimizde çıkardığımız anlamı kastediyoruz, orada da, salt insana özgü davranışı ekrandaki yansımasından ayırt etmek, görüntü halindeki suretinden ve bilişime özgü protezlerinden ayırt etmek neredeyse olanaksızdır.

Çeşitli alanlarda, Lascaux Mağaraları'ndaki resimlerin değişik boyutlarda çoğaltılmış kopyalarını tanıyoruz, sinemada Richard Bohringer'in dublör olayını tanıyoruz. Ama bizzat Avrupa'nın kendisi,

tepede hazırlandığı haliyle, sanal ve yapay olarak klonlanmış bir mevcudiyet değil midir? Ve sanal gerçeklik, kendi bütünlüğünde, gerçek diye adlandırılan dünyanın kocaman bir teknik klonlaması değil midir?

Şu bir gerçek ki, klonlamayla, her tür mekanik protezden sonsuz derecede daha ince ve yapay bir protezle karşı karşıyayız. Genetik kod, babanın ve annenin yerini alarak gerçek evrensel ana parçaya dönüşüyor, birey ise, ola ola genetiğin temel formülü gereğince kanser hücresinin bir başka bölgeye sıçraması oluyor. İşte genetik simülasyonun inanılmaz şiddeti. Ama temelde, bu yalnızca modern tekniklerimizin hızlandırdığı bir sürecin, yani ölümsüz bir yeniden dönüş (tekrar vuku bulma) fantasmasıyla hısım duran sürecin, dünyanın ideal bir benzerini yapma sürecinin en uç evresidir. Başka bir deyişle, dünyaya son verme işi kusursuz bir cinayettir, artık yapılacak şey yas tutmak olacaktır. Yeniden dönüş derken, Nietzsche'nin sözünü ettiği Ebedi Dönüş'ün (yani Benzer'in ebedi dönüşünün) tam tersini anlıyoruz. Nietzsche, .şeylerin zorunlu ve kaçınılmaz bir zincirlenme içinde donuk kaldığını varsayar ve bunun şeyleri aştığını düşünür. Şeyler bugün sonsuz sayıda ve yarını olmayacak biçimdeki benzerlikleriyle ele alındığı için böyle bir şey söz konusu değildir artık. Ebedi Dönüş, bugün, sonsuz derecedeki küçük olanın, fraktal olanın ebedi dönüşüdür, mikroskobik ve insanlık dışı bir boyutun saplantılı bir biçimde yinelenmesidir. Artık ne bir iradenin yüceliği, ne bir olayın, ne bir oluşun en yüce kesinlemesi, ne de Nietzsche'nin olmasını istediği gibi, bunun değişmez bir göstergeyle kabul edilmesi söz konusudur -söz konusu olan, mikro-süreçlerin virütik olarak yeniden geri dönüşüdür, bu geri dönüşün de önüne geçilemez, ama hiçbir güçlü gösterge, bu geri dönüşü imgeleme karşı duyarlı kılamaz.

Bu nedenle, hiçbir etik kurul, bu olup bitenlerde hiçbir şeyi değiştiremeyecektir. Bu tür kurullar, bütün iyi niyetleriyle, olsa olsa, bizi buralara getiren ve bizim de gizlice rıza gösterdiğimiz, üstelik buna aynı zamanda pişmanlığın verdiği törel sevinci de eklediğimiz, önüne geçilmesi

olanaksız ve tepeden tırnağa ahlakdışı bilimsel gelişme karşısında vicdan rahatsızlığımızın ifadeleridir yalnızca.

Kendimizi teselli etmek için, yine kendi kendimize diyoruz ki, klonlanmış ikiz, hiçbir zaman bu ikizi "doğuranın" aynısı olmayacaktır; bu ikiz, hiçbir zaman "genetik kodun kendi başına onu değiştireceği" biçimde olmayacaktır, çünkü binlerce birbirine karışma olayı, onu, her şeye karşın farklı bir varlığa dönüştürecek, çünkü aynı zamanda da, ondan önce bir başkası olmuş olacaktır, şu var ki, aslı, bu durumun dışındadır.

Zaten, klon, aslının parodisi, onun ironik ve grotesk versiyonu olarak ortaya çıkabilir -tekrarın olumlu yanı da buradadır-, örneğin Marx da, aynı şekilde, III. Napoleon'da, I. Napoleon'un grotesk ikiz versiyonunu görmüştü. Bunlardan hareketle, her çeşit çatışmanın yeni bir özellikte olduğu düşünülebilir. Geleceğin klonu, "babasını" ortadan kaldırır ve bunu, annesiyle sevişmek için değil (artık böyle bir şey olanaksızdır), asıl statüsüne kavuşmak için, benzeri olmayan kimliğine kavuşmak için yapacaktır. *Jurassic Park'ın* son sahnesinde olduğu gibi, bir fosil DNA'sından hareketle klonlanmış olan canlı dinozorlar, dinozorlar müzesine saldırarak kendi atalarını kana boyarlar ve sonra da öldürülürler. Bir başka deyişle, aslı saf dışı bırakılan dinozor, kendi klonundan intikamını alır. Bütün bunlardan sonra, kendi klonu tarafından ortadan kaldırılan ve gereksiz varlığa dönüştürülen insan nereye doğru gidiyor ve sonunda ne olacak? Bir yedek varlık mı? Bir kutsal kalıntı mı? Bir fosil mi? Bir put mu? Bir sanat eseri mi? Aslı ile kopyası arasındaki çatışma biteceğe benzemiyor. Gerçek olanla sanal olan arasındaki çatışma da öyle.

17 Mart 1997

[1] Gender Benders: Karşı cins gibi davranmaya özenen kimseler.

[2] *Gatt:* (General Agreement on Tariffs and Trade): Gümrük Vergisi ve Ticaret Genel Sözleşmesi.

[3] Özbağışıklık Hastalığı: Antikorların hastanın vücudundaki proteinlerle birleşmesinden doğan hastalık.

[4] a contrario: (lat.) tersine.

[5] mültimedyum: çoklu iletişim aracı.

[6] intermedyum: geçişli iletişim aracı.